

ILLUSTREERITUD

KUUKIRI

LIHAVÕTTED

N° 4

4

1930

Eesti nüüdislühirika.

Koostanud GUSTAV SUITS. Valik eesti uuemast luulest E. Ennost — Joh. Schützini. Autorite piltide ja lühikeste elulugudega. 288 lk., hind kr. 3,50, iluköites kr. 4.—.

„Eesti nüüdislühirika“ annab meile esmakordse läbilõike uuemast ja vastsemast lühirikast, alates Noor-Eestist kuni viimase ajani, s. o. 25 a. produktsoonist.

Kes seni . . . on loonud enesele meie lühirika kohta kitsad ja ühekülgsed vaated, veendub nüüd selle antoloogia abil meie lühirika mitmepalguses, varjundirohkuses, avaruses nii sisus, tunnetes kui vormis. A. Adson — *Looming nr. 2, 1930.*

Kahtlemata on säärane valik teretunud mitte üksi pedagoogilises, vaid ka meie luuletajate maitsmise mõttes. Harrastaja, kel pole võimalust soetada meie luuletajate kogutoodanguid tervena, saab selle antoloogia näol oma kätte meie nüüdislühirika paremiku. Alb. K. — *Vaba Maa, 16. II. 30.*

É. Verhaeren. Valik luuletisi.

Tõlkinud JOH. SEMPER. 196 lk. Hind kr. 3,50, iluköites kr. 4.—.

See on õieti ajalooline teos, sest sellelaadseid antoloogiaid üheainsa välismaise poeedi toodangust pole meil seni üldse ilmunud. — Semperi värss osutab elavust, sulavust ja kohanemisvõimet, mis tõstab tõlketuule algupärandite astmele.

Ants Oras — Päevaleht, 4. I. 30.

Siin pole tegu palja tõlkimisega, leksikaalse ja mõttelise täpse edasiannuga, vaid suurelt osalt järelluuletamisega, mis pääle innuka töö ja kvalifitseerituma oskuse nõuab erilist talenti. A. Adson — *Looming nr. 2, 1930.*

Eesti Kirjanduse Selts, Lai tän. 35, Tartu.

OLION

ILLUSTREERITUD KUUKIRI

VALJAANDJA: G. NAELAPEA.

TOIMETAJA: D. KAROPUN.

Toimetus ja talitus: Riia t. 64—3, Tartus, tel. 5-42. Aadress: «Olion», Tartu. Kõnet. 12—13 ja 16—17.

«OLION» ilmub Tartus kord kuus. Aastas 12 numbrit, suures albumi kaustas, osalt kriitpaberil, rohkesti illustreeritult.

«OLIONI» kaastöölisiks on silmapaistvamaid jõude kõigilt aladelt.

«OLION» toob artikleid, ülevaateid, arvustisi, luuletisi, novelle, följetone, romaane, pilte, reproduktsioone kunstiteoseist jne.

«OLION» ei või puududa üheski kodusega lugemislaual.

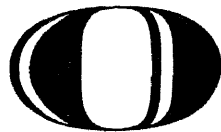
Tellimishinnad: aastas 6 kr., poolaastas 3 kr.; üksik number 50 senti. Välismaile aastas 12 kr., poolaastas 6 kr. Aastatellijad saavad jõuluks huvitava üllatuse.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised sise- ja välismaile.

Iga numbriga hinnata illustr. lisa „Lahtised Lehed“.

Käesolev number on suurendatud.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR

Jaan Oks

Jumalat otsimas

*Tõstke veel, rändajad, viimselt üks eksija üles!
Hoidke te, suremata surejad, kahtlejat tunnigi
süles!*

*Võite vast öelda, kes petetu meist, kes petja:
Kes on see looja, kes sööja, kes andja, kes võtja,
kes ta on —
ja kus ta on?*

*Tunned sa jumalat, kellest nii tõsiselt räägid
mulle?*

*On ta ka, hulkuja, kuski end näidanud sulle —
et ta on olemas ilmade sees,
et ta on hea ja paha kui mees...*

*On see ainult unistus —
või õige tunnistus?*

*Igal pool väiklust ja lodevat leigust,
otsid ja otsid siit igavest õigust,
valeta tõde*

*ja tasuta tööd —
endale õde*

*ja täielist venda —
leiad enda,*

hämarööd,

*leiad valet, pettust, vägivalda,
viha,*

ülekohut, rõhumist ja toorest iha:

leiad kõike, millel nimed,

mis on tutvad asjad, mis on imed —

aga pole ainult õiget jumalat:

nõnda petavad mind, rumalat!

*Arvad, sõber, töös
on jumal, luulelises öös?
Õnnes, valus,
rõõmutalus;
vaenus, sõpruses või kullas,
vaikses perekonnas, hauamullas;
templiteel või barrikaadil,
unistustes mitmel laadil!*

*Ei! Ka armsa süles,
vara küljes, —
kunstikojas,
isamajas —
sõbra rinnal,
kodupinnal —
aate ilmas,
võitja silmas —
teaduses,
õiges seaduses
pole teda,
otsin keda...*

*Kaaslane vilets, saagi sina veel aru
õnnetust, kel rinnus kahtlusmaru:
mõista, seltsimees, kui hüüan lagedal
eluväljal, rõkkava tormi all:*

*„Kusagil pole veel jumalat —
ainult narrivad mind, rumalat!“*

2. 9. 07.

*Jaan Oks.
(Seni avaldamatu luuletis).*

Oskar Luts

Vana vilepuhuja

ON suur suvi ja lõõmav päike. Alles praegu jõudsin siia, kuhu pole sattunud aastakümneid. Istun vanas viljapuuaias, sammeldanud õunapuu all ning mõtisklen nii... veidi. Hetketi näib mulle, otsekui viibiksin kuski muinasmaal, otsekui läheneksid muistsed vaimud ja varjud.

Siinsamas lähedal on vana talumaja, natuke eemal see uus, mis ehitati alles hiljuti ning praegugi pole täiesti valmis. Kaugemal on naabertalud. Seal kuulen laste kiljumist, ja kui pisut läheneksin lagunenud piirialale, siis isegi võiksin vaadata lähema naabertalu õue. Veel kaugemal, läbi lehestiku vilgub sinine järv. Kuid seal teispool, põlluserval, kus liikumatult kuulatavad suvise keskpäeva vaikust kaks põlist pihelgat, seal olevat kunagi olnud üks väike hütt. Praegu ma ei näe seal enam midagi peale nendesamade pihelgate ja lopsaka rohu halli kiviaia ääres.

Kuid kõneldakse, et pihelgate all kord olnud hütt. Kõneldakse veel rohkemgi.

Hoopis märkamatult on mulle lähenenud ja juba seisab mu kõrval keegi hall, pisut küürus vanamees, katkises kuues ja suurtes säärsaabastes, millest levib tõkati lehka.

„Noh,“ võtab lemmendava, otsekui pigiga imbutatud mütsi peast ja äigab käega üle palja pealae, „eks ole siin ilus küll... suve ajal?“

„Väga ilus.“

See on vana Viir, pärit siitsamast talust. Tean ja tunnen teda lapsepõlvest saadik ja imestan, et aeg pole kuigi palju suutnud muuta tema välimust. Kui tal on tuju, siis kaevab kraavi talu rabas, kui ei ole — siis ei kaeva ka mitte. Siis harib oma katsepõlde sealsamas rabas või kuski heinamaa serval. Vahel kaob talust mitmeks päevaks ja siis ei tea keegi, kus ta viibib. Mõnikord teda juhtumisi leitakse külameestega vaidlemas mõnes alevi poes. Muu seas on ta vana soldat ja täiskarsklane; tunneb pühakirja, poliitikat ja maailma ajalugu.

„Onu Viir,“ küsin, „kas mäletate veel, mis oli kord seal vanade pihelgate all? Või seal polnudki midagi?“

„Oli küll,“ vastab vanamees erksalt. „Miks ma ei peaks mäletama. Seal oli saun. Aga,“ heidab käega, otsekui tähendades kuhugi kaugusse, „see lammutati juba ammu-ammu ja tehti maatas.“

„Nii. Kas te muud veel midagi teate ütelda selle sauna kohta?“

Viir kehitab õlgu: mis seal ikka teada — saun kui saun. Kuid ma ometi vaadaku, kuidas higistavad vaesed pärnad jalgteede ääres. Lehed aina lemmendavad mahlast. Ja kui palju saajaid ja mativõtjaid on nende ümber.

— Jah, aiva piriseb ja põriseb. Kuid mis teevad tänavu onu Viiru katsepõllud?

— Kõik kasvab nagu mähiseb. Ta praegugi läheb sinna vaatama, kas õhtul on vaja kasta oma taimekesi. Aga küllap on vaja — see kuumus muudab pulbriks kogu maapinna.

— Ega ta tänavugi näitusel käimata jäta?

— Kus sa sellega! Ei jäta. Tema käib iga aasta. Las nad teevad talle ülekohut niipalju kui tahavad, kuid tema läheb. Ja siis ta neile ka ütleb mõnegi tõsise sõna. Aga kui mul on huvi tema katsepõldude vastu, siis tulgu kaasa, nad pole siit kuigi kaugel.

Mul pole suuremat huvi tema katsepõldudele, kuid ma ei taha vanameest haavata.

Longime kitsal jalgteel — vasakul pärnad, paremal rukkipoold —, pühime higiseid laupu. Õhustik on kuum nagu köetud ahi, raske rammetus on kehas — arvatavasti tuleb täna veel pikse vihma. Heinamaa servalt tõuseb virvendus nagu imepeen loor ja eemal tõuseb rohust pahisev kuld-nokkade parv. Sealsamas on väike rohustunud allik, mille sügavust kord lastena mõõtsime tagajärjetumalt; meil polnud nii pikka ritva ega nõöri, mis oleks küündinud allika põhjani; ning oligi meie üksmeelne otsus siis üsna lihtne: sel allikal polegi põhja.

Saun, kaks sammeldanud katusega küüni, kuivanud linalaugas ja siis lage heinamaa mõne üksiku kasega.

Kuhu oli jäänud tihe padristik, mis sama heinamaad kattis aastate eest? Onu Viir, kuhu jäi padristik ja mätlik maa?

— Oo, ega siin siis asjatult töötanud kaks sugupõlve!

Ja veel natuke edasi — algavadki onu Viiru katsepõllud laia kraavi pervel. Õieti need muidugi on ainult katsepeenrad, kuid jäägu temale, kui peremehele, see õigus neid nimetada just nii nagu soovib. Ta uhkusega viipab komposti-hunnikuile, kus endasse imevad päikest helekollased kõrvitsad ja tumerohelised kurgid. Ent see veel kaugeltki pole kõik, seal piki kraavikallast lokkab riba hiigelpikka rukist ja kaera; ning iga peenra juures seisatub onu Viir, kobab kuumu mulda ja raputab pead: kuiv, kuiv. Peab niisutama, kui päike veidi vajub õhtusse.

Aga siis, kui ma seda kõike olen näinud, mis mulle praegu näidati, hakkab mind kutsuma peegelsile, peegelvaikne järv, kus vanasti iga laine oli mu sõber. Onu Viir märkab seda.

„Kui teil pole kuhugi tõtata,“ ütleb muiates, „siis võiksite minna järve kaldale.“

Mul pole kuhugi tõtata.

Kõnnime heinamaasse sõtkutud rennisarnasel teerajal ning jälle tõuseb otse meie jalge eest seesama linnupere; aga nüüd noolena laskub parve sekka üks kiskja sealt ülevalt ja viib ühe neist sinnasamasse, kust tuli. Teised hirmunult lasku-

vad pilliroogu ning jälle on ääretu vaikus kogu ümbruses. Ainult onu Viir toriseb pahaselt:

„Näe röövikut! Ta vähemalt võiks häbeneda inimesi!“

Järvelt juba tundub vilumiat hingeõhku; kõrkjate, sambla ja muda lehka imbub ninasse. Kaks metspartit lendleb sinivalge vee kohal. Roopervel mängivad pisikesed kalad, kuni neid ehmatab ja peletab laiaili mõni suurem veeröövik, näidates oma kiskjalõugu ja laia turja. Kaugel, liivasel pervel, istuvad filosoofilises rahus valged kajakad hallidel kividel. Kuski tõstab häält praegu pea juba hõredaks jäänud linnuliigi esitaja; koovitaja on ta nimi.

Kuis mulle on tuntud see elu ja liikumine ja need hääled järvel — juba noorimast lapsepõlvest!

Istume pervele, vaikime. Mulle pilt-pildilt meenuvad endised ajad.

Onu Viir naeratelles silmitseb mind mõne hetke, väristab oma halli habet, võtab siis katkise kuue taskust mingi vilepilli taolise mänguriista ning puhub sellest mõne vana ja armsa viisi. Laskun heinale, vahin sinisesse taevasse, kuulan vilepilli helisid. Linn oma elanikkudega jäi kuhugi mõõtmatumasse kaugusse, võibolla seda enam pole olemaski praegusel hetkel, mil laman siin, otsekui maailma teisel äärel, kuid siiski oma päris kodus.

See lihtne muusika ja järve uimastavad lõhnad varsti uinutavad mu unne. Päike on juba madalal, kui virgun. Äkki ei taipagi, kus olen, arvan ikka veel kuulvat vilepilli helisid, kuid onu Viir on kadunud; olen ükski. Imelikul kombel näib mulle, otsekui oleksin suikunud ainult mõne silmapilgu, siiski meenub mulle, et unes vestlesin ühe vana ja armsa eidekesega. Muu seas on see eidekene mu vanaema, ammugi mullas, nagu sinna aja kestes on varisenud palju teisigi armsaid inimesi.

Vanaema tihti viis mind sellesama talu sahvri, kus alati oli leiva, silgu, soola ja piima lõhn, öeldes: „Söö nüüd, poisike, mis sulle meeldib, küllap siis jutustan sulle mõne jutukese.“ Ning siis ma harva lasksin tal korrata seda ütlust.

Aga onu Viir teotseb juba ammugi. Hilise õhtuni me niisutame tema katsevälju järvest kantud veega. Ja siis on mul selline nälg, millist pole tunnud mine tea kui kaua. Kui nüüd jälle tuleks sama eidekene, kutsuks mu sahvri ja ütleks..!

Ent parajasti kui oleme lõpetanud oma töö, kergib taevavõlvile süsimust piksepilv ühes tumeda kõminaga.

„Vaadake, onu Viir,“ tähendan pilve poole, „sealt tuleb veel teine, see suur kastja. Kas maksis meil näha seda vaeva?“

„Jah, mine sa tea,“ sügab vanamees habet. „Eks niisugust asja juhtu tihti.“

Ja nüüd sajab ja sajab kogu öö ning mu väike tuba on välgusähvatusil hetketi valgema kui päeval. „Näe,“ ütlen oma naabrile, kes pisut pelgab välku, „isegi maal on elektri-valgustus, ning peasi: see ei maksa midagi.“

Avan akna, et maitsta värskendatud õhku. Ja kohe tungivad mu kõrvu needsamad tuntud vile-

pilli helid. Kuid need enam pole kergemeelsed viisid, mis olid järve kaldal, vaid pikaldased, pea-aegu pühalikud. Seal kuski, laudi või talli lakas, mängib vana Viir... mine tea, kas jumala kiituseks või iseenda lõbuks.

HOMMIK. Selge ja päikeseküllane nagu eilegi. Jälle istun sammeldanud õunapuu all, tarest toodud pingil. Rasked tilgad langevad mu kübarale ja värsketele ajalehele, mille peremees praegu töö alevist. Püüan lugeda, kuid mõtted uivad ringi ja vägisi puurivad mõõdnud aegadesse. Igal sammul ses rohistunud aias on kord tammunud minu lapsejalg; misjaoks mulle sõnumeid laiad maailmast?

Tare õues seisab kaks meest — onu Viir ja peremees ise, mu sõber.

„Mis sa konutad seal märja puu all?“ hüüab mulle peremees. „Parem tule sisse, joo me sooja jooki.“ Ning kui olen jõudnud õue, siis onu Viirule: „Sul on aega, võta kätte ja meisterda linna-saksale sinna üks mõistlik laud ja pink. Võib olla, et läheb tarvis.“

„Nagu ma seda juba ise ei teaks,“ vastab vana vilepuhuja. „Lõunaks on valmis niihästi see kui teine.“

Ja hakkabki siis peale hommikueinet talu õues selline raiumine ja saagimine, otsekui kavatses onu Viir sinnasamasse ehitada veel ühe elamu, selle kolmanda. Sel auväärt vanamehel on see hea omadus, et tunneb kõiki töid, mis üldse on olemas, ja küllap vist tosinat paar neidki, milliseid polegi olemas. Ta isegi luuletab või teeb salme, nagu sain teada järgmisel päeval, kui kahekesi istusime aias uhiuue laua juures. Siis kavalasti pilgutab mulle silma, võttis muistse taskuraamatu vahelt kulunud vihiku ja muheldes pani mu ette lauale — pikkade taliõhtute ajaviide; eks vaadaku läbi, kui juhtub aega olema.

Aga praegu ta rässib õues, kolistab laudadega, tõreleb sulasega, kes talle kipub nõuandjaks, ning üldse kõigile ja kõigiti annab mõista, et õues täna on käimas kiire ja tõsine töö.

Tahan teda kuidagi aidata, ent onu Viir tõrjub käega: pole siin midagi aidata, see tühine asjake. Küllap saab üksigi toime. Ta on kogu oma eluaja teotsenud üksipäini, küll metsas, küll soos ja rabas — pole talle tänagi vaja niihästi abimehi kui nõuandjaid.

Kui nii, siis olgu nii.

Taandun, lähen vanade pihelgate juure: vahest ehk leian sealt mõne jälje väiksest hütist.

Kuid pihelgate ümber lokendavad vaid heinputked, orasrohi ja tulikad. Mõne sammu kaugusel algab põld noore nisuga, heljudes tasa nagu roheline vaip, millele tikitud kiirgavaid kalliskive — vihmapisaraid. Tänaval lõpul on karjamaa, mis eemalt paistab tiheda lehepuu metsana. Veel edasi, tean, tuleb mustendav turbasoo. Ja mäletan, et ma omal ajal selle servalegi ei julenud läheneda oma karjaga. Turbahunnikud paistsid elavate olevustena ja näisid liikuvat.

Nüüd ma juba ammu olen ära leppinud niihästi turbarabaga kui ka nende punakas-hallide kivirahnudega raba lõpul. Aastakümnete kestes nad on saanud minu sõpradeks. Tihti on vaikne mõtiskelu mind vanade radade kaudu viinud nende keskele ning siis alati on tekkinud natuke härdumust kuski mu sisimas.

Mis see oli? Keegi üsna tasa puudutas mu kätt ja sosistas õrnu sõnu? Kas sina, vanaema?

Pihelgate lehis hakkavad vallatama pisikesed tuulepojukesed, nobedad, kergejalgsed; neil nüüd on natuke vabadust — suured tuuled puhkavad pärast öiset räistamist.

Naabertalu õuevärav lükatakse kägisedes lahti, tänavale tuleb talumees, poriseis säärikuis, vesti väel, peas luitunud kaabulott. Aeglaselt, pisut küürus sammub minu poole — tal nähtavasti on asja meie peremehe juure. Tunnen ta kohe ära — see on minu koolivend Laos. Kuis ta on vananenud ja läinud turja, see sirge ja priske poiss, nagu seni oli püsinud mu mälestuses. Muidugi pole minagi noorenenud sellest ajast, mil lahkusime koolist, igivana kiriku külje all; küllap olen minagi vajunud natuke ettepoole, kuid enda vananemist tavaliselt märgatakse vähem.

Teretan. Ta kergitab kübaralotti ja küsivalt vahib mulle näkku. Tundsin teda kohe, kuid see ei tähenda veel, et tema sama ruttu peaks tundma mind. Olen siin nagu inimene muinasjutus, keda uinutati unne aastasajandeiks ja keda enam ei tundnud keegi, kui ta kord ärkas.

„Noh, August, kuidas elad?“ küsin.

„Ikka niisamuti, vana viisi,“ kehitab koolivend õlgu.

„Nagu ma näen, sa ei tunne mind enam?“

„Ei tunne,“ raputab pead.

Istume kiviaiale, suitsetame ja vestleme tubli tunnikesed, tuletame meele endiseid aegu, kõneleme sellest, kuidas kummagi käsi on käinud vahepeal. Ta on olnud sõjas, on saanud raskesti haavata, langenud vangi ning elanud palju valulikke ja murelikke päivi. Nüüd peab siin oma isaisade talu, tal on naine ja lapsed ning elab kah nii... nagu ta elab. Siis — oijah, vaja minna — ruttu tõuseb kivilt ja rühhib õue poole, kus meister Viir tahutab kirvega, saagib saega ja taob haamriga.

Jälle olen ükski. Nad siin kõik rahmeldavad oma töö kallal, igäüks teeb midagi. Ainult mina ei tee mitte midagi. On natuke piinlik.

Teen pika käigu põllupeenrail ja maanteel kuni hellitatud kontidesse tekib lõtvus. Pööran tuttavasse kuusikusse, väikse karjamõisa lähedal, kavatsen nii veidi-veidi puhata, et siis pöördma koju. Näe, siingi veel alles see vana teerada, mida vanasti aiva tihti sai sõtkutud, käies alevi ja järve vahet.

Kuidas ometi tuleb siin see unemees nii ruttu ja sulle su silmad, kuna ometi seal, seal pidi poolid võtslema avasilmi?

Jõuan koju alles õhtupoolikul. Talu õues on vaikus; onu Viir ei meisterda enam. Ainult ring

kirve- ja hõövlilaaste kaevu kõrval näitab, et siin alles hiljuti on tehtud puusepa tööd. Siis hakkavad viljapuuaiast kostma vilepilli helid — seesama vallatu viis, mille saatel eile uinusin järve kaldal.

Aias on lumivalge laud ja valged pingid kummalmgi pool. Eredas päikesepaistes helgib onu meisterteos sellise säraga, et silmadel hakkab valus. Meister ise lamab rohul, põlved püsti, muretu nagu jumala tsirguke; puhub vilepilli oma rahuks ja rõõmuks.

„Noh,“ tõuseb istukile minu lähenedes, „laud on valmis. Võib olla, et läheb tarvis.“

R. Tiitus.

O. LUTS.

Vanajumal on vallatu.

HOMO PRIMIGENIUS

kelle enese kogemused on kõike muud kui hari-
likke, kes varemgi „Postimehe“ veergudele sule-
joonistisi annud ning keda OLION järele on suut-
nud meelitada kirjutama kodumaale.

TAVALISTI on nurisemised vaid saamatu
aju väljamõeldis. Ei ole see aga puhtalt luuleku-
jutelm, kui ma ei taha hüljata oma mälestisi Li-
lianist, kui tahan pista oma häbematult süüdistava
sõrme näkku meie armsale Vanajumalale, kes jät-
nud mulle vaid teadmise kadumaläinud ilusatest
silmadest.

Silmadest sinistest, — mitte harilikest vesi-
silimest, vaid sügavaist, meelipeatavaist, milliste
naeratus vabandas meie vanale, urisevale professo-
rile iga Liliani laiskuse, iga hilinemise loengule.

Vanajumal aga ju ei küsi millestki.

TELEFON korises ärritatult „Daily Chro-
nicle'i“ toimetuseruumide viivulises lõunavaiku-
ses. Harry Hansen, kohalikkude uudiste staabi-
ülem, haaras kuuldetoru.

„H'lo?...“

Kargas siis istmelt: „Alfred Matt on sur-
nud! Lennukist on vaid rusud jäänud!“

Kühmus ajud laudade taga tardusid kuulatama.

Tuli välja loitele Harry klaassilmadesse,
nägu tema kotkanina ja suunurkade vahel lõi õhi-
nal tõmblema. Tõesti suur pidi see juhtunud
uudislugu olema, kui see suutis välja paisata vana
Hanseni tema aastatepikkusest tühimuse ükskõik-
susest, ammuolematut kõdistust töötades tema iga-
päevselt inimeste vigu ja õnnetusi sirvivatele sõr-
medele.

Vastpuhkenud tormitsentrist kaks-kolm lauda
eemal istus Lilian Finlay. Täkkimine tema masi-
nal kustus. Süda ujus Lilianil kurku, siis taas
aga pani ta enese kumarduma, jatkas ja jatkas vaid
tippimist.

„... Linnapea abikaasa oli ilmunud õhtule
tualetis, mille põhitooniks oli valge...“ Liliani
pilg pimenes. Suur Jumal! Tema Freddy olevat
surnud? Ei, ei, see ei ole tõsi. Ei saa olla. Ju
alles läinud õhtul oli Fred temaga, Freddy käed
tema ümber, huuled joomas tema huultel... Ei!
Vana Hansen vassib! „... Oli kogunenud vali-
tuim seltskond, millist New-York eales näinud...“

Freddy? — Kas ikkagi Freddy? Veri sõrme-
otstes kippus peatuma.

Juba kärkis Hansen juhatusi, tema mustaks-
põlenud piibulutt pahvis nobedaid suitsujuge iga
paugatuse vahele.

„Jack, sa lähed lennujaama. Sinul aga, poja,
tuleb üles tuhnida morgue'ist kõik leheväljalõiked
Matt'i kohta. Jah, enne aga tötta teatama pildi-
osakonnale, et nad virgalt joonistaks kokku kahe-
veerulise pildi Fred'ist ühes abikaasaga. Smitty,
mine Jackiga kaasa ja katsu õnnetusekohast üks
mõistlik ülesvõte saada. Lilian, nähke mrs. Matt'i
„Hotel Plaza's“. Hotell on siit ainult kolm täna-
vat eemal, — tulge tagasi ja kirjutage oma lugu
kohe valmis. Järgmine number peale erivälja-
ande tuleb meil teha tänitavalt ahastav. Herbert,
käi ja kõnetle kõigepealt linnapead, siis mine ja
too arvamisi sündinu kohta järgmistelt suurus-
telt: —“

Sõnakuulelikult neelas üks väljatõttavaid
uudisehagijaid. Lilian kiskus käed rüpest, astus
tinasetl järele teistele.

Fred. Fredi mõtlikud, rahulikud näojooned.
Fred'i külmad silmad, mis võisid korraga läituda
kohutavalt kirglikeks, võisid sulada anduvasse
mahedusse. Freddy!... Ei, ei, tõsi see ei ole...
Ei tohi olla... Aga... Freddy!... Oo, Freddy!

All tänaval mürgitas kuuma asfaldi ja kõrbe-
nud gasoliini lehk Liliani uima pisut tuimemaks.
Vapralt kiirustas ta samm Plaza suunas, naera-
tas mõnele tervitavale tuttavale, ootas signaaltu-
lede vaheldumist risttänavail.

Ja mõtles... Aasta tagasi oli ta ülikooli astu-
nud, oli lehe juure koha saanud. Fred oli tahtnud
end naisest lahutada. Kui Fred uue välterekordi
oli püstitanud, otsis naine peale kolmeaastast la-
husolekut tema järele üles. Ei tahtnud nüüd mui-
dugi kuuldagi lahutusest, loobuda kuulsast me-
hest ja kindlast rahaallikast.

Mrs. Matt, blondi, iharat tüüpi, suurte, ilm-
süütute silmadega, — mis nii väga süütud ei ol-
nudki, kui nendesse pidevamalt vaadata, — nagu
kord ja kohus, oli kodus.

„Olen miss Finlay „Daily Chronicle'i“ toime-
tusest. Vabandage, et ma teid tülitän, aga mul
on tarvis sündinu puhul teie arvamusi saada.“

„Ja muidugi, miss Finlay. Kas pole see kõik kole! Oh, minu Fred, minu vaene Freddy!“

„Tema“ Freddy! Milline melodraam!

Edasi ja edasi vadistas daam, heegeldas märkmeid paberile Lilian, küsitles, usutles sekka. Järgmine number pidi ju saama tore.

„Endastkimõista, ma armastasin teda. Armastasin palavalt, miss Conroy, — nii oli teie nimi? Mu süda oli lõhkemas, kui meie kolme aasta eest üksteisest lahku läksime, kuid nüüd tuli Fred Los Angelesist New-Yorki tagasi ja ma andsin talle andeks. Jälle oli ta üliõnnelik minuga... Oo, mis pean ma nüüd tegema?“

See naine siin oli olnud kiiluks nende õnne vahel. Kuni tuli — surm.

Freddy! Freddy! — Freddy't ei ole enam... On vaid see tülgastav blond siin praegu tema ees.

Hansen kärsiskles edasi-tagasi laudadevahet, ootas reportöre telefoneerivat, ihkas veelgi ümar-gusemaid andmeid.

Tänavalt kostsid uue väljaande korratud kiremised:

LENDURI ABIKAASA LEINAB ARMASTUST.
LINNAPEA ÖNNETUST UURIMAS.

Ning taas kustusid hüüded lämmatavasse liikumismõllu. Autode tuutulutu, signaalkellade tilin, veohobuse kapjade löögid kummaliselt vaiksemal sekundil. Politseiniku vile. — Kas maksab oodata, kui ei ole enam, mida oodata?

Vargselt lahkus Lilian toimetustoast.

Jälle nägi ta pilk Fredi meelisklevaid näo-
jooi enese ees.

Seisatus tänavakaarel, astus siis ette mööda-
kihutavale taksile.

Ei eales enam saa Lilian tunda Fredi käte jõulist õrnust enese ümber, ei enam. Edasi aga ootab „tulevik“, s. o. päevade tumm tühjus, mälestuste surnud aastad. Elada, — elada, mil Fred aga on surnud, — ja mälestada?..

Juba kilkasid lehepoidid oma kaupa, kui Li-
lian toimetusse tagasi jõudis:

MATT LANGES LENNULT.

KUULUS LENDUR SÖEKS PÖLENUD.

Aega järgmise numbri trükkimine kuni oli veel viisteistkümmend minutit. Lilian istus oma ma-
sina taha ja tagus maha stereotüübilise loo sellest, kuidas „Mrs. Matt, südantlõhestavalt nuuksudes, värahtledes üleni oma saledas painduvas kehas kurtis kadunud armastust. Jutustas, kui õnnelikud nad alati olnud...“

„Nutulaul“ on valmis, mr. Hansen“. Lilian naeratas ja ulatas Hansenile käsikirja.

Naerata ja muigle. Muigle ja naerata. Ära näita. Hoia põll ees. Hoia mask ees.

Suur Jumal taevas! Freddy! Freddy pilk, õrnlev, luilutav: „Armastan sind, Lilian...“

„Olen varsti sinuga, Freddy. Oota vaid pisut veel, kallid! Ma ei saa enam. Ja milleks... Armastan sind...“

Pidur krääksus ja taksi peatus, kuid mitte va-
rem, kui oli möödas purustav kokkupõrge. Veel tungis alt üles hele, õhkupilbastav karjatus.

Keegi mees tormas taksist. Eemalt välkus politseiniku nui.

Mees korjas Liliani oma käte vahele.

„Freddy?“ kuuldus tüdruk kogelevat. „Aga nad ütlesid mulle, sa oled surnud!... Oo, mu Jumal, mis olen ma teinud?... Armastasin sind, Alfred.“

Ning varsti oli lehepoistel jälle uut rasvakiirja reklaami:

MATT ON ELUS!

**ABIKAASA RÕÖMUJOOVASTUSES; LENNU-
KIL LENDAS SÖBER.**

Allpool leidus lehes väikesem teade:

Naisreportör sureb taksirataste all; võimud tunnistasid surma juhuslikuks.

VANAJUMAL on kade.

New-York, 23. veebr. 1930.

Alfred Vaga

Johann Köler

1.

IGA RAHVA kunstiajalugu tunneb üksikuid erandlikult väljapaistvaid meistreid, kelle nimega on seotud iseseisvad aegjärgud kunstielu liikumist ja kunstimõistete arenemist. Osutudes oma aegjärgu andelisemateks ja kultuursemateks jõududeks annavad nad sellele ilme oma kunstilise tegevusega ja loominguliste saavutistega ning tähistavad kindlaid arenemisastmeid oma rahva kunstiajaloo. Nad loovad traditsioonid ning sünnitavad kandespinna järgnevate põlvete kunstilistele püüetele ja otsingutele. Sammudes oma eluteed rajavad nad ajalugu.

Eesti rahvusliku kunsti ajalugu on kestuselt lühike, piirdudes ainult mõne inimpõlve eluea ulatusega. Ent see omas kiiruses ja ilmemuutmises otse kaleidoskoobilise arengu, mille eesti rahvas peale vabanemist pärisorjusest läbi teinud nii poliitilisel, majanduslikul kui kultuurilistel aladel, on ka kujutava kunsti edukäigus püstitanud mõned eraldavad tähised, mis märgivad selles üksikuid aegjärke ja arenemisastmeid. Neist tähistest eraldub mineviku uduseina tumedal foonil selgepiirde siluetina esimesena **Johann Köler**, vene Keiserliku Kunstideakadeemia ajaloolise- ja portree-maalikunsti professor ning üks tähtsamaid Eesti ärkamisaja tegelasi.

Kölerit on loetud esimeseks kunstnikuks-eestlaseks — arvamine, millest aeg oleks loobuda: eesti rahvusest pärit kunstnikke leidub ka tema eelkäijate, n. n. „baltlaste“ seas. Ent võrsudes ajal, mil eestlasi tunti ainult pimedate orjastatud „maarahvana“, pidi igauks neist tema eelkäijaist, kellele oma andekuse tõttu ning saatuse heal tahtel korda läks kõrgemale tõusta oma mahasurutud sünnirahvast, olude sunnil peaaegu paratamatult ümber rahvustuma ning suuremal või vähemal määral assimileeruma kas maa valitseva kihiga — sakslastega, või mõne teise rahvaga, kelle sekka viis neid nende kunstnikuelutee. Saksastudes, venestudes, itaaliastudes läksid nad oma rahvale kaduma. Jah, mitte üksi need, vaid nii mõnedki kunstnikud ka Köleri kaasaegseist.

Ning just selles seisabki esmajoones Köleri erandlik teene meie kujutavate kunstide arenemisloos, et ta ennast olude ja isiklikkude huvide kiuste avalikult tunnistada julges eestlaseks ning sellena teotsedes sai eeskujuks, ergutajaks ja tõukejõuks oma järglastele — neile, kes tema eluülesandeid sirgejoonelisemalt jätkates panid aluse tõelisele eesti rahvuslikule kunstiloomingule.

JOHANN KÖLER (*Köhler, Koeler*, Venemaal sagedasti nimetatud *Keller*) sündis 24. veebruaril (8. märtsil) 1826. aastal Vastemõisa vallas Viljandimaal *Lubjasaare* rendikoha pidaja *Peet Köhleri* ja tema naise *Kaie* seitsmenda lapsena. Köhlerid elasid äärmises vaesuses; kuigi töökad ja karsked, ei suutnud nad lastele, keda oli kokku üheksa, viis poega ja neli tüdart, igapäevse toiduna pakkuda palju midagi peale kibeda haganaleiva, — puhast rukkileiba söödi ainult pühadel. Olles kirjaoskajad, andsid isa ja ema oma teadmised edasi vanematele lastele, kelle kohuseks jäi hoolitsemine nooremate eest. Nii kasvab tulevane kunstnik kuni kuuenda eluaastani oma vane-

ma õe hoole all, omandades sellelt ka kirjatarkuse; seitsmendal täitis aga juba ise kasvataja ja õpetaja kohuseid perekonna järgmise noorema võsu juures. Kirjavara oli majas väike — piibel, katekismus ja lauluraamat, ilmalikku kirjandust edustasid ainult kalendrid.

Vanematekodus elas noor Köler kuni oma üheksanda eluaastani. Siis saadeti ta Viljandisse tislisellina töötava vanema venna juure, kus ta meistri loaga sai eluasemeks nurgakese töötoas. Siin õpetas vend talle pisut saksa keelt ja arvutamist, millele paari kuu pärast järgnes õppeaeg linna algkoolis. Ka see oli lühike, sest varsti suri kooli ainuke õpetaja, uut tema asemele aga niipea ei leitud.

Nüüd pandi Johann kreiskooli, ning kuna vend samal ajal Peterburi asus, anti ühtlasi kosti peale Viljandi kaupmeeste seltsi ökonomi *Dörbecki* juure, kellele vanemad tasuks korteri ja ülespidamise eest maksid aastas 20 rubla hõbedas, vahete-vahel lisaks tuues veel toiduaineid. Nii raske kui see kulu vanematele ka ei olnud, pojale tõi elumuutus suurt kasu, asetades tema haritumasse ümbrusse ning avardades silmaringi.

Kaupmeeste seltsi saal oli ühtlasi linna teatriruumiks, kus aeg-ajalt andis etendusi rändav saksa näite-trupp. Kanti ette naljamänge, draamasid ja oopereid ning loomulikult oli noor Köler nende sagedaseimaks vaatlejaks, kuigi ta teadmised saksa keeles olid liigagi piiratud näidendite lähemaks sisuliseks jälgimiseks. Sel põhjusel vaimustasidki teda enam ooperid, millest *K. M. v. Weberi Preziosa* talle jäädavalt meele jäi. Need etendused avasid poisile uue — kunstilise — ilma ja ergutasid tema esteetilise meele arenemist, ei jätnud aga koos pingutust nõudva koolitööga tunduvalt mõju avaldamast tema nõrgale tervisele, kaasa tuues, iseäranis esimesel talvel, teravalt-haiglase närvlikkuse. Nii tabas teda kord lunatismihoog, nagu ta ise jutustab oma venekeelses autobiograafias — tähtsamas tema noorpõlve ja õppeaastaid käsitlevas allikas¹. Ainult maal vanemate juures karjas ja põllutööl mööda saadetud suvised koolivaheajad suutsid teda vaimliselt tasakaalustada ja kehaliselt kosutada.

Kreiskoolis õppis Köler kolm aastat. Ta oli virk ja püsiv, ent tänu saksa õppekeelele, mida ta hoolimata kõigist püüetest tarvilikul määral omandada ei suutnud, nihkus edasijõudmine visalt ja suurte raskustega. Ta „tuupis“ õppetükid pähe ja vastas neid soravalt, sealjuures aga sellest, mida kõneles, pooltki mitte aru saades. Ning vaatamata oma virkusele, mis kooli poolt mõne raamatu kinkimisega märkimist leidis, olid õpetajad sunnitud teda teisel õppeaastal vanemast klassist uuesti alammisse tagasi viima.

Kolmanda kooliaasta järele oli vanemate aineiline jõud otsas ja Köleril tuli edasiõppimisest loobuda, ehk küll kreiskooli inspektor, kaasa tundes poisi teadus-himule, valmis oli talle gümnaasiumi astumiseks tasuta õpetust andma ladina ja greeka keeles. Kuid vanematel polnud raha isegi raamatute ja muude õppetarvete ostmi-

seks ning nad olid sunnitud selle lahke ettepaneku tagasi lükkama ja poja teenistusse panema Vastemõisa valitseja Faberi juure, kes vajas ajutist abijõudu raamatupidamises ja teistes kirjatöödes.

Vastemõisas ilmutusid esmakordselt Köleri kunstilised kalduvused, — ta hakkas katseid tegema joonistamises, kopeerides trükipilte mõnest kättepuutuvast raamatust. Pannes tähele oma noore abilise võimeid sel alal ning saades neist lähemalt huvitatud, tegi Faber talle kohuseks üles joonistada mõisa viinavabriku sisseseade kõigis selle üksikosades. Töö tulemused rahuldasi teda täiesti — joonistised olid selged ja täpsad. Kuna valitsejal selle järele ei jäänud enam kahtlusi Köleri kunstilise andekuse suhtes, otsustas ta, olles iseloomult heatahtlik, poisile tuleviku loomisel abiks olla ja teda juhtida teele, mis avaks võimalused edasiminekuks tõelise kunsti sihis. Ta soovitas Kölerile astuda õpipoisiks oma venna, Võnnu maalermeister Faberi juure, nõutas selleks loa ka poisi vanematelt, ning töö lõppedes mõisas sõitis 13-aastane Köler 6. aprillil 1839. aastal tuttava külamehe vankriotsal kodukohast Võnnu linna poole.

LEPINGU järele pidi Köler jääma maalermeister Faberi juure seitsmeks aastaks, mis oli käsitöölisele selliks saamiseks harilik õppeaeg. Töö oli raske, kurnav ja räpane, seistes peamiselt seinte, lagede ja põrandate värvimises ning sõiduriistade lakeerimises. Kevadel ja suvel kestis tööpäev kella neljast hommikul kuni kella üheksani õhtul ning, ta oma sõnade järgi, Köler tundis end sel ajal inimesena ainult pühapäeval. Need saatis ta mööda pikkades jalutuskäikudes Võnnu maalilises, ajalooliste varematega elustatud ümbruskonnas. Talvel oli tööd vähem; siis veetis ta vaba aja joonistamises, kopeerides pliitsiga ja vesivärvidega.

Kolmeaastase õppetöö järele oli Köler oma ametioskuses edenenud nii kaugele, et meister tegi talle ülesandeks dekoratsioonide maalimise sissesõitnud näiteeltskonnale. Maalida tulid kõige pealt mõned puud ja suurtükk, millest viimasel oli täita tumm, kuid väljapaistev osa draamas *Karl XII Rügeni all*. Puude käsitlus ei õnnestunud tal küll hästi — kaskede lehed, pööratud maa poole, rippusid nagu niidikeste otsas, ent suurtükk tekitas peaaegu tõelikkuse illusiooni ja rahuldab nii meistrit kui tellijat, kellest viimane tööd vastu võttes nõorele maalijale heal meelel kiitust avaldas, ennustades talle kunstilist tulevikku.

Varsti peale seda avanes Kölerile uus juhus näidata oma andekust. Võnnu lossi omanik senaator krahv Sievers ehitas oma parki vene stiilis õigeusu kiriku ja selle sisemise kaunistamise maalitöödega — ornamentidega ja keerubite kujutistega — võttis oma peale Faber. Ülesanne oli lihtsale provintsilinna maalermeisterile ebariikult peen ja oskustnõudev ning selle teostamiseks tellis ta Riia abiks väljaõppinud tööjõu. Ometi tekkisid raskused keerubite nägude juures — kuidas ka ei püüdnud meister Riia, Faber ise ja tema paremad abilised, keerubid kujunesid nende pintli all näoilmetelt tige dateks. Viimaks käskis Faber ka Köleril omalt poolt katset teha, ja tõesti — selle, mis käis üle jõu meistritel ja sellidel, saavutas kerge vaevaga õpipoiss. Tema maalitud keerubi nägu teenis kiituse isegi nõudlikult krahv Sieversilt, ning kõik teised keerubid pidi ta selle eeskujul uuesti ümber maalima.

Mõlemad kirjeldatud lood ergutasid Kölerit tugevalt tema hallis ja raskes igapäevsuses ning kindlustasid temas taht kunstnikuks saada. Eesmärk, mille poole ta püüdis, oli siiski veel tume — tõelisi kunstiteoseid polnud ta seni veel näinudki. Küll oli ta aga kuulnud nende kõige lähemast asupaigast, 35 versta Võnnust eemal asuvast vürst Lieveniile kuuluvast Kremoni härrastemajast, mis sisaldas mitme kooli vanade meistrite teostest koosneva väärtusliku maaligalerii. Asja pikemaks edasi lükkamata otsustas ta neid nüüd tundma õppida ning suvistepühadel tegi ta sinna palverännaku koos sõbraga. Saadud mulje oli nii jõuline, et ta seda ei suutnud sõnadega edasi anda — oma täiuslikkuses paistsid need maalitud olevat järeleaimamiseks täiesti saavutamatud. Hiljemini, juba tunnustatud kunstnikuna, kõneldes Köler, et kui talle oleks siis ette pandud selles kunstikogus mööda saata kaks nädalat ilma söögi ja joogita, ta oleks selle ettepaneku ilma mõtlemata vastu võtnud.

Olnud Faberi juures õpipoisina kuus aastat, astus Köler peremehe algatusel ja soovitusel kohaliku maalritsunfti liikmeks, täites selleks nõutava sellitöö, mis seisis mingi mütolooilise figuuri kopeerimises tušiga. Sellipaberid käes, oleks võinud ta nüüd oma senise õpetaja juurest takistamata lahkuda, ent seitsmeks aastaks oli ta lubanud jääda Faberi juure ning seda lubadust tahtis ta ka täita, eriti arvesse võttes, et meister oli ta eksikombel aasta varemalt esitanud vastuvõtmiseks tsunfti, Köleri ettepanekuga, veel aastaks töökotta jääda, oli Faber heal meelel nõus; ta määras aga nüüd noormehele palga — 75 kopikut nädalas. Samal 1846. aastal astus Köler ühtlasi Võnnu linna kodanikuks.

Viimast lepinguaastat ei tulnud Köleril siiski endiselt mööda saata. Ootamatult suri paari kuu pärast ta leivaisa, jättes maha naise kolme lapsega ja mõned lõpule viimata tööd. Tundes Faberi vastu tõsist lugupidamist ja olles kodunenud tema perekonnas, ei söandanud Köler lahkuda, jättes korraldamata töökoja täita võetud tellimisi. Ta teatas tööandjatele, et vaatamata Faberi surmale viiakse kõik tööd lubatud korras lõpule ning võttis hoolitsemise selle eest enese peale. Ilmudes muu seas samas asjas Võnnust kolm versta eemal asuvasse Birkenruh eragümnaasiumi, nägi Köler koolidirektor A. W. Hollanderi korteris mõnda portreemaalikut, mis oli loonud A. Pezold². Need kaasaegse, veel elava kunstniku teosed, lähedamad ja arusaadavamad vürst Lieveni kogus nähtud vanade meistrite maalikutest, köitsid edasipüüda maalriselli tähelepanu isearanis teravalt ning neid vaadeldes ja imetledes valmises Köleris kindel otsus Peterburi sõita, et seal õppida maalima samasuguseid. Olles korraldanud Faberi töökoja-asjad, müüs ta reisiraha saamiseks palitu ja veel üht-teist oma vähesest varanatukesest ning 1846. aasta oktoobris saabus ta Riia kaudu mereteel Vene pealinna — 75 kopikuga taskus.

PETERBURIS leidis Köler esialul peavarju oma venna juures. Kehva käsitöölisena olid viimase sissetulekud aga sedavõrd väikesed, et suuremat toetust ta anda ei võinud. Seepärast seadis Köler omale esimeseks ülesandeks teenistuse leidmise, ja see õnnestuski tal varsti, — ta sai koha ja eluaseme sildimaaler Goelitz'i juures, palgaga kuus rubla kuus. Uus peremees oli märksa haritum kõigist inimesist, kellega Köleril oli siiani tul-

J. KÖLER VIIMASTES ELUAASTATES

(PÄEVAPILT)

PROF. JOHANN KÖLER

KUNSTNIKU SÜNNIPAİK

JOHANN KÖLER

ISA PORTREE

JOHANN KÖLER

EMA PORTREE

nud lähemalt kokku puutuda, pealegi kunstist huvitatud ja edasipüüdja sel alal; nagu Kölergi sai ta hiljemini kunstnikuks, tõi küll, õige igapäevseks dekoratsioonimaalijaks. Töötamine Göelitz juures tõi Kölerile kasu ka teisiti — tal tuli maalida siltidele mitmesuguseid asju looduse järele ja see tutvustas teda perspektiivi algmõistetega, ühtlasi arendades ka koloriiditunnet.

Aastal 1848 esitas Köler kunstide-akadeemia inspektorile pildi, mis kujutas mingi kivitruki järgi kopeeritud Galateat, ja palus ennast akadeemia õhtuklassidesse õpilaseks vastu võtta. Töö tunnustati rahuldavaks ja Köler arvati kipsiklassi nimekirja, mööda minnes alamast — originaalklassist. Õhtused õppetunnid kestsid akadeemia iga päev kella viiest seitsmeni ja Goelitz lubas Köleril neist osa võtta päevadel, mil töökojal ei olnud täita kiire iseloomuga tellimisi, sealjuures aga iga akadeemias veedetud õhtupooliku eest Köleri palgast tema enese soovil 15 kopikut maha arvates. Töökoda asus linna serval, Panteleimoni tänaval, ja Köler pidi tee akadeemiasse igakord pooljoostes ära käima.

Õppimine säärares oludes ei olnud kerge, ja olles alguses veel nõrk joonistamises, jõudis Köler järgmisse, figuurklassi alles kahe aasta pärast. Selle lõpetas ta poole kiiremalt, üle minnes 1851. aastal loodusklassi, kus valis enesele juhtivaks õpetajaks õpilaskonnas oma kättesaadavuse tõttu populaarse professori A. T. M a r k o v i³, kellel oli üksi enam õpilasi kui kõigil teistel professoril kokku. Omale juhtivaks valitud professori poole võisid õpilased pöörata igal ajal näpunäidete ja juhataste saamiseks, selleks koguni ilmudes tema elukorterisse, kuna professori kohuseks oli oma õpilasi kõigiti aidata, kosta nende eest eksamitel ning hoolitseda nende kiire edenemise ja hea käekäigu eest.

Markov, kunstnikuna andetu, ei seisnud paraku ka õpetajana ülesannete kõrgusel. Teataval määral koguni uhke oma õpilaste suure arvu peale, oli ta enamiku vastu nendest erapoolik, toetades vaid üksikuid, pahatihti kaunis andetuid lemmikuid. Köler, iseloomult otsekohene ja paendumatu, ei saanud õnne osaliseks sattuda nende eesõigustatute hulka ning Markovi poolt jäid õiglaselt hindamata tema väljapaistvad võimed ja töötaha. Nii sai ta näiteks eksamitel esimesed numbrid alati prof. P. V. B a s s i n i l t⁴, keda vaevalt tundis näo järele, niisamuti hindas teda harilikult ka inspektori abi prof. L. K. F r i c k e⁵, ent Markovi juures ta säärasele hinnangule loota ei võinud.

Õppeajale loodusklassis langevad Köleri esimesed iseseisvad katsed portreemaali alal. Kõigepealt maalits ta iseene portree ning siis tuttava pesunaise tütre, kes talle tänutäheks pildi eest õmbles mõned särgid. Edasi portreeteris ta oma tutvuskonnast kellegi kingsepa ja kondiitri, saades honorarina esimeselt viis, teiselt aga juba 20 rubla, mis tundus algajale kunstnikule kaunis kõrge töötasuna. Arvatavasti oleks eelnimetatuile järgnenud veel teisigi tellimisi, kuid neist loobus Köler ise, et mitte halvata kõrvaltöödega oma edusamme akadeemias. Sel põhjusel lahkus ta ka Goelitz juurest.

Kuigi nüüd märksa tõusis ta edasijõudmine akadeemias, muutus selle vastu viletsamaks ta ainealine seisukord. Tuli elada võlgadest, ja neid kogus järgmise kahe aasta kestel 200 rubla ümber, vaatamata kõige piinlikumale kokkuhoiule. Kui ta siis lõpuks, saanud 1853. aas-

tal ühel ja samal aktusel kaks väikest ja ühe suure hõbeauraha oma tööde eest, julges pöörata prof. Markovi poole palvega kaasa aidata stipendiumi nõutamiseks akadeemia nõukogult, arvas Markov heaks talle tähendada, et õpilaste seas leidub vaesemaidki ning Köler peaks oma võimete juures ise suutma enesele raha teenida. Säärase vastuse järgi kaotas Köler igasuguse lootuse väljapääsuks oma äärmiselt raskest seisundist, kuid õnneks tuli talle siin kõige kriitilisemal silmapilgul abiks heatahtlik prof. Fricke ja nõutas talle stipendiumi Kunstide Edendamise Seltsilt. Suur see ei olnud, võimaldas aga siiski kuidagiviisi äraelamist ja rahulikku töötamist, seda enam et vahete-vahel lisaks tulid veel mõned viie- ja kümnerublalised preemiad, mida anti akadeemia õpilastele sama seltsi poolt mitu korda aastas paremate joonististe eest.

AASTAL 1855 konkureeris Köler mitme teise õpilasega väikesele kuldaurahale ainel *Taavet Sauli ees*. Kolme hõbeauraha omanikuna oli tal kindel lootus saada seda järgmist kõrgemat, ent võistluse tulemused tõid pettumuse, — ta sai jälle suure hõbeauraha. Kui ta siis põhjuste üle seletust päris akadeemia rektorilt V. K. Š e b u j e v i l t⁶, sõnas viimane vastuseks, et nõukogu kavatses talle küll kuldauraha määrata ekspressiooni eest, jättis aga selle tegemata, kuna Köler seda — kellelki ei olevat palunud. Vastus pani noore kunstniku hämmastuma — kunagi polnud talle tulnud mõttesse, et säärasel juhul on veel tarvilik ka palve. Ometi, esitanud paar kuud hiljemini sama eesmärgiga teise teose — *Herkules toob Kerberuse põrgust*, sai ta nõukogult väikese kuldauraha, ilma kedagi palumata.

„Tol ajal“, jutustab Köler oma autobiograafias, „juhatus minuga järgmine lugu. Kord hommikul astus minu töötuppa hõbehall vanahärra ja teatas, et tema on näinud akadeemilisel näitusel minu etüüde ja need olevat temale niivõrd meeldinud, et tal tahtmine tõusnud tutvuneda kunstnikuga, kes need maalinud. Kummalise juhtumina osutus, et see oli sama maalikunstnik Pezold, kelle portreed Birkenruh eragümnaasiumis viisid mind säärasesse vaimustusse, et lootus jõuda maalimises samasuguse kunsti oli õieti peapõhjuseks, mis sundis mind sõitma Peterburi ja astuma akadeemiasse.“

Mis puutub Köleri tolaeagseid teoseid, siis pole nendest kerge saada enam-vähem ülevaatliliku pilti, — ainult üksikud nendest näivad olevat säilinud. Seni avalikuks tulnud teostest osutub vanemaks väike maastik-etiüd õlis aastast 1852 (pr. M. Köhleri kogus Tallinnas), kunstiliselt võrdlemisi õige väheütlelev. Märksa kaalukam on loomisajalt järgmine töö — akadeemia poolt premeeritud joonistis *Greeka sõdurid võitluses*, aastast 1855. See praegu Tallinna Kunstmuuseumile kuuluv kompositsioon must-valges näitab hästiarenenud oskust ja kõigiti korrektselt käsitlust, olles ühtlasi tüübiline tolaeagse akadeemilise kooli kohta. Sõdurite paljad kehad on käsitletud nagu kipsfiguuridena — loomulik tulemus aastatepikkusel joonistamise õppimisel peamiselt kipsist peade, torsode ja figuuride järgi; elulist momenti asendab üksnes posside otsitud suursugusele ja kunstlikult-leitud efektile rajatud retooriline ekspressiivsus. Meie ei näe pildil selle tõttu õieti võitlevaid sõdureid, vaid võitluseks poseerivaid akadeemilisi meesmodelle.

Samalaadilisest kunstlikkusest ei ole vaba ka Köleri akadeemilisest õppeajast teatav kolmas teos — võistlusmaaling *Herkules toob Kerberuse põrgust* (oli enamlaste valitsuseni Peterburi Kunstideakadeemia muuseumis), kuid puhtmaalilised voorused ei lase neid igale programmeeritavale tavaliselt omaseid puudusi nii selgesti esile tõusta. Pearõhk selles mõõtudelt võrdlemisi suures lõuendis (200×160 sm) on pandud jutustavale sisule. Näeme lõvinahaga kaetud Herkulest kaljul koopa sissekäigu juures. Pahema käega veab ta kaelarihmasti kolme peaga koera — Kerberust, pahemaga hoiab nuias õlal. Pildi paremal poolel punetab põrgust heituv tulekuma, pahemal paistab läbi koopa avause mägine maastik jõega. Ehkki selle teemi kunstiline käsitlus vaevalt pretendeerida võib märkimisväärsele algupärasusele, oleks ülekohus mitte tunnustada oskust ja leidlikkust, millega kunstnik lõuendil on lahendanud raske valgustusülesande, kooskõlastades ühtlaselt mõjuvaks maaliliseks teguriks maastikutust helkiva päevavalguse ja allilmast tõusva tulekuma.

VÄIKESE kuldauraha saamisega eelkirjeldatud maalingu eest oli Köler lõpetanud akadeemia õppekursuse. Nüüd võis ta järgmisel, 1856. aastal koos teiste lõpetanutega osa võtta võistlusest suure kuldauraha peale, mille saamine tähendas pikemat, harilikult nelja-, vahel koguni kuue-aastast sõitu riigi kulul välismaale, eeskätt Rooma, kuhu tol ajal traditsiooniliselt saadeti täiendama andelisemaid lõpetajaid peaaegu erandita kõigist Euroopa kõrgematest kunstikoolidest. Võistlustöö aineks oli määratud *Saul Endori nõia juures*. Ligi kümne-aastane vahetpidamata intensiivne töötamine akadeemias koos alatoitluse ja ainelise kitsikuse teiste tagajärgedega oli aga Köleri tervise ja meeoleu niivõrd alla viinud, et ta kõnelusel ajal vahete-vahel päevadeviisi sugugi töötada ei jaksanud, või suutis seda ainult kaks-kolm tundi päevas. Puhkuse tarvidust suurendas veel kättejõudnud kevade ja seda enam oli raske vastu seista kiisatusele, kui prof. K. T. v. Neff⁷ talle ette pani sõita Oranienbaumi, et seal suurvürstinna Helene Pavlovna lossis kaunistada ühe toa seinad maalingutega à la Watteau.

Küll keeldus Köler alguses kategooriliselt seda ettepanekut vastu võtmast, põhjendades oma äraütlemist halva tervise ja tarvidusega maalida pilti konkursi jaoks. Kui aga Neff talle pikemalt peale käis, kirjeldades eelseisvat mõnusat elu ja lõbustusi ning rõhutades selle ettepaneku vastuvõtmise tähtsust just tervise parandamise seisukohalt, andis Köler pikemate kahtluste järele viimaks oma nõusoleku. Oranienbaumi sõitis ta koos oma seltsimehega akadeemiast, prof. Fricke pojaga, kelle ülesandeks jäi seinte üldine dekoreerimine, kuna Köler enese peale võttis üksi figuurmaalingud.

Varsti selgus, et elu Oranienbaumis polnud sugugi nii lõbus, kui seda oli kirjeldanud prof. Neff. Noorte kunstnikkude peale ei pööratud keegi vähimatki tähelepanu ja piinatud närvidega Köler kannatas äärmist igavust, mõeldes ainult tagasipöördumisele Peterburi, et alata oma võistlusteost. Tööd lossis edenesid aga pikamisi ja kui nad lõpuks valmis said, puudus võistlusteose esitamiseks määratud tähtajast kõigest kuus nädalat. Siiski suutis Köler pildi õigeks ajaks ära anda, ehkki mõnes üksikosas viimistlematult, ning peale akadeemia nõukogu esimest koosolekut teatas talle prof. Neff, et juhtu-

mil, kui otsustatakse anda kaks auraha, saab Köler neist kindlasti ühe. Tegelikult määrati järgmisel koosolekul võistlevate teoste autoritele koguni neli auraha, ent Köler nendega austatute hulka ei sattunud⁸. See ebaõnnestumine oli talle seda enam valusam, et ta ei tunnud eneses jõudu edasijäämiseks akadeemiasse ja teistkordseks võistlemiseks. „Sellepärast“, jutustab Köler, „kui Markov, mitte aru saades minu meelepaha tõelisest põhjustest, mind trööstima hakkas auraha saamise lootusega järgmisel aastal, vastasin ma ägeduses, et kui ka mulle praegu peaks ette pandama kümme auraha, kohustusega veel aastaks akadeemiasse jääda ja teist korda võistelda, siis ütleksin ma lahti ka nendest, sest ma ei suudaks elada töö lõpetamiseni.“

HOOLIMATUSES ja õiglusetuses, mille all Köleril tuli korduvalt kannatada pikkadel õppeaastatel akadeemias, oleks ekslik näha midagi ebaharilikku või erandlikku. Peterburi akadeemia ei olnud tol ajal kaugeltki esmajoonelise kunstikooli, vaid kõigepealt riiklik kroonuõhkkonnaga kasvatusasutis, kõigi sellekohaste üldiste ja vene oludest tingitud eriliste pahedega, millest tähtsamana väljatõstmist nõuab despootliku monarhi Nikolai I. isiklik vahelesegamine akadeemilistesse kunstiasjadesse. Seda oli sindinud tihti ka eelmiste vene valitsejate poolt, kuid nende käskudel ja korraldustel oli ikkagi enam-vähem juhuslik iseloom ning eriti halvavat mõju nad akadeemia sisemise elu ja õppekorra peale ei avaldanud.

Nikolai I. huvi akadeemia vastu kandis märksa teisugust iseloomu. Ta sundis akadeemiale peale oma isikliku maitse ja arusaamise kunstist, külvas üle akadeemiaga tihedamalt seotud ning seega vene kunstielus mõjuvõimsamad kunstnikud ametlikkude tellimistega, nõudes nende vastuvaieldamatut täitmist täpsalt vastavalt oma juhtnõuadele ja eeskirjadele, ning võttis omale ülesandeks mitte üksi kunstiliste jõudude leidmise, vaid ka nende juhtimise kunstiliste tõdede poole. Pannes maksma vääramatu valju distsipliini kõigis riiklikkudes asutistes, surus see „kapral troonil“ selle peale ka akadeemiale, tehes professoritest oma käsualused ning paenutades oma tahteavaldiste alla ka säärased suurused, nagu Karl Brüllov⁹ ja Th. Bruni¹⁰. Alistudes vene isevalitseja hoolimatusele ja kapriisidele, nõudsid professorid oma-kord samasugust suhtumist enese vastu õpilastelt, ning loomulikult võis akadeemias selle tagajärjel vaevalt juttu olla tõelisest õpetamisest ja juhtimisest iseseisvale loomistööle¹¹.

Mis oli siis lõpuks õpilane akadeemias?

„Ta oli akadeemia omandus, tema distsipliini, kunstilise ja mittekunstilise, teostaja, — käsualune oma professorile, kes porise vihmavarjuga kriipsutas tema märga maalingut või pidas loengut anatoomiast kriidiga tema näol. Selleks ei olnud isegi mitte tarvilik, et pilt ei meeldinud, või et joonistuses oleks leidunud eksimused anatoomia vastu, — aitas küllalt, kui noore kunstniku nägu ei olnud meelepärane. — Ta oli iga akadeemilise ametniku käsualune... ta kannatas ülekohut... Kui ta oli mõistlik kommetes ja tervitas keda tarvis õnnesooviga pühadel — anti talle kuldauraha; kui mitte — temast mindi mööda (igatahes õige sagedasti)... Brüllovit ja Ivanovit¹² ei tunnustatud kuldauraha väärilisteks akadee-

nia poolt ja nad said selle Kunstide Edendamise Selt-
siit. Ent oli kunstnikke, keda austati aurahaga aastate
väljateenimise ja kestva kannatlikkuse eest ning kes
saabusid Rooma meeleheiteks enesele ja teistele: midagi
nad teha ei osanud, õppida oli aga hilja. Oli veel hea,
et ka Roomas leidus neid, keda võis vähemalt tervitada..."

Nii vastab küsimisele üks Kõleri kaasaegne kunsti-
arvustaja¹³. (Järgneb.)

(Käesolev monograafia meie maalikunsti suurmeist-
rist koosneb viiest peatükist, mis ilmuvad vas-
tavalt „Olioni“ viies numbris ühes poolesaja
reproduktiooniga kunstniku väljapaistvamatest
teostest. Toimetus.)

MÄRKMED.

1. Kõleri autobiograafia, õigemini tema jutustuse
järele üles kirjutatud ja tema enese poolt redigeeritud
elulugu, ilmus ajakirjas Русская Старина osalt (aastad
1826—1846) 1882. a. juunikuu numbris (lk. 743—754), osalt
(aastad 1846—1886) 1886. a. novembrikuu numbris (lk.
333—378), realkirja all Иванъ Петровичъ Кёлеръ, про-
фессоръ живописи, ülistava eelsõnaga toimetuse poolt.

2. Pezold, August Georg Wilhelm, sünd.
1794. a. Rakveres arsti pojana, õppis maalikunsti Berlii-
nis, Viinis ja Roomas, töötas vaheldamisi Riias, Võnnus,
Viljandis, Tartus ja lõpuks pikemat aega Peterburis; suri
1859. a. Peterburis. Ta oli lugupeetumaid portretiste
Baltimail 19. sajandi algupoolel; portreemaalingute kõr-
val on loonud suurema kogu akvarelle ja joonistisi eesti
rahvaelust.

3. Markov, Aleksei Tarassovitš, sünd.
1802. a., lõpetas Peterburi akadeemia 1830. a., nimetati
1836. a. akadeemikuks ja 1842. a. professoriks; töötas õpe-
tajana akadeemias 1841.—1872. a., suri 1878. a. Loova
kunstnikuna teoses peamiselt kirikliku maalikunsti alal;
tähtsam teos — maalingutesari Трипостасный Богъ Kris-
tus-Lunastaja kirikus Moskvas.

4. Bassin, Peeter Vassiljevitiš, sünd.
1793, lõpetas Peterburi akadeemia 1818. a., nimetati
1830. a. akadeemikuks ja 1836. a. professoriks; töötas aka-
deemias õpetajana 1831.—1869. a., suri 1877. a. Paljude
ajalooliste, mütolooiliste ja piibliaineliste teoste autor;
koostas ka anatoomia kursuse akadeemia õpilastele.

5. Fricke, Longin Kristianovitš, sünd.
1816. või 1820. a., lõpetas Peterburi akadeemia 1839. a.,

nimetati akadeemikuks 1847. a., suri 1893. a. Oli peamiselt
maastikumaalija; tema teoste enamik käsitleb motiive
Tartu ja Tallinna ümbruskonnast.

6. Šebujev, Vassili Kusmitš, sünd. 1777. a.,
lõpetas Peterburi akadeemia 1797. a., nimetati 1807. a.
akadeemikuks, 1812. a. professoriks; teoses akadeemias
õpetajana alates 1807. a., sai rektoriks 1832. a., suri
1855. a. Mitme ajaloolise ja piibliainelise teose ning
mõne suurema laemaalingu autor.

7. Neff, Karl Timoleon, v., sünd. 1805. a.
Virumaal, õppis Dresdeni akadeemias, asus 1826. a. Pe-
terburi, nimetati 1839. a. akadeemikuks ja 1849. a. profes-
soriks; teoses õpetajana akadeemias alates 1855. a. ning
oli 1864. a. peale ühtlasi Keiserliku Eremitage'i maali-
galerii konservaator; suri 1876. a. Peterburis. Neff osu-
tub Ed. v. Gebhardt'i kõrval suurimaks Eestist võrsunud
maalijaks; tema pealaks oli kiriklik ja portreemaalikunst,
ent teiste kõrval on ta loonud ka eestiainelisi teoseid.

8. Aurahad said Jefrem Vassiljevitiš Godun
(1825—1879), Mihail Nikolajevitiš Vassiljev (1830—
1900), Dmitri Nikiforovitiš Martõnov (1826—1889) ja
Nikolai Nikolajevitiš Gay (1831—1894). Neist suutis
võita väljapaistva seisukoha vene kunstiloomingus üks-
nes viimane, eeskätt kuulsa maalingu *Püha õhtusöömaeg*
autorina.

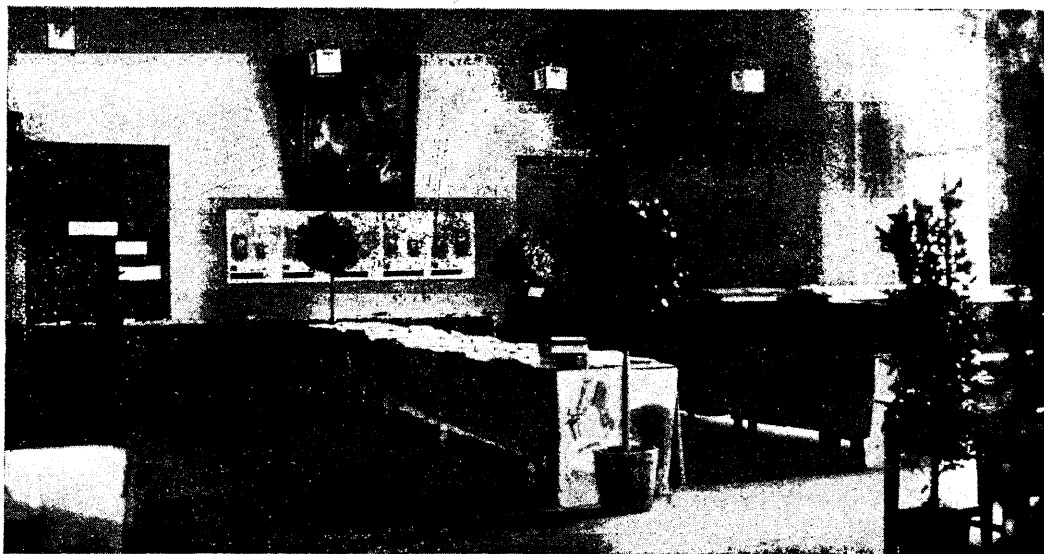
9. Brüllov, Karl Pavlovitiš, sünd. 1799. a.,
lõpetas 1821. a. Peterburi akadeemia ja nimetati 1836. a.
professoriks; suri 1852. a. Saavutas euroopalise kuulsuse
oma aastatel 1830—1833 Roomas loodud suure maalin-
guga *Pompei viimne päev*, millel erandlikult väljapaiste-
v tähtsus vene kunstiajaloo.

10. Bruni, Theodor (Fidelio) Antono-
vitiš, sünd. 1800. a., lõpetas 1818. a. Peterburi akadeemia,
nimetati 1834. a. akadeemikuks ja 1836. a. professoriks;
oli 1849.—1864. a. Eremitage'i maalgalerii konservaato-
riks ja 1855.—1871. a. akadeemia rektoriks; suri 1875. a.
Tema teostest on tähtsaim aastatel 1835—1840 Roomas
maailitud *Vaskne madu*, millega püüdis ületada K. Brül-
lovi *Pompei viimset päeva*.

11. Александръ Бенуа. История русской живо-
писи въ XIX вѣкѣ. С.-Петербургъ 1902. (Vt. eriti lk. 57—58).

12. Ivanov, Aleksander Andrejevitiš,
sünd. 1806. a., lõpetas Peterburi akadeemia 1828. a., nime-
tati 1836. a. akadeemikuks, suri 1858. a. Ta omab vene
kunsti täiesti erisuguse aukoha oma Roomas loodud hii-
gelteosega *Kristuse ilmumine rahvale*, mida maalis üle
20 aasta (1836—1857), tehes selleks üle 200 etüüdi.

13. П. М. Ковалевскій. О художествахъ и худож-
никахъ въ Россіи. Ажакіри Современникъ nr. 10, 1860.

RAAMATUNÄITUS „VANEMUISES“.

Fot. E. Kaldt.

Ado Vabbe

Kunstnik ja arvustus

MINGI parandamishimu valitseb meie väärtuste hindajate alateadvust oletusena: igale hindamisele järgneb ümberhinnang. Polegi asja, mille kohta meie aja ettevaatlik ja materialistlik vaim ei võtaks omakohast seisukohta.

Vanasõna pajatas: „Kaubamees korrati rikas, ametmees alati rikas, põllumees põline rikas“. Praegusel ajal võiks kadedusega mõelda sellele muistsele iseteadvusele, millega omal ajal tabavalt iseloomustatud tookordseid olukordi.

Teame aga, et praegu on igaüks valmis seda omaaegset tõtt ümber hindama meie aja kohaselt. Sest paraku ei saa seda reeglipärasust ja rikkust keegi tunnistada enda kohta. Saatuse ironia püüab mängida ka rahvatarkusega.

Oleme sunnitud ka kinkima oma tähelepanu meie aja hindajatele ehk arvustajatele.

Olgugi need hindajad oma kiirete lahendusviisidega tihtipeale õnsalt mõjuvad. Lepime selle paratamatusega, olles veendunud, et vastseile hindamisile järgnevad uued hindamised, ümberhindamised. Uued hindamised ja arvustused on jällegi uudus, ja just see ongi kõige huvitavam. Uudustes oleme harjunud elama, uudused on teinud elu põnevaks. Kuid märkame, et usaldus uute tõdede vastu nõrgeneb, ja kuigi püsib usaldus, kaob huvi.

Leiame — terve maailm ja igaüks teeb imesid ainult selleks, et tembeldada kõige uuemat vanaks. Tänu sellele on meil alalõpmata tegemist uudustega, isegi kahtlaste uudustega.

Hindajaid aga asetab mõni uudus keerdküsimustesse, seisukorda, mis kõige paremal juhul ainult nende pea pöörutama paneb. Ja asjaoludesse süvenemata tunnustab siis nii mõnigi neist hoopis vana tõe (kui see temale võõraks jäänud või veel täitsa tundmatu) — igatsetud uuduseks. Nii mõnigi kord valdab vaimusünnituste hindajaid säärane rahuldustunne.

Kujutavate kunstnikkude hulgast hinnatakse peamiselt neid, kes leidnud teatavaid väärtusi.

Igal hindamisel on omad normid. Kuid milliseid norme saavad tarvitada mõned kunstihindajad, kui nad suhtuvad ettevalmistamatult asjusse, mille kohta endal puudub tarviline aruanne. Kujutavast kunstist on valmis kirjutama, kõnelema igaüks, ka see, kel seks ainult viis minutit aega.

Teame aga, et ka kõige paremail ja tunnustatumail kunstiarvustajail õnnestub väga harva mõni operatsioon esteetiliste küsimustega, väga sageli aga jäävad nad rippuma iganenud käsitlusviiside ja mõne kõrvalise küsimuse juure. Tegelikule kunstnikule pakuvad sääraseid kirjutised ainult harva õhutust.

Teame, et vaimliste väärtuste äratundmisele läheneme, kui suudame endale aru anda oma seestmistest elamustest. On vähe sest, kui oma tund-

musi korrapäraselt jaotame. On tarvilik, kui saaksime eksimatult ja vabalt selle korra üle mõelda.

Teame, et enda keha ärritusist on meil kujunenud mõisted. Mõnel juhul (kui arvestada järeltõlget) võib mõni tundmus meie kujutluses kujuneda ka samale tundmusele otse vastandiks. Näiteks hea tundmus pahaks ja ümberpöörduvalt. Kui võtame valutunnet hoiatusena, võime teda pidada küll „kurjaks“, kuid saame tema suhtes siiski leplikumaks, koguni niivõrd, et ei peagi teda igakord „halvaks“ tundmuseks.

Kui oleme ärritusile ettevalmistatud, võime neid tõlgitseda vabalt, saame neid hinnata isegi väärtusina.

Ja ärritused esinevad meile ümberhaaravalt, kord omavahel seotult, kord katkendlikult — lõpmatu ümbrusena, lõpmatu sisuna.

Just kui oleme kuulnud inimesi kõnelevat lihtsate ärrituste puhul oma enesetundest, samuti välistunnetest, mis sageli kujunevad ilmavaateks.

Väärtuste mõisted on üldse võrsunud meie tundmustest, ühtlasi mõjutatud meie mõistusest, millele nad alluvad.

Kogemused ehitavad meie mõistust, aga ka meie hindamisvõimet.

Võime ka väita, et asjade äratundmisest on kujunenud nende mõisted, nagu mõnede asjade hindamisest on tekkinud nende väärtuse mõisted.

Mõnda asjaolu saame omale selgeks teha ainult selle tõttu, et leiame võrdkujusid, kuna uute väärtuste hindamine vajab ainult õnnelikke tunnustajaid.

Heatahtliku suhtumisega saavutame igas asjas paremaid tagajärgi kui juhuslikult toimitud hindamisega. Sest hindamine eeldab valikut ja valik maitset ja maitse kogemusi ning kogemused aruannet.

Tuleb näiteks aru anda ka sellest, et primitiivsus on oma osa üleolu täiuslikkusest, mis pole tingitud küllusest, küll aga lihtsusest.

Suudame meie mõista igakord paremusi?

Ei tohiks aga meie kodumaal olla püüdeid produtseeritavaid vaimlisi väärtusi pahatahtlikult valgustada. On küllalt sellest teadmisest, et suurem osa tõsiseist produtseerijaist ei saa teha endale illusioone, vaid loodavad paremale tulevikule või rahuldavad töö tegemisega.

Vaimlistest püüetest lugupidamine aga on asjaolu, mida tavaline keskpärasus kahjuks ei suuda mõista.

Endale rajatud piiritulpade vahel, halvasti tuulutatud ümbruses, võib leida sääraseid, kes elavad auahnusele olla vastolus igauguste vaimu väärtuslike väljendustega.

„Kellel õnne, see elagu, kellel tervis, tehku tööda“.

A. H. Tammsaare

Intervjuu

ALGUSES oli paljas Parnass ja umbrohu-džungel, alles pärast tõusis äge võitlus. Millest see õieti tekkis ja miks ta nii kaua vältab, on esiotša tumedavõitu. Ühed ütlevad: sugupõlvede intervjuu, teised — demokraatia ja aristokraatia, kolmandad — eetika ja esteetika, neljandad — kultuurkapital ja internatsionaal, viiendad — Loomingu avansid ja Penklubi sekretär nne. nne. Ühesõnaga — tume asi, millesse vaja valgust.

Muidugi, oleks küsimus ainult esteetikas, siis võikski kõik tumedaks jääda, sest sagedasti on meil nii, et mida esteetilisem, seda tumedam. Aga võitlus on enamasti ikka eetilise toiming, ehk olgu siis, et võetakse eeskujuks keskaegseid palgasõdureid, kes oskasid vaenlasega mürgeldada, ilma et oleksid valanud tilkagi iseenda või teiste verd, või et jäljendatakse taplust kinos, kus pole juba põrmugi eetikast, vaid aina esteetika.

Parnassil pole küll esiotša pärislangenuid, ainult mõni noorur ehk tulik olevat pisut verest ära langenud, nii et oleks nagu peaaegu puhas esteetika, aga ometi kinnitatakse, et on ka eetika, sest miks muidu langetakse verest ära. Seepärast on siis ikkagi valgust vaja.

SELGITATI asja kodus, aga läks aina tumedamaks. Lõpuks pöörduti Euroopa poole ja sealt saadeti järgmine kokasedel: Võta üks tunik, kes omakorda võtab ühe täniku ja teise tuliku ning langetab nad kunstunne, rõõvib neilt siis sugupõlvelise iseolemise ja iseteadvuse, kustutab mälust kultuurkapitali ja internatsionaali, teeb olematuks Kirjanikkude Liidu, Penklubi, Loomingu avansid, Looduse imed, raamatute tiraaži jne. jne. Vastukaaluks sisendab neile kamalutäie ausust, peotäie otsekohesust ning vähemalt supilusikatäie hariliku inimese aru, sest muidu ei saa nad hästi teineteist „intervjuuada“. On see kõik sündinud, siis äratab nad uinakust ja laseb lihtsalt kokku. Muud ei midagi.

Õeldud, tehtud. Kui Euroopa, siis olgu Euroopa. Konstruiti, konstruiti, kuni oli kõik konstruitud. Ainult üks tähtis asi unustati, nimelt kohvik, ja sellest sündis kõik, mis üldse sündis, muidu poleks ehk see asi sündinudki.

Nii siis — meie kunstnes tänik ja tulik (lühemalt — kunsttänik ja kunsttulik ehk unitänik ja unitulik) astusid kohvikusse, tellisid mida keegi tellida võis: tänik, kuigi pisut pursuohtu, vähem, sest temal oli kodus naine ja lapsed, tulik veidi rohkem, sest teadagi tööinternatsionaal ja noore inimese asi — kuigi on naine, siis teise mehe lobil, ja kuigi lapsed, siis alles sigitamata, *in spe*, ühesõnaga tulikud, nagu nende tulevane isagi.

Niipea kui saadi pisut hamba alla, läks kohe „intervjuumine“ lahti, sest tänik küsis:

„Armas ametivend, teie tulete otseteed Euroopast, et murda Aasiasse, kas ehk teate, mis põrgumüra on Parnassi džunglis?“

„See oleme meie,“ vastas tulik ja pistis internatsionaalse torditalva korruga suhu. „Me vahetame sugupõlvi.“

„Miks nii suure müraga, kui küsida tohib?“

„Muidu ei saa praegu, sest meil pole veel vahetuskaupa, selle teeme ehk alles aasta kümne pärast, aga tänik ei taha ilma selleta. Me pakume küll kümneaastaseid vekseid, aga tänik pole nõus, ütleb, et mingi me prof. Tennmanni juure, tema tunneb hästi seda va tšekiasjandust. Ühesõnaga — tänik ei pea kolhoosist kuigi suurt lugu. Aga meil on kenake kari doktoreid, magistreid ja muiduharitlasi ning need tahavad maksu mis maksab jalamaid oma sugupõlved kellegagi ära vahetada. Sest vahetamine on praegu moes. Vaene üliõpilane, kel pole peale värvimütsi enam mingit vaimlist varandust, vahetab selle oma viimse rasvasaba-oina ja annab veel naise peale kauba, kui aga saaks vahetada, sest muidu ei tule Euroopa Eesti. Et aga meil on need doktorid, magistrid ja muiduharitlased, siis pole see meie süü, vaid, niisugune on vabariiklik kord: kui tahad, ole muiduharitlane, kui tahad, hakka magistriks, kui tahad, mine doktoriks. Ainult kui tahad audoktoriks, siis pead ootama, kuni tahavad teised... Nii et praegu džunglis ilma mürata ei saa, aga kümme aastat oodata pole ajakohane, sest Euroopas on lennuk, kino ja raadio, ühesõnaga masin. Muidugi ka aeg on masin, *perpetuum mobile*, aga see on üks väga kahtlane loju, sest tema ei anna kuigi kindlat ziivot, et kümme aasta pärast võiksime oma sugupõlve vahetada väiksema müraga kui praegu. Sest pange tähele: sildade sugupõlved vahelduvad harilikult aastakümnete, isegi sajandite järele, aga meil vahetavad sillad oma sugupõlvi nii ruttu, et jumal tänatud, kui insenerid ise rusude alt pääsevad, sest muidu peaks riik välislaenuga nende perekondi toetma. Ja selle kiiruse põhjus? Euroopa tehniline areng Eestis, sest kui me sildu ei ehitaks, siis ei saaks nad ka kokku langeda, puhugu tuul Peipsilt või Pühajärvelt. Sellepärast on suur praktiline risk teoseid ootama jääda, sest nad võivad nagu silladki käes kokku variseda, nii et parem juba suure larinaga peale. Ja imestada pole selles midagi, sest isegi tänikud tegid häält, kui nad olid alles tulikud. Ometi oli neil selleks palju vähem põhjust kui meil. Sest mis oli neil viga tulik olla, neil kirjutas Suits oma „sihid ja vaated“ ning „Elutule“. Tuglas pani Petersoni ja Wilde sõõri ning Aavik kõndis neitsilikult punastades oma õndsas ja õudse Ruthiga, kelle võis sobival korral kas või ühes tema klaveri ja raamatukoguga patsi pidi selga väänata. Aga keda peame meie sõõrutama, et mõne täniku või tuniku niigi kauaks sõõri saada, nagu Tuglas Petersoni ja Wilde? Kust leiame meie naise, kelle võiksime kas või valepatsi pidigi selga vinnata?“

„Tõepoolest ei tea, sest täniknaisel on pea, nagu oleks kari setukaid sealt üle käind.“

„Noh, siis ärge ka imestage, kui võtame tarvitusele eetika, mitte esteetika. Esteetika nõuab tegusid või teoseid, tema ei saa muidu avalduda, aga eetika võib ka ilma läbi ajada. Meie teame seda, sest meil on mehi, kes on süvenenud usuasjusse. Aga seda meie usundiapostlit ei tule mitte tõsiselt võtta, sest tema ise võtab asja ikka nii tõsiselt, et ta ei kõlba hästi euroopa seltskonda — ajab

selle seltskonna lõhki või seltskond ajab tema usu ja usundi lõhki. Euroopa jääb muidugi terveks, sest esiotsta ei mõtlegi me teda purustama hakata — Pan-Euroopa ja internatsionaal! Mõlemad läbi ja läbi eetilised asutised, nii et pole ime, kui ka meie. Ning aina praktiliselt, ainult praktiliselt. Et teile pisutki aimu anda meie eetilise džungli praktikast, analüüsin ühe pisiastja. Aga pidage meeles: kui tunnete hästi tilka ämbri uurdes, siis aimate ka, mis on ämbri endas. Tähendab, pisut nagu loodusteadust ja loogikat. See loogiline pisiast on Tammsaare intervjuu, millega me juba hulk aega oleme oma sugupõlve vahetanud. Teie kui tänik hindate intervjuud muidugi esteetiliselt, sest et vaba looming, ja küsite: kas ta on kunstiline tervik ja kas ta on kui teos usutav? Ühesõnaga — psühholoogia! Sellelt seisukohalt on see intervjuu muidugi kits, seda ütlevad kõik meie doktorid ja magistrid. Sest muu seas antakse seal läbi sinilille mõista, et Tammsaare väriseb väga kultuurkapitali ja kriitika pärast. Muidugi, see on üsna loomulik, et üks õige kirjainimene väriseb nende asjade pärast, aga just seda loomulikku asja pole me kunagi näinud, sest Tammsaare pole ju kordagi kuhugi ilmunud, kus nende eetiliste asjade pärast värisetakse. Seda teavad kõik meie doktorid, magistrid ja muiduharitlasedki. Värinast pääsmiseks on ta loobunud „Loomingus“ kaastööst ja avanssidestki... Et ta siiski väriseb, seda tõendab ehk ainult „Tõde ja õigus“.

„Kuis nii?“ küsis tänik üllatatult.

„Aga miks ta siis hakkas teda kirjutama?“ küsis tulik vastu ning vastas iseendale: „Ta lihtsalt kartis, et muidu saab kultuurkapitali liig vähe ja kriitikat liig palju. Arusaadav, eks? Inimlikult arusaadav! Nii et värin oleks tõendatud. Ainult üks häda: seda värinat ei saa intervjuus kasutada. Sellepärast küsisid meie magistrid ja doktorid kohe: Kust tuli see värin intervjuusse, kui ta ei tulnud „Tõest ja õigusest?“ Kas Tammsaare üldse on endast nii halba asja rääkinud? Ning nad lisasid kohe juure: ja kui ta pole iseendast seda halba asja rääkinud, ehk ei ole siis ka see intervjuu hõng see õige toss, mis meil puuduvat? Tammusime parajasti sellel küsimusel, kui saabus üks meie muiduharitlasi suure mürinaga ja hakkas mureliku näoga mööda tuba edasi-tagasi jooksuma, kuna ta ise kordas: moka, moka, moka. Mis on moka? — pärisime meie. Artikkel, vastas tema. Intervjuu artikkel, seletas, sest praegu olin Tammsaarega koos ja kolmanda isiku juuresolekul kinnitas ta, et intervjuu olevat kogu oma värina ja hõnguga esteetiline kits. Justament nagu meie suust! — hüüdsime. Tähendab, meil on ikkagi seda va tossu, kui ta ütles seda kolmanda isiku juuresolekul. Aga meie muiduharitlane langes ikka rohkem verest ära, sest tema on kole tore löömamees, ja tal oli nii kahju, et polnud enam põhjust hõngu džunglis tossama panna. Pealegi pidi artikkel juba rotatsioonis vihisema, sest lehe ilmumisse oli ainult paar nädalat aega. Ja mis kõige hullem: kui löömamehe artikkel ei ilmu, jäävad meie sugupõlved vahetamata. See tõsiasi lõi meil välgukiiruselt pähe ja nõnda langesime ka meie verest ära. Aga siis panime äkki tähele, et muiduharitlane seisab keset tuba ja muheleb, aina naerab kohe. Mis on? — küsime üllatatult. Intervjuu on ju eetilise väärtus, mitte esteetiline, vastab tema. Intervjuu pole ometi mõni lüüriiline šokolaad, vaid verimust karbonaad. Ja karbonaadi

põiheli ei seisa tõepärasuses ega usutavuses, vaid kasutamisevõimaluses. Mis siit järgneb? Et las rotatsioonid vihisevad edasi, sest minu artikkel jääb. Ta käib küll minu enese ja ka teie parema teadmise vastu, aga temast on kasu sugupõlvede vahetusele. Nõnda ütles tema ja lõpuks ka meie, et kui eetiline, siis muidugi las jääb, sest eetika pole esteetika.“

„Täitsa tõsi,“ kinnitas tänik, „et kui eetiline, siis muidugi. Sest esteetiliselt võid end rüvetada, aga eetiliselt pole midagi tetä. Eetika pühendab ju abinõud. Seda võib näha kas või ristikiriku ajaloomski. Ilmasõja ajal torkas see verimust eetika eriti silma. Jumalastki tehti nagu prantsuse revolutsiooni kangelane, kes käis plakatiga: „Värisege, aristokraadid, siin tulevad lihunikupoisid.“ Aga kõige eeskujulikuma eetikaga on muidugi jesuiitide ordu oma vaimliste ja kehaliste tuleriitadega.“

„See on hoopis midagi muud!“ hüüdis tulik. „Jesuiidid pühendasid tuleriidal abinõusid, et sugupõlved ei vahelduks, meie aga, et sugupõlved vahelduksid. See on ometi vaks vahet. Seal aristokraatia, siin demokraatia; seal alalhoidlus, siin mässutahe; seal kodanline rämps, siin tööinternatsionaal. Nõnda et meil oli eetiliselt õigus talitada selle mehe sõnade järele, kes ütles: viiest sõnast jätkub silmuse seebitsemiseks.“

„Aga Tammsaarelt pole teil ju veel ainustki sõna.“

„Seepärast ongi ta alles poomata,“ vastas tulik lihtsalt. „Ent meie ja Euroopa põhimõte on õige: kui omakasu, siis eetika, sest kõige omakasulikumad rahvadki on kõige eetilised. Seda teatakse ka Oxfordis, ehk küll filosoofidki ei näe vahel, mis jalge ees. Eetika ei tähendagi õieti muud kui omakasu. Nõnda et meie löömamehel olid käed eetiliselt täiesti vabad. Oli aga tema kord tee lahti ajanud, siis läksime kõik karjas rüünal järele ja hüüdsime: kontrollitud andmed! Kuigi teadsime või oleksime võinud nii kergesti teada saada, et jutt andmete kontrollist on võrdne Tammsaare värinaga „Tõde ja õiguse“ pärast: see on kõige eetilise ebatõde, mida esteetid nimetavad lihtsalt valeks.“

„Kui lugu nõnda,“ lausus tänik, „siis seisate igatahes kaljukindlal alusel, sest teie eetilist põiheli ei murra miski.“

„Väga õige,“ kinnitas tulik, „kuid asjal on naljakas varjund. Imelik, et ükski pole seda tänini tähele pannud. Tuletab meele seda sõdurit, kelle eluunistuseks oli kapral, aga kui sõber teda „härä kapraliks“ nimetas, kaebas ta selle kohtusse — sõnadega teotamise pärast avalikus paigas, sest tema ei olevat ei härä ega kapral. Samuti ka meie. Sest meie aina toonitame, et oleme demokraatlikumad ja eetilised kui meie esteetilised eelkäjad, et nii-öelda sülgame pisut esteetikale, sellele aristokraatlikule pahele. Pealegi oleme seda tõelikult jäsku mööda teinud ja tahame ka tulevikus teha. Praegusse kirjakeele tõlgituna kõlab see: meie ei taha hõngu, vaid harrastame tossu. Aga mis seisab siis selles kurjas intervjuus? Seisab ehk seal meie iseolemise salgamiseks, et meil on hõngu või et me vähemalt tahamegi teda? Heldene aeg, ei! Seal on selgesti öeldud nagu meie oma suu läbi, et tänikul olnud tulikuna rohkem hõngu kui tulikul tänikuks saada tahtes. Nii et meie peaksime aina rõõmustama, sest ka tänikud tunnustavad juba meie põiheli. Ja te mõelge ometi, mis õndsas ajal tallati juba jalge alla esteetiline šokolaad ja kanti ringi eetilist karbonaati, nii et

nii mõnelgi lõi silmis verimustaks. Aga sest ajast oleme teinud suuri edusamme. Te pange tähele, kuidas me esteetika rabamiseks järkjärgult loobume inimlikust psühholoogiastki, muidugi sel määral nagu keegi suudab. Meie ürituse tulemustes ei kahtle tänapäev enam keegi. Aga oodake, tulik pole veel oma viimast sõna öelnud. Kindel on, et kui me oma eetilise suunast vääramatult kinni peame, siis kuulub esteetika kümnekonna aasta pärast tervena kinno, raamatuis pöörleb ainult eetika nagu pörsas poris. Sest mis pagana tööinternatsionaal see on, kui raamatus on esteetika! Või arvab mõni, et kultuurkapital on esteetiline ettevõtte? Ei, vaid puht eetiline. Aga milleks peab siis kirjanduses leiduma esteetikat, kui kulkas mühab eetiline džungli põhiheli? Miks — küsin ma.“

„Väga õieti küsitud,“ kiitis tänik. „Aga kui te juba ammu enne intervjuud rappsite hõngu, miks rapite siis nüüd seda intervjuud?“

„See on saladus. Aga et oleme praegu kunstnes, siis ma ütlen teile: põhjuseks pole mitte Tammsaare, vaid intervjuu autor, kes väljendas meie põhisuuna graafiliselt enne, kui jõudsid seda meie doktorid ja magistrid. Meie kartsime nimelt, et kui tuleme nüüd veel oma põhiheliga, siis hüütakse kohe: Plagiaat! See seisis juba intervjuus must valgel! Nõnda siis tegimegi valehäiret ja rappsime pisut Tammsaart, olgugi et meil on temaga veel vähem tegemist kui temal selle intervjuuga. Selle autor aga, temaga on teine lugu, sest tema on auhinnatud ja meie tunnustame seda. Pealegi veel pisut nagu oma mees. Kuidas julgus ta meie doktoritel ja magistritel nina alt ära näpata nii tähtsa asja, nagu on seda hõngu puudus, õigem hõngu tahte puudus? Teadmatusest ta ju seda ei võinud teha, sest nutti jätkub tal. Tõendusena ütlen teile ühe asja: intervjuuides küsinud ta Tammsaarelt muu seas, mis tema arvab Looduse imedest, ja kui see vabandanud, et tema pole kompetentne vastama, sest tema pole kunagi ajanud äriasju, siis unustas meie autor selle vabanduse intervjuust välja. Õelge nüüd ise, kas on nutti või ei ole? Kui keegi tahaks olla kuritahtlik, siis võiks ta peaaegu küsida: kas ei seisa see vabanduse unustus eetilises ühenduses värinaga kultuurkapitali ja kriitika pärast ja kas ei tossa just sellest eetilise ühendusest see kuri hõng, mis puuduvat tulikul? Aga muidugi, meie ei ole kuritahtlikud ja meie ei küsi. Üldse on ettevaatamatu küsida, sest mis saaks nõnda meie etikast või teiste etikast. Selle kõigega on niikuinii üsna täbar lugu. Need on asjad, millega võib tarbekorral küll seda tümmitada, kes sul kuidagi risuks ees, aga koduses ringis on nendega vähe hakkamist. Sest kes pisutki tunneb meie kirjanduse mineviku kõrbet ja tema oleviku džunglit, see teab, et siin on alati valitsenud eetiline põhiheli. Oleme ikka veel „vaene rahvas“, mis on ära seletatud „aus rahvas“. Meie „iseolemine“ on ikka alles „kõlbline iseolemine“. See põhiheli kõlab arutihti Wildes, alati Petersonis, sagedasti noores Suitsus, enamasti ikka Metsanurgas. Teda võib leida igas nooremaski kirjanikus, kuni Kirsimägi surub kõigile krooni. Temaga suudab põhiheliil võistelda ehk ainult Barbarus, sest siin tundub propelleri eetilise. Tammsaare Pearu ja Maurus on läbi ja läbi eetilised. Isegi meie esteetilise pärispatu peaanum Tuglas on küllalt eetiline, nii et üks meie magister tahab oma doktori-väitekirjaks valida „Felix Or-

mussoni eetilised sugemed“. Sellepärast ongi kirjanduses nii raske uut sõna öelda, kõik on ju enne olemas. Eetikale jääme peatuma peaaesjalikult Euroopa pärast, sest ka seal puhuvad eetilised tuuled, isegi Pariisis. Seda on teinud ilmasõda, sest sõda on väga eetiline tegevus. Niipea kui olime Euroopas tapnud ja vaeseomaks murinud paar-kümmend miljonit noort ja tervet inimest maal, merel ja õhus ning kui olime varandusi hävitanud, millega oleksime võinud osta päikeselt kas või Marsi omale uueks eluasemeks, kohe tundisime loomulikuna, et tärkab eetika salapiirituse, kaardimooride, soolapuhujate, usulahkude, pankrottide, fašismi ja internatsionaali näol. Ja kuhu pääseb siis kirjanduski etikast, kui see mühab ümber-ringi. Muidugi, võiks ju ka asja nõnda mõista, et raamat oleks kas või pisitillukene abinõu ilmasõja löödud kultuurahaavade parandamiseks, aga kuidas saaks ta siis võistelda kinoga ja mis peaasi: kuhu jääksid siis meie monumentaalsed kujud.“

„Neist oleks muidugi kahju,“ oli ka tänik nõus. „Aga kas ei ole see eetika ja esteetika küsimus igivana sisu ja vormi võitlus, mis ei piirdu ainult kunsti ja kirjandusega?“

„Kui tahate, olen nõus,“ vastas tulik.

„Aga siis on ju eetika ja esteetika küsimus tähtis isegi igale asunikule, nagu seda näitab tilluke anektoot. Mees toonud tubli palgi, nii-öelda saepaku — talaks. Aga kui hakanud teda pisut „konstruima“, siis selgunud, et tala ikka ei saa. Hea siis küll — tuulelipu varras! Aga nappind ära. „Riskeerind“, et saab hea kaevukoogu, aga pisut nagu väheldane. Paneks lõngakõrendiks, aga oleks vaja veidi pikemat ja jämedamat. Hea hernekepp saaks siiski, ainult pisut nagu lüheldane, nii et parem juba tubli piitsavars. Aga kui hakkas seda konstruima, siirdus sealda uksepulgaks, mida viimistledes sai piibuorgi. Aga kui seda hakkas tarvitama, läks ta krõpsti! puruks ja tükike lendas pinnaks silma. Nurjumise põhjus? Ei tunnud esteetikat, konstruis puht eetilisel alusel. Otse nagu meie Parnassil: mühaks nagu mastimets, aga mine otsima kas või hambaorki, õiget ei leia. Keegi ei leia. Kuid katsu sellest rääkida, kohe pistetakse sulle pudrunui pihku ja öeldakse: siin on. Piiksatad sa veel kord, siis lüüakse sul hambad lihtsalt kurku ning nüüd kõlbab setukakabigi hambaorgiks. Muidugi, võib ka vastupidi „konstruuda“. Võib katsuda tõelikust hambaorgist „riskeerida“ näiteks laevamasti ja seda kahel põhjusel: „riskeerija“ endal on niisuke imelik silm, et niipea kui näeb hambaorki, mõtleb kohe, et vaatab mastile otsa või ta tahab, et teised näeksid masti, kui tema näitab orki, sest siis nad imetleksid tema vängust — kõnnib, laevamast vestitaskus. Selletaolisi trikke on Euroopas tõepoolest olemas, näiteks Goethe oma „An allen Gipfeln ist Ruh'ga“. Ja see pole tal ainuke, sest tema armastas kõndida kuival maal, mastid taskus. Aasiaski elavat kusagil vulkaanilisel saarel inimesi, et niipea kui näitavad sulle pildil väikest õitsvat kirsioksa, kohe näed kevadet, oma noorust ja lapsepõlve ning muid imelisi asju. Aga meil enestelgi on mõni, kes kõnnib lipuvardaga, nagu oleks see tema hambaork. Te pole märganud? Pange ometi hoolega tähele mõnda Suitsu, Visnapuud või Underit. Või kas teil ei ole kunagi viirastunud Popi ja Huhuud vaadeldes midagi palju suuremat kui need loomakesed? Aga muidugi, enne vaatlemist ei pea neil hambaid kurku taguma, sest nemad pole

HENRIK VISNAPUU

Ummistus

*Parvede järele parv,
Pankade perra pank
sõitsid helinal otsa.
Rangale rank
järgi veel lõpmatu arv.*

*Praginal kuhjub jääd.
Väli valge on een.
Just nagu hüljesed veen
tõstavad pangad pääd.
Ummistus, jõel on ummik.
Tuleb kevade hommik.*

*Vihma sadas, nüüd lund
jahvavad taevakiivid.
Heliseb vesikund,
ikka pankade rivid
just nagu kaeviku ette
langevad raginal vette.*

*Valgeks ühiseks rusuks
iga eelolija saab.
Laulden järele aab
ikka uusi veel
võitluse usun.
Ikka pimedast pääst,
valla pääsenud jääst
murduden kuhja kui kangad
sõidavad otsa pangad.
Läbi ei pääse nõel.
Ummistus, ummik jõel!*

*Ootagem sula ja tuult,
jää murdub jõe suult!
Valla saab mere tee.
Aurame õhku ja läheme koos
üle sinise vee.
Ühine antud loos.*

põrmugi süüdi, et oli ilmasõda ja et nüüd on kõigil kultuuririndeil nagu majanduseski pankrott. Sõda on tsivilisatsiooni tippsaavutis, aga tsivilisatsioon on matnud kõik kultuurid, matab vististi ka Euroopa oma. Vorm on kultuuriküsimus *par excellence* ja et meil oleks vormi või kultuuri juba ülearu, nii et tema vastu peab võitluse asuma, seda ei peaks sõandama öelda isegi mõni tulik, olgu ta doktor, magister või muiduharitlane. Selle eetilise rünnaku võiks jätta rahulikult mõne Looduse imede tunahommikule. Meie arvustus on viimasel ajal esteetilisem kui see, mida arvustatakse, aga ka temaga on sageli tundmus, nagu tahetaks veest teha Veenust, suitsust kõrvarõngaid või kirvest vasikapraadi. Aga heldene aeg, veest Veenus on ju üpris vedel, suitsust rõngast ei saa kõrva ja kirvest praadi peaks liig kuumalt sööma, sest muidu ei hakka ja koduloomagi hammas peale. Aga ometi töötame samas suunas suure innuga edasi. Esteetika ja vorm pole ometi ulajate ajaviide, vaid eelkõige tasakaalu, vastavuse, otstarbekohasuse ja mõõdu küsimus. Ilmasõda avas kõik inimtõruse solgitorud, aga sellest järeldavad mõned meie kirjanikud, et Tallinnas ja Tartus pole solgitorusid üldse enam vaja, või vähemalt tõstetagu nad maapinnale ja lõhutagu lahti, et igaüks näeks ja tunneks, mis näha ja tunda. Ka Härjapeal kistagu laudkaas pealt, nii et poleks tööpuudust ja oleks see õige solgivee internatsionaal või fašism. Ometi teame, et vähegi korralik sigagi pöörab laudas oma tagumiku ainult teatud nurka, kui tal on midagi haisevat teha, ja hoiab oma pesa puhta ning kass katab ikka, mis tal katta. Sellekohane loomulik esteetiline tunne on mägral näiteks isegi nii tugev, et kaval rebane seda kurjasti tarvitab: leiab ta mägra augu ja „vallib“ see temale eluasemeks, siis hakkab ta seda järjekindlalt rüvetama, kuni mäger tüdineb puhastamast ja ehitab omale uue koopa, jättes vana rebasele.

Kui uskuda, et inimene on veel kavalam kui rebane, siis võiks ta ehk oma tarbeid nõnda sooritada, et tossutab kirjandusest välja iseenda ja ka teised.“

„Väga õige,“ ütles tulik, „inimene on tingimata kavalam kui rebane, aga milleks te seda kõike räägite?“

„Aga selleks, et öelda: kui teie teised sugupõlvede vahetuskaubad on samasugused, nagu see tossav intervjuu, siis raiute tööpoolest veest Veenust, kinnitades ise teistele, et kirvest „riskeerite“ vasikapraadi, mis on eetiliselt maitsev munarook jääkarule, kui teda enne kaks kuud aruheintega kulka tallis nuumata...“

ROHKEM ei saanud tänik enam öelda, sest nüüd tõusis kohvikus põrgumüra, nagu asuks see Parnassi džunglis. Unitänik ja unitulik polnud ju põrmugi märganud, et nende sõbralikku juttu olid kogunud kuulama kõik tänikud ja tulikud. Isegi tunikud ja tunahommikud jälgisid asja, eriti viimased, et ehk saab kusagil kaasa lüüa ning tõusta silmapiirile. Niipea kui jutt jõudis pääsupiimani (kõik kinnitasid hiljemini, et jutt on jõudnud pääsupiimani), mis voolab mööda *cloaca maximat* (ka seda võõrast ütlust olid paljud kuulnud), kostis kohe üle peade läbi vintske õhu: „Nüüd läheb löömaks lahti! Poisid, kuued maha!“ Ja kui siis tuli lõpuks see hipopootamus sealt kulka kassast, tuliku sündimata laps hambus, verine keel põlevate kihvade taga, siis läkski löömaks lahti. Niipea kui unitänik ja unitulik said kumbki paraja võmmu pähe, virgusid ka nemad ja hakkasid kaasa lööma. Mis nüüd järgnes, seisab politseiprotokollis kõige plastiliselt; keda asi huvitab, lugegu sealt. Ütleme ainult niipalju, et ühelt poolt leiti viimased kohviku tükid Moskvast, teiselt poolt — Pariisist, kaugemal ei olnud. Käidi küll Uuralil, aga seal öeldi, neil pole tähesadu nähtud. Pariisi tagant leiti ainult kindral Kutepovi jäljed, muud midagi. No mis te ütlete selle kohta?

JOHANN KÖLER

ITAALIA MAASTIK

Vene XVIII s. meister

Daami portree

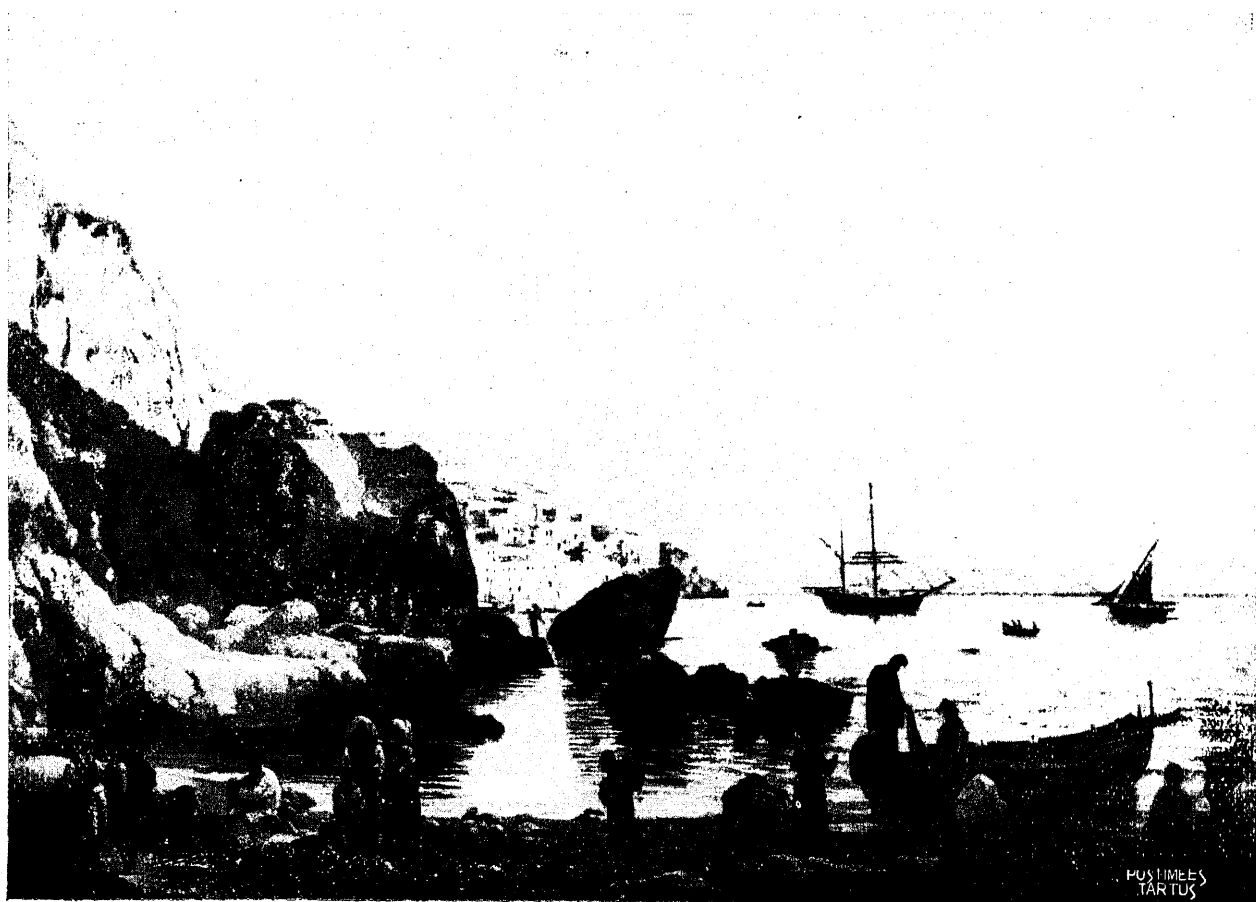
I. Kramskoi

Vanamees karguga

JOHANN KÖLER

ITAALIA MAASTIK

S. ŠTŠEDRIN

AMALFI VAADE

Charles Foley

Telefonil

Klubist välja tulles läksin mõned sammud bulvaaril härra Maroux'ga, sümpaatilise näoga mehega, ehk küll täis teatavat sünget nukrameelsust. Postkontori ees ütlesin talle:

„Tulen teile kohe järele... Mul läheb minutit kolm telefoneerimisega.“

Viimase sõna juures ta võpatas ja ma nägin ta kätt end kramplikult suruvat kepi nupu ümber. Kui ma ta juure naasin, näis ta veel väga närvlikuna ja et lõpetada seda seletamatut vaikimist, paiskasin talle banaalselt:

„Milline imeväärne leidus see telefon ja milliseid hindamatuid teenuseid teeb meile iga päev teaduse edenemine!“

„Te leiate?“ ütles härra Maroux kibeduse toonil. „Teadus, kaugel sellest et meid aidata, kriipsutab irooniliselt alla meie inimlikku võimetust ja julmasti rohkendab meie kannatusvahendeid. Üks näide, mu isiklikust elust võetud, teeb teile arusaadavamaks mu mõtte ja seletab teile valusa meeleliigutuse, millest ma veel värisen pärast nii mitmeid möödunud aastaid.“

Olin sügispuhkusel oma naise Luise'ga ja oma väikese poisi Marcel'iga oma Morande'i suvilas, mille olin hiljuti ostnud keset kesapõlde ja metsa kolme l'jöö kaugusel Marseille'ist. Nanette, meie vana teenijanna, hoolitses majatalituse ja köögi eest. Blaise, truu teenija, rõõmus asumast linna lähedalle, kus elas ta ema, tubli marseillelane, täitis aedniku kohuseid ja elas omaetteaiaajas. Püss rihtmaga kaelas ja koerad kannul, jalutasin iga päev oma naise ja lapsega selles suurepärasuses üksinduses.

Et meie kaugelolu vähendada, olin omal kulul lasknud üles sääda telefoniliini, mis mind ühendas Marseille'i keskjaamaga. Selle kaudu pidasin iga õhtu oma magamistoast ühendust oma Pariisi-vabrikute asjadega.

Meie ilus rahu segati minu voliniku teatest: mu isiklik ilmumine võivat meile saavutada tähtsa tellimuse valitsuse poolt. Oli nii ilus ilm ja Marcel'i tervis oli nii häa, et Luise otsustas mind oodata Morande'is.

Mu ärasõidu õhtul Pariisi sadas süngesti vihma. Kui voorimehe-vanker trepi ette jõudis, tundsin nõmmede ja metsade ees südame pitsitust. Luise rahustas mind:

„Pole viga! Sa jääd ainult kaheks ööks ära. Nanette magab mu kambri kõrval; Blaise'il on su püss ja aiamaajast, kus ta magab, võib ta kuulda meie hüüdu; hääks kaitseks on ka koerad... mis võiks meile juhtuda?“

Ta hää ei nägind mulle mitte väga kindlana. Tahtsin juba loobuda oma sõidust, kuid mu naine aimas mu mõtte:

„Sa ei ole veel nii vana, et võiksid ärimured jätta. Meie poeg, kui ta täiealiseks saab, peab vabrikud leidma õitsval järjel. Me võime telefoni kaudu igal ajal rääkida. Kordan sulle, Blaise'i ja Nanette'iga ei karda ma midagi.“

Mul oli häbi oma kartusest. Suudlesin Luiset ja Marcel'i ja sõitsin minema.

Raudteesõidu ajal ei saand ma und silma. Pariisis hüppasin vagunist ja ruttasin kohe telefoniputkasse. Nii-

pea kui ühendus oli korda säetud, kuulsin tumedana ja loorituna, aga siiski selgena oma armsa naise häält.

„Halloo! Öö möödus hästi, Luiseke? Sa siis nii väga ei kartnud?“

„Jah... natuke küll. Nanette eriti. Magasime ainult koiduvalgeni, sest et... — aga ära saa sellepärast rahu-tumaks! — Sest et Nanette arvas samme kuulvat aias. Koerad, keda oli ketti unustet, haukusid kaua! Me viimaks avasime akna ja kutsusime Blaise'i. Ta võttis püssi, lasi koerad lahti ja tegi maja ümber ringi ilma midagi kahtlast märkamata. Beela, kes midagi ei aimand, ta väike maimuke, ärkas parajasti ja kutsub mind. Nägemiseni. Kui sul on vaba hetk enne lõunasööki, siis telefoneeri uuesti.“

Pooleldi rahustet, tegutsesin energiliselt oma asjatalitusega, ja alles pärast kaheksat sain mahti telefoneerima minna. Pidin ootama õige kaua.

„Halloo! Halloo! Kus sa viibisid nii kaua, Luiseke? Mis on juhtund?“

„Üks asi, mida me täna õhtu sugugi ei oodand. Aknaluugid olid juba suletud, koerad lahti lastud ja Nanette tegi Blaise'ile voodit esikotta, et me ei tarvitseks enam karta nagu eelmisel ööl, kui üks poisijõmsikas linnast tõi meile kirja, kus Blaise'ile teateti, et ta ema, kes äkki väga haigeks jäänd, palub teda kohe sinna rutata. See poiss läks rutuga ära, ilma meile andmata lähemaid teateid.“

Blaise oli suures ärevuses, sest ema oli talle väga armas. Aga ta ei tahtnud meid üksi jätta enne päeva tõusu, kuid ta murelik pilk väljendas liig hästi, kuipalju ta selle ootuse all kannatas. Ma mõtlesin, et kui see naine öösi sureb, ma röövin vaeselt Blaise'ilt võimaluse veel viimist korda kaisutada oma ema. Surusin oma isikliku mure tagasi ja lasin ta ära minna. Ta lubas mulle veel täna õhtu naasta ja, et rutemini jõuda, vankriga. Ma just panin tema järele ukse riivi, ja see oligi, mis pärast lasin sind oodata. Kas oled oma asjatoimetustega rahul?“

„Jah, aga räägime sinust. Sa ei oleks mitte pidand laskma Blaise'i ära minna. Isegi vankriga ei jõua ta enne kell kümnet või ühtteistkümmet tagasi. Mu ainus julgeoleku kindlustus oli teadmine, et Blaise on teie juures, ja nüüd ta on ära sõitnud! Ja selle poisi lasite ära minna, ilma et te oleksite selguselle jõudnud, kas sõnum ka õige on! Vähevalt ons Blaise teile jätnud mõlemad koerad ja püssi?“

„Koerad magavad trepiesisel. Püssi on Blaise pidand panema esikotta. Ma lähen vaatan järele. Kas kuuled Marcel'i, kes ripub mu seeliku küljes ja sulle hüüab „tere õhtut“? Kuule!“

„Tere õhtut, mu pai papa, tere õhtut!“

„Hääd õhtut, mu kallid, ma jooksen nüüd lõunat sööma ja kõlistan teile siis jälle.“

Uulitsalle jõudes tundsin rahutust selle üle, mis mu naine mulle ütles. Olin oma hirmu varjand, et mitte suurendada Luise kartusi, aga see hirmutunne, mis hommikul oli vaevalt rahunend, ilmus seda teravamini pärast

seda ootamatut, kummalist, ebatõenäolist kirja, mis kõrvaldas majast ainsa kaitsja, ainsa meesisiku. Mu ettekujutus maalis mulle nii tumedaid pilte, et hotelli jõudnud, ma ei saand suutäitki alla. Tõusin lauast, minemaks jälle telefoniputkasse; aga mu volinik tuli mulle andma lisaandmeid, muide väga tarvilisi mu äriettevõtte menuks. Ma ei võind teda liig ruttu minema saata, ja oli juba üsna hiline aeg, kui ma jälle astusin telefoni-putkasse. Mu süda tuksus kärsitusest, ja mu värisev käsi pani toru mu kõrva juures vabisema. Mõned sekundid möödusid, ilma et ma midagi oleksin kuulnud.

„Halloo! Luiseke, halloo! Kas oled säääl? Vasta mulle... Ma olen rahutu...“

Viimati tundsin oma naise hääle ära, aga see oli tasane, surutud, täis hirmuärevust.

„Ah! mu kallid, juba tund aega elame hirmsas ärevuses. Ma ei leidnud enam püssi. Selle võis ainult too poiss varastada ära minnes. Blaise ei ole naasnud: ta on vist meelega ära kutsutud... mingisugusesse lõksu meelitet. Ma kaotan pää... ma ei saa enam hingatagi, nii kangesti ma kardan! Ma arvan kuulvat... aias... väga kaugel... oot ma kuulatan!“

Suu toru poole kallutat, ootasin hinge kinni pidades: „Luiseke, ma palun sind, ära vaiki nii kaua... Mida sa kuuled?“

„Koerad urisevad... nüüd nad hauguvad... nad hauguvad pööraselt... nad jooksevad metsatukakese poole... nad vaikivad, nad vaikivad järsku... see on surmavaikus... siiski... jah, on nagu kuulduks puistee liival raskeid ja hiilivaid samme... näib nagu tuleksid inimesed maja poole...“

„Räägi, räägi, Luise, ma lämbun, ma lähen hulluks! Mida sa veel kuuled, üttele, mida sa kuuled?“

„Mitte midagi enam... peaaegu mitte midagi enam... Oh! Siiski väikest, tasast ja kestvat kriginat, just nagu aetaks kääriotsa aknaluugi vahele, et seda lahti kangutada... luuk annab järele... ruut läheb katki... Oh! Ma kardan.“

Ma hakkasin möirgama toru sisse:

„Telefoneeri Marseille'i, et teatetaks politseile, sandarmitele!“

„Kuidas seda teha? Linn on kolme löö kaugusel... saabutakse liig hilja... aga ma ei oska enam midagi mõtelda... ma lähen hulluks...“

„Löö lärmi... või peida end, põgene... Jah, nii nimelt, võta väike kaasa ja põgene!“

„Ma ei saa, mul ei ole enam jõudu... nad tulevad trepist üles... astmed nagisevad... nad on korridoris... nad otsivad, nad kobavad... Marcel... mu Jumal! Tule! ... Minu juure!... Appi...! ap...!“

Kõlas kaks väikest kirjeldamatu hirmu karjet, siis ebamäärane, segane müra, seletamatu häälte sumin, selle järele mitte midagi.

Siis tundsin midagi murduvat oma pääajus ja kukkusin tagurpidi otsatumasse tühjusesse...

Ja hingeldades, otsegu elaks ta uuesti läbi selle kolleda mälestuse, lõpetas härra Maroux:

„*Kohtulehest* võite leida roima üksikasjad, mis tuntud kõmulise päälkirja all „Morande'i mõrtsukatöö“. Kaotasin seeläbi oma naise, lapse ja oma mõlemad teenijad. Aga mida ükski ajalehesõnum ei saa kujutada, mida ükski lause kunagi ei väljenda, see on see teaduse poolt välistatud painaja, see on inimese kohutav piin, kes saja löö kauguselt kuuleb oma naise meeletlikke kisu, keda tapetakse, ilma muud võimata kui võimetusest uluda telefonitoru ees!“

Prantsuse keelest tõlkinud JOH. AAVIK.

Oleg Berling

Naine ja surmu

„Kas koht on vaba?“ küsis Diedrich Nagel roheliste silmtega naiselt.

„Palun.“

Nagel istus tulvil täidetud kohvimaja poolümmarale polsterdatud pingile, viltu naisterahva vastu. Ta suitsetas ja luges, mõlemaid nähtavasti ühtlaselt huvituset.

Kuna ta Nagelile otsa ei vaadanud, võis see naist seda segamatumalt vaadelda. Muidugi tegi ta seda nii diskreetselt kui võimalik, et mitte äratada asjatut uudishimu.

Omapärase kahvatu näo üle lainetas punakas-kullane juus. Sügav-punase, vaevalt mingitud suu ümber oli väike kibe joon. Kõige imelikumad olid aga silmad: olles õieti rohelised, näisid nad mustadena, kui mitte täpsalt ei vaadatud.

Vilu tuuleõhk voolas läbi ülal ülestõstetud suure akna. Daamil oli külm. Ta haaras oma kausa järgi, mis lamas ta kõrval tumedais painduvais voltides.

Nagel tõusis üles ja aitas talle mantlit õlgadele visata.

„Kas kelner peab ehk akna sulgema?“ küsis mees.

„Jah, ma palun. Ma ei armasta sügisööde õhku. See tuletab meele kalmusid ning surma.“

„Mina mõtlesin küll ainult külmast,“ ütles Nagel naeratades. „Päeval on meil nüüd juba nädalapäevad kõige ilusam päike. Kuidas võib üldse tulla nii süngeile mõtteile? — Andestust!“ — ta viipas parajasti möödatõttavale kelnerile ja laskis akna sulgeda.

„Nii siis... Nüüd ootan ma põnevusega vastust,“ pööras Nagel jällegi oma lauanaabrinna poole.

„Päritud kalduvus... Võibolla elamused,“ vastas daam väikese, imeliku naeratusega, mis kutsus korruga mehes esile kerge, võbisemapaneva õudsuse. Imestunult ja pisut ehmunult vaatas ta otsa naisele. Siis arvas ta: „Nii ilus naine kui teie peaks ometi vaatlema elu heledamast küljest.“ — Järg-

misel hetkel mõtles ta naise kibedale joonele ja tundis, et oli öelnud midagi väga labast, kui mitte just lollust.

„Te ootasite küll kergelt, lõbusat avantüüri, ja leiaste selle asemel raskemeelse, melankoolse filosoofia. Peaaegu kahetsen teid,“ ütles imelik naine mõistva ning andestava pilkevinega.

„Teie eksite... Ma olen luuletaja, armuline proua! — Mina loon oma armastusest jumala ja see jumal loob minus! — Ma ei otsi juhtumusi. Ma otsin — armastust! — Ma võin aga armastust ka luuletada!“

„Jah — teie „luuletate armastust!“ — Aga et armastust üle elada, seks peab olema julgust! Rohkem julgust kui paljudes teistes asjades. On teil seda?“

„Ma usun — jah! — Vähemalt on olemas sündmusi, tundmusi — lõppeks tugeneb ju kõik meie tundmusil või nende puudumisel — mis kisuvad inimest nõnda kaasa, et unustad julguse puudumise.“

„See on ka pisut luuletatud. Aga — võibolla satute siiski kunagi olukorda, kus teil tuleb näidata tõelist julgust...“

„Teile?“

„Võibolla...“ Naeratades vaatas daam talle silmesse. Jällegi kerkis mehes varjukujuliselt seletamatu õndsusetont.

„Ma pean nüüd minema,“ ütles daam ootamatult. „Kas saadate mind?“

„Tuhande rõõmuga. Minu nimi on Diedrich Nagel.“

„Minu eesnimi on Rita. Kas tarvitate rohkem — luuletajana?“

„Ei, proua Rita. Liignimed on kõma ning suits. Aga eesnimed on sageli hüppelauad luuletusele. Vahel isegi — armastusele.“

Auto viis nad kitsasse, vaiksesse uulitsasse ja peatus sügavasti vanasse aeda peidetud villa ees. Nagel aitas Ritat mahaastumisel ja saatis ta aiaväravani.

Lõpmatu, tühi kurbus voolas pimedusest vauvalt kõrgeilt puilt, mis näisid olevat nägematult elustatud süngest ähvardavast tontlikkusest.

„Kui õudne on siin,“ mõtles Nagel ja ootas hajameelselt, et Rita talle ulataks käe jumalaga-jätuks.

Ta ei teinud aga seda ja küsis korraga: „Kas ei soovi te juua teed minu juures?“ ja Nagelile näis, nagu oleks ta silmis korraga tume hirm.

Mitte sekundi murdosakski ei tundnud ta, mis ta midu mehena oleks tundnud sääraseis olukorras... Selle asemel ronis hirm ta selga mööda üles, nagu tuhat tillukest kleepuvat ämblikku. Ent end valitsedes vastas ta siiski. „Vägagi meeeldi, proua Rita.“

Ta maksis autojuhile, ja vaikides läksid nad läbi sünge aia, mille valgel kruusateel paljad kergesti tuuleliigutatud oksad joonistasid imelikke varje.

Võõrastetoas keeras daam valguse lahti. Sinakas-valgelt valgus see laelambist üle suure ruumi,

tungis viivitades nurkadesse, ent nagu nõidus ühtlasi pimedusest välja ühe mehe elusuuruse pildi, mis näis nagu elusana seisvat tema ees, eriti seetõttu, et raam peaaegu puudutas põrandat.

See oli ilus mees. Ent valjud tumedad silmad ja isemeelne kitsas suu moodustasid imeliku, peaaegu ebameeldivalt mõjuva vastuolu pehmelt meelelisele põskedevormile, ninale, lõuale ning lokkili-sele juuksele.

„Kuidas meeldib teile minu mees?“ küsis Rita. Nagel vaatas talle üllatunult, vastamata.

„Ta on surnud,“ ütles proua alandliku, peaaegu kartliku naeratusega. „See tähendab, mida nimetatakse „surnuks“. Minule elab ta veel, on ikka minu juures. — Seepärast olen vahel melankoolne, seepärast kardan ma...“

Nagel tundis, kuidas hirm juba üsna haaravalt hakkas hiilima tasasel sammul ta ümber. Pisut surutud häälel ütles ta: „Ma ei mõista teid.“

Naine vaatas talle pika pilguga uurivalt näkku. „Kas usute — säälpoolsesse ilma?“ küsis ta siis äkitselt.

„Ma ei tea,“ kehtas Nagel õlgu.

„See on siis raske, ma tahaksin kõnelda, usaldada kellelegi, kes mind mõistab, kes mind võibolla võiks aidata. Aga ma kardan, et naerate minu välja või peate mind lihtsalt hüsteeriliseks või — mis veelgi halvem — hulluks.“

„Seda ei tee ma kindlasti mitte,“ ütles Nagel väga tõsiselt.

„Hää küll, siis kuulge: — minu mees suri kahe aasta eest. Me ei olnud kunagi õnnelikud. Tema surma tundsin ma, hoolimata kõigist südametunnistusepiinust, mis mind vaevasid sellepärast, siiski vabastusena. Igatsesin uut elu, uut armastust! — Kaks korda kohtasin ma mehi, kellest uskusin, et nad võivad mulle anda tagasi õnne... Kui ma aga rõõmsalt ning lootusrikkalt tuln koju, armsama suudlused veel huulil, siis ilmus mulle minu mees unes... Ähvardas vihaseelt moonutatud näoga... See oli nii lõpmata piinav, nagu võivad olla vaid unenäod. Ja see kestis niikaua, kuni murdsin teistega...“

Peana ma siis igavesti olema selle surnu vallas, selle surnu naine, keda ei ole armastanud kunagi, kes hävitas mu elu, kui ta veel elas, ja kes jälgib mind veel päale surma halastamatult?! — Kas ei ole siis pääsu?!“

Nagelil oli tunne, nagu midagi riivaks külmalt ta kukalt. Kuid ta sundis enese lohutavale, pisut üleolevale naeratusele ja ütles: „Mitte teie mees ei aja teid taga, vaid teie närvid, proua Rita. Juhuslikult ilmus teile teie surnud abikaasa unes, kui te mõtlesite iseäranis ägedalt teisest armastusest, ja teie uskusite, see on ja jääb nüüd alati nõnda. See on üsna loomulik seletus.“

„Kui meeeldi võtaksin vastu selle! — Teie ei usu siis, et siin on tegemist millegi üliloomulikuga, „säältilma küllastamisega“?“

„Ei. Ei ole üldse olemas midagi üliloomulikku, vaid ainult meie meeli ületavat. Mida me oma meeltega ei suuda mõista, sellele vaatame kui

E. Ü. S.-i 60. AASTAPÄEVAL 6. IV. 1930. VILISTLASED, K

„tontidele“. See on ometi tänapäev juba peaaegu vastuvaidlematu tõsiasi. Häa närviarst vabastab teid peagi teie tondist.“

„Loodetavasti. — Kui õnnelik oleksin siis. — Ent olen unustanud sootuks oma perenaisekohused. Lähen kohe kööki ja teen teile teed.“

„Proua Rita, see on ometi täiesti ülearune.“

„Laske olla, see viib mind teistele mõtetele.“

Proua kadus raske eesriide taha ruumi tagapõhjas.

Tahtmatult pöördusid Nageli pilgud pildile. Nii väga kui ta ise oligi veendunud oma seletuse õiguses, ei suutnud ta end siiski vabastada teatavast müstilisest meeleolust, ja tasa värises temas õudsuse järelkõla. Isegi selles teadmatu, oli ta oodanud midagi hirksamat: tema närvid olid ainult ülespiitsutatud, üliärritatud.

Korraga näis talle, et pilt liigub. Uuesti tundis ta õudsust... Ta sulges silmad, avas nad jälle... Pildi üle hõljus nagu udu... Tema silmad imesid end sellesse tumedasse kohta. Kindlasti... oli see vaid sigaretisuits... Seal rullus udu kokku, võttis mehe kuju, mille

oli kinnitanud pildile kunstniku pintsel... Kuju sammus tema poole... Pigistas käe rusikasse...

Nagel haaras oma revolvri järgi... Ta oli unustanud selle...

Sääl virutas ta kogu oma äkkiärrganud tahte, kogu võimu nagu nuiat vastu kuju: „Minema! — Käsin seda sulle!“

Vari haihtus... Rahulikult vaatas pilt oma tige-date, tumedate silmadega seinalt.

Ukselt kuuldus karjatus... Surnukahvatu, pooleldi varjatud eesriidest, toetus Rita uksepiidale...

„Juba jälle oli ta sääl, jälle!“ hingeldas ta. „Hirmsamalt kui kunagi varem... Siis aga kadus ta korraga ja mul läks nii kergeks... Nüüd tean ma mispärast — see oli viimne kord.“

Ta rääkis ruttu, segaste silmadega, nagu enesele.

„See oli viimne kord,“ kõlas Nageli hääl poolpimedast, kindel ning metalline.

See inimlik häälekõla tõi Rita tagasi tõelikku- sesse. Ta läks Nageli juure ja istus temale vastu.

„Mis see oli?“ küsis ta.

„Mõtete ülekanne,“ vastas Nagel rahulikult.

AASVÕITLEJAD, SÕPRUSLIITLASED JA KÜLALISED.

„Meie vestlus oli kooskõlastanud me närvid teineteisele. Kui surnu teile ilmus, see tähendab, kui kujutlesite, et näete teda, kandus sama pilt ka minule. Ei ole hää kõnelda kesköötunnil tontidest. Lapsepõlve ebausk istub veel liiga sügavalt meie närvides.“

Peaagu imetelles vaatles Rita Nagelit: — ta oli tõepoolest osutanud julgust, rohkem julgust kui need mehed, kes olid alati valmis võitlema elavate vaenlastega... Võibolla oli tema see õige, kelle tugev, rõõmus elu oli ajanud surnu tagasi ta süngesse varjudeeriiki, suveprints, kes vabastas tema... Viimati...

Vaikse naeratusega läks proua Rita ja tõi tee.

Nad kõnelesid, alguses veel pisut sunnitult, tõsiseist ning lõbusaist asjust. Veel hõljus nagu nägematu pimedus üle ruumi... Ent pikapääle haihtus see hoopis.

Rita sai jälle täiesti naiseks, äratatud Nageli üleolev-rahuliku mehisuse vastolust. Peaagu kelmikalt ütles ta: „Kui hakkasin jutustama teile oma lugu, mõtlesin peaagu, et jooksete minema.

See oligi, mis seisis mul silme ees, võibolla isegi pisut alateadlikult, kui kõnelesin, et teil oleks vahest kord juhuse mulle oma julgust tõendada. Te ületasite isegi minu ootused. Selle komplimendi pean juba tegema teile.“

„Te näete — ma ei suuda ainult luuletada, vaid ka üle elada.“

„Tõepoolest.“

„Rõõmustab see teid?“

„Pisut.“

„Nii siis tohin homme jälle tulla?“

„Üsna kindlasti.“

„Ma tulen aga ainult siis, kui see pilt on säält kadunud.“

„Homme hommikul lasen ta kanda pönnigule... Surnu on surnud.“

„Meie aga tahame elada!“ ütles Nagel ja vaatas Ritale sügavalt silmi.

Rita ei vastanud. Ent ta naeratus silitas karmi kortsu ta suu ümbert ning ta ütles: „Jah!“

Autori loal tõlkinud

BERNHARD LINDE.

Jaan Port

Maa-alune jääriik Austria Alpides

JÄÄSTUNUD JÕGI KOOPA SISSEKÄIGUL

AUSTRIAS, Salzburgi ligidal, umbes rongi 50-minutilise sõidutee kaugusel linnast, asuvad Werfeni jaama ligidal kõrgetes Tennemägedes (Tennegebirge) hiiglakoopad, mille kunagi sinna uhtunud maa-alused voolavad veed. Kliima jahenedes on aga hiljemini kõik koobastes jõgedena ja koskedena voolav või järvedena sinna kogunud vesi tardunud jääks. Nii ongi tekkinud kõnesolevad jääkoopad, maa-alune jääilm, Eisriesenwelt, nagu seda nimetavad austerlased.

Kunas on sündinud see jäästumine, pole veel seni suudetud täpsalt kindlaks teha, kuid arvatavasti küll pärast viimasele jääajale järgnenud sooja aja järku. Kuid see jäätekkimine kestab edasi ka veel tänapäev ja üsna märgatavalt.

Need jääkoopad kõrgetes järskudes mägedes — 1700 m üle merepinna — püsilume piiril — leiti üles alles 1913. aastal alpinisti dr. Aleksander Mörk'i poolt. Ilmasõda takistas koobaste edasiuurimist, kuna kolm agaramat meest, nende hulgas ka dr. Mörk, kutsuti sõtta. Siin sai Mörk peatselt surma, ja koobaste uurimine seisis kuni 1920. aastani. Siis, kui Austria Turistide Ühingu ettevõttel uuesti tungiti koobastesse, selgus, et need on hiiglasuured ja kaugel ulatusega ja et nad asuvad osalt üksteisega rööbiti samal kõrgusel või siis isegi ülestikku. Uurimused olid seotud väga suurte raskustega: järskudele mägedele ei viinud ühtki rada, toitained, igasugused tarbevahendid ja uurimisriistad tulid kanda mäetippu inimeste õlgadel. Kõik see nõudis palju vaeva ja ainelist kulu. Sellele vaatamata on seni suudetud siiski võrdlemisi palju korda saata. On läbi käidud ja plaanistatud koopaid üle 30 kilomeetri ulatuses, on avastatud hiiglasuur maa-alune jääväli — jääliustik — 20.000 m² pindalaga. Peale selle on mäeseinast läbi raiutud kohta, kust

parem ligipääs koobastele, uus sissekäigu avaus, on ehitatud koobastesse laudadest teed, mis varustatud traatkõiest kaitsevõrega. Praegu ollakse ametis elektrivalgustuse sisseviimisega koobastesse ja kõisraudtee ehitamisega üles mäe otsa. A. Turistide Ühing on ehitanud 1500 m kõrgusele merepinnast koopa sissekäigu ligidale tugeva ja nägusa turistide maja korraliku puhvetiga ja öömajavõimalustega 35 inimesele, mis äärmiselt tähtis suuremate ekskursioonide puhul.

Kõikide nende ehitus- ja ettevalmistustööde tõttu pole seni suudetudki tutvustada küllaldaselt maailma selle omapärase mäepõues asuva jääriigiga ega pole tehtud laialisemat propagandat turistide juuremeelitamiseks, kuna komfortreisijaist praeguste olukordade juures on vaevalt loota koobaste külastajaid.

Kuid see ilm väärrib tõsiselt tähelepanu. Kes tahab kord näha lõpmatuid päikese kullas säravaid, pimestavalt valgeid, ürgpuhtaid lumiseid mäelatvu äärmiselt vaheldusrikkais Alpides, vaadata üle igavese rahuriigi kuni Ida-Alpide kõrgeima tipuni Gross-Glockner'ini, kes tahab tõusta kõrgemale maisest igapäevsusest, unustada sõpru ja vihamehi, kes tahab olla kord üksi endaga, õppida tundma ja hindama oma suure „mina“ lõpmatut väiksust ja võimetust looduslike kvantiteetide ja jõuavalduste keskel, sõnaga — kes tahab üle elada ja tundma õppida suurimat looduslikku luulesünnitist, pääseda vahenditult looduslike ürgjõudude valda, tõelisele muinasmaale, see võtke vaevaks tõusta kord mainitud mägedele ja nende põues peitvasse jääriiki.

MIDA võib näha ja tunda neis jäästunud koobastes?

Siin on hiigla-avarad võlvialused ürggooti stiilis, kohati üle 30 m kõrged. Hiigla „doomid“ vahelduvad kitsaste ja madalate käikudega. Siin on võlvialuseid,

JÄÄJÄRV KOOPAS

mille põrand koostub kristallpuhtast jääst, mille sügavusest tulevalgel vastu peegelduvad säravates jääkristallides koopa seinad muinasjutulises ilus. Mõned „mäekuninga“ lossi seinad on kaetud massilise jääga, mille paksumus on leitud olevat kuni 17 m; teistelt laskuvad alla rasked jäise kose kristallilised massid, mis oma fantastilistes vormides võivad sarnaneda kord orelile, kord altarile. Selliste moodustiste mõjul ongi võlvitud koopaid hakatud nimetama doomideks (templiteks). Või jälle laskub äkki kusagilt tundmatult kõrguselt alla mingisugune kergema ilmelisem jääkosk hõbekangana, tuletades meele näitelava eesriiet ja andes ruumile mingi peo- või teatrisaali ilme. Ehk siis on tekkinud koopa laest nõrguvast veest hiiglasuured jääsambad, mis sarnanevad stalaktiitidele jne. Igal sammul uued ürgjõulised ja omapärased kolossaalse ulatusega fantastilised

KOOBAS JÄÄPURIKATEGA

vormid. Ikka jälle vangistavad tähelepanu sädelevaist jääkristaldest koostatud ja uutes variantides esinevad seinamustrid. Tuleb kõik aeg liikuda jäiseks liustikuks tardunud muistsel veel.

Niiske jahedus, absoluutne vaikus, koobaste kolossaalsed dimensioonid, siin-sääl eri suunas hargnevad salapärased käigud, teatud pinevus, mis tekib kõikide nende

KOOBAS KÕRVALKÄIKUDEGA

pimedas mäepõues peituvate moodustiste mõjul, — kõik see loob hinges mingi ennetundmatu meeleolu, mida on võimatu väljendada sõnades. Oled sattunud uude ilma, kus ei oska kuidagi orienteeruda, kus tunned end äkki nii väikesena ja võimetuna ja kust ei leia väljapääsu ilma juhita.

On käike, kuhu läbi kaljupragude ulatub koopaisse tungima väline õhk. Neis tekivad kohati sellised tugevad õhuvoolud, mis kustutavad ära kõik karbiitlaternatuled ja ähvardavad tõugata jalult inimesed. Neist käikudest läbi minnes peab olema tugevasti ja soojalt riietatud.

Üheks mõjuvaks paigaks selles jääriigis on veel Mörk'i nimelises doom-koopas asuv dr. Mörk'i haud. Surres on Mörk avaldanud soovi, et ta laip põletataks ja tuhk kantaks üles mägedesse tema poolt leiutatud rahu-riiki. Ta sõbrad on täitnud selle soovi ning oma õlgadel kannud siia kivist raiutud 52-kilogrammiline urni. Urn ühes M. tuhaga on asetatud kõrge jäise koopa kõrgendatud nurka kividest laotud lihtsale alusele kesk igavest jääd. Marmorplaat Mörk'i nimega on kattunud jääkristallidega, ja kirja võib vaevalt lugeda. See on omapärane ja ainuke sellelaadiline hauaküngas maakeral.

Väike ringkäik koobaste käidavamais ja läbipääsuks korda säetud osades kestab 2 tundi. Vilunud mäeroni-jaile ja asjast teaduslikult huvitatuile korraldatud ringkäigud kestavad 6—8 tundi.

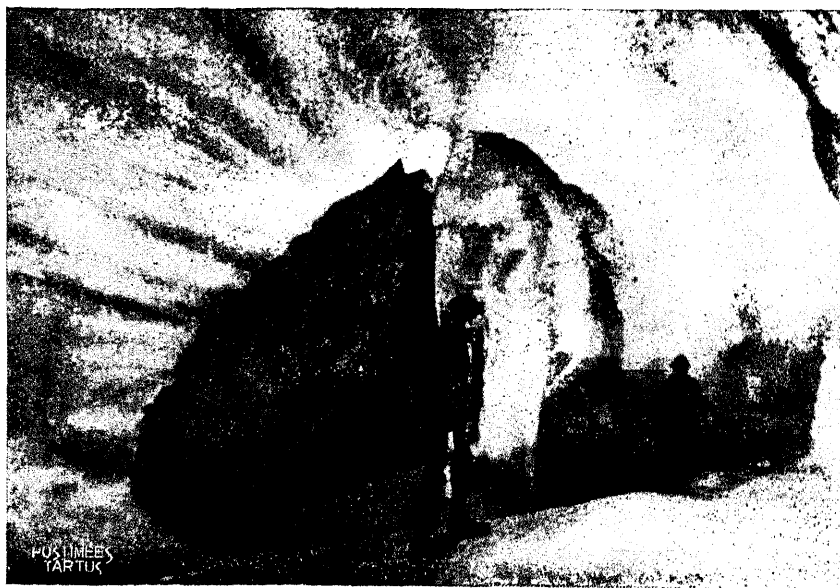
Jõudes pimedast ja külmadest koopaist tagasi päevalvalgele, tundub päike palju armsamana ja soe õhk ning elav loodus hingele palju ligemana kui enne koobastesse minekut.

Koopasuust avanevad ääretud vaated üle lumiste Alpi latvade, mis pea alati säravas päikese valguses, kuigi all madalamal on pilved ja võib sadada vihma. Rinda asub

mingisugune ülev, sõnul avaldamatu vabaduse ja olenematuse tunne, kui leiad end kõrgemal pilvedest, eraldatuna kõigest maisest äripäevsusest.

TARDUNUD KOSK — JÄÄ-„EESRIIE“

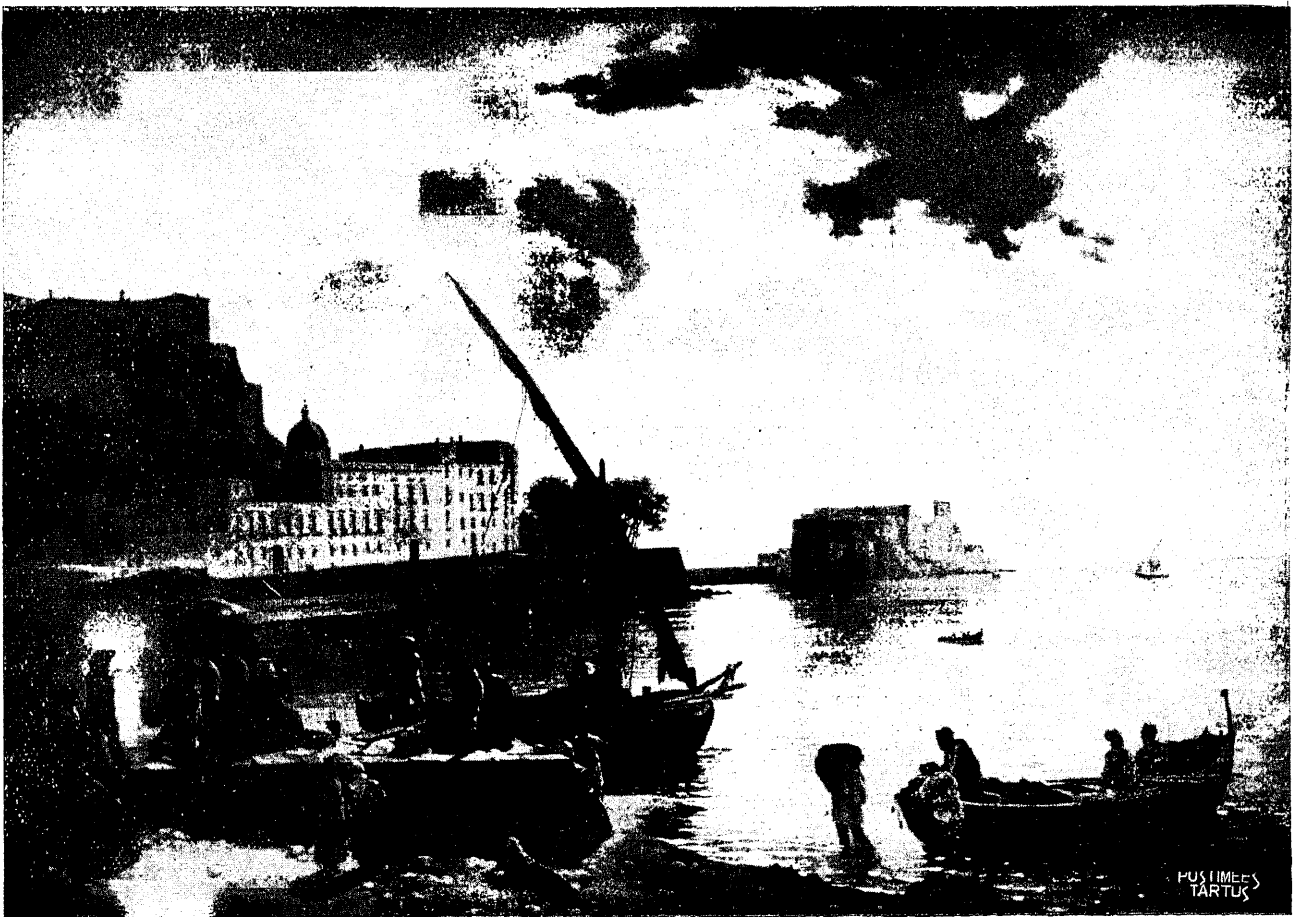

HIIGLAPAKSU JÄÄGA KATTUNUD KOOBAS

JOHANN KÖLER

ITAALIA MAASTIK TÛTARLAPSEGA OJAL

S. ŠTŠEDRIN

NEAPELI RAND ÕHTUL

O. KIPRENSKI

MEHE PORTREE

VE NE KUNSTNIKE TÖID TALLINNA KUNSTIMUUSEUMIS.

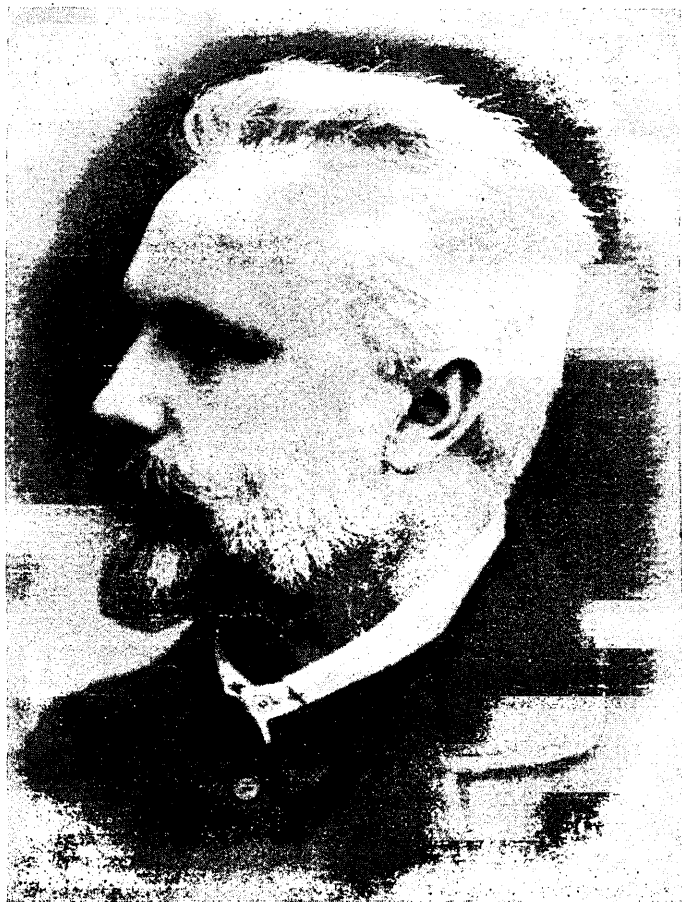
O. Kiprenski (1783—1836) — Levitski õpilane ja tähtsaim romantilise voolu maalija; maalib peaaesjalikult portreesid.

Levitski (1735—1822) oli paremaid vene portreemaalijaid 18. s. teisel poolel. Tema tööle on iseloomulik hõbe-hall koloriit, mis annab põhjust ka käesolevat portreed pidada mõne tema õpilase tööks.

I. Kramskoi (1837—1887) on n.-n. „ideelise realismi“ esindaja vene kunstis; ideline realism oli sihiks seadnud vene elu viletsuse kujutamise ja ühiskondlike pahede piitsutamise.

S. Štšedrin (1791—1830) — silmapaistvam vene maastikumaalija 19. s. esimesel poolel. Maalis pea eranditult Itaalia maastikke, mis võluvad eriti valguse ja atmosfääri meisterliku käsitlusega.

Aug. Anni

A. Järnefeldi tähtteos Soome ärkamisajast

A. JÄRNEFELT

UUE asjalikkuse taotlus ja sellega ühtlasi fiktiivfaabula asemel reisikirjelduse, memuaari, biograafilise romaani j. m. s. harrastus näib haarduvat ka soome kirjandusse. Sillanpää on juba ammu dramaatilise sündmusnovelli asemel viljelnud mingi autobiograafilise seiga filosoofilist läbiarutlust. Joel Lehtonen maalib oma mulluses „suvitusromaanis“ (*Lintukoto*) lihtsalt oma suvituskuude pisisündmusi, koeri, kukki, kanu jne. Ja mulluse kirjandusaasta väärtuslikumaks tooteks peetakse vanameistri Arvid Järnefeldi *Vanhempieni romaani* (Minu vanemate romaani), mis vestab ja ilukirjanduslikult välja maalib autori ema ja (II köites) ka autori omi mälestisi.

Teades neid viivat tagasi venelisse aadliümbrusse, ei või just öelda, et oleksin neist olnud ennakult huvitatud, ja veel raamatu saanultki viivitasin kaua selle lugemisega. See nüüd juba muinasmaiseks muutunud maailm on tundund võõras ja igav alati, hoolimata et vene suurautorid sellesse on paigutand niipalju igavesi inimesi.

Aga nagu mõnda Tolstoi töösse sisse jõudes peagi oled kaasa kistud just sellest inimesekujutusest ja suurest autoriisikust, nii ka tema järglase ja vaimusugulase uues raamatus. Nende sügav tõemeelsus ja eluarmastus oskab muuta lähedaks ja huvitavaks väliselt võõradki asjad. Ja nende selgeltnägev ja kindel väärtuste hindamine tundub nii meeldiv ja — moodnegi ajal, kus ikka enam hakatakse tüütuma lõdvast skeptitsismist ja, näiteks,

sellega mänglevat Anatole France'i tihtigi tituleeritakse ainult „purjus vanameheks“.

Seekord on siis Järnefeldil kujutada osalt ka vene miljööd ja inimesi, ning mõnedki jooned tuletavad meele siin Tolstoi vasteid, eriti kollegi autobiograafilises romaanis *Lapsus, poisipõlv ja noorus* (nii näit. njanja kuju). Sest kuigi põlvnedes balti parunisoost (ja see omakorda Itaaliast?) on kirjaniku ema vanemad, Clodt von Jürgensburg'id, Peterburis juba peaaegu täielikult venestund. Ja ootamatult leiame just selles kunstnikuverelises aadliperes kõige vähem olevat tavalist kõrkust, vaid just selle vastu, äärmist vähenõudlikkust ja rahvalikku lihtsust. Näeme huviga, et viimased jooned kirjanikule iseloomustavaks pole saand kaugeltki mitte ainult Tolstoi mõjutusel, vaid on päritud suurel määral just siit, ja et üldse emalt saadu temas ületab kõik muu.

Kuid, nagu öeldud, teos pole ainult memuaar, vaid ka tõepoolest romaan vabalt maalitud detailkujutusega ja (kuigi ainult osaliselt) keskendava psühholoogilise pääteemiga, võiks öelda isegi probleemiga. See on vastolu mõlema päätegelase rahvuse ning tüübi põhiomaduste vahel. Sest vastandina ema Elisabeti venelis-tolstoilisele pehmusele on isa Aleksander Järnefeldt, Kuopio väikeaadlik, tüübiline soomlane ja skandinaavlane. On ühe pääväärtuseks „tõde“ ja armastus, on seda teisel „õigus“, säädis, kohus, karm ning järgiandmatu nii enda kui teiste

vastu. Järgib üks vaid impulssi, tuju — on teisel kõik reegeldatud traditsioonidega ja põhimõtetega.

Ise ristvereline, on Järnefelt juba varemgi, nimelt oma romaanis *Greeta ja tema Issand* osavalt vastakuti säändnud soome ja rootsi rahvusiseloomad. Veel teravamate kontrastidega on siin mõlema päätegelase taga näidatud ka nende sootu erinevaid rahvaid ja miljöösid. Ainult teenistuse sunnil siirdub noor ohvitseri-kandidaat venelaste hulka, keda kogu ta kodurahvas põlgab kui barbaare ja vihkab kui tooreid vallutajaid. Vähiatki isiklikku läbikäimist ei luba ta endale selle seltskonnaga. Kuid oma südamest ei pääse temagi — otse esimesel kohetamisel on ta löödud segamini mänglevast Elisabetist, veel alles üsna lapsest. Ei aita „vene viha“ ega perekonna printsiibid, ei sisevõitlus ega välisvõimlemine. Ja sama järskusega ning kategoorisusega peab noormees end nüüd lõplikult murdunuks — üks-kaks-kolm kosib ta oma veetleja, muidugi esmalt selle emalt. Ja kui mõrsja nooruse pärast asi lahtiseks jäetakse, vaikib ta, külm kui jää, täpsalt aasta. Ning alles siis, kõigile ootamatult, teeb oma ettepaneku uuesti.

See on paiguti koomiliseltki mõjuv põhjamaalase jäikus. Kuid me mõistame ometi asja tähendust noorele idealistile. Tunneme aukartust selle kategoorisuse ning surmtõsiduse ees. Ja meil on ühtlasi kahju selle mehe kestvast suletusest, karmusest ja — üksindusest.

Tegelikult muidugi see abiellumine ei tähenda temale mingit venestumist ja loobumist rahvuslusest, mille samaaegne Snellmanni propaganda oli teind soome noorsoole otse eluküsimuseks. Just ümberpöörduvalt, ka noorest Elisabetist saab peatselt suur soomluse ihaleja ning — omal viisil — selle ärkamise tähtis kaastöötaja.

Noorpaari esimene reis Soome ongi kujutatud õige detailselt ja huvitavalt. Siin nagu mujalgi on psühholoogilise pääteemi ümber seotud mitmesuguseid miljöökujutuse jooni, ikka vene ja soome omad kõrvu, — kuni erinevate toituden ja vooditegemise viisideni. Nii süvendatud teose kultuurilooline huvitavus lõpuks moodustabki ta päämise väärtuse.

ROMAANI teine köide, ilmud moodund sügisel, jätkab abielupaari elu kujutust läbi kestva töö aastakümnete kuni Aleksandri surmani. Näeme kõigepäält viimase väsimatut, kaugele kavatsatud ja ühtlasi äärmise õiglustundega läbi viidud tööd ja võitlust soomluse edenduseks — enne vene sõjaväe ametnikuna, siis Soome eri läänide kubernerina (kus ta hoolimata rootsimeelsete vihast tõstab ametlikuks keeleks soomegi keele) ja lõpuks kõigist austatud senaatorina. Aga näeme ka kirjaniku ema äärmise tõeotsimise vaimu levinevat esmalt koduseis ringides ja hiljemini laiemas seltskonnas. Nii on näit. Juhani Aho, tema enda tunnustust mööda, alles proua Järnefeldi kaudu leidnud enese ja õppind oma stiili lihtsa ja intiimse tõelikkuse. Ja huviga näeme, kuidas tema mõjul areneb välja ka Arvid Järnefeldi enda tolstoilik ilmasuhe.

Üldse ligineb see „romaanis“ osa juba palju enam tavalistele memuaaridele, tuues rohkesti puht-autobiograafilist materjali kirjaniku enda lapse- ja noorpõlvest.

Võime kaasa elada nüüd juba ajalooliste, kuid ka päätegelastele väga lähidate sündmustega ja kujudega soome ärkamisajast 60-ndail ja 70-ndail aastail. Näeme Snellmanni äratatud fennomaanlust otse moeooluna haaravat ikka laiemaid piire. Näeme rootslasi ja poolrootslasi, kes üldse ise ei oska soome keelt, kuid sellest hoolimata on ägedad soomluse kaitsjad. Näeme teisi, kes tuubivad soome keerulist grammatikat ja püüavad seda praktiseerida kus aga saavad, isegi oma lapse saavad õppima iga suve eri maakonda, et nad ei harjuks vaid ühe

murdega. Ja näeme iga soomluse võidu puhul, näit. teatri alal, vaimustust, mis otse naiivne ja liigutav.

Nii ületab liikumise intensiteet tugevalt eesti oma ning on vist küll aimulaadseid maailmas. Kuid ta ongi lähtunud täielikult ülaringkonnist, mitte alt nagu enam-vähem meil, ta ideoloogia on põhjendatud nii filosoofiliselt kui ka sotsiaalselt. Ta juhid pole kantrid ja koolmeistrid, vaid professorid, kubernerid, senaatorid, aadelgi. Ja nende uhkus ei rahuldu enne kui soomluse ka kultuurilisel on täisõiguslik ja samaväärne rootsluse kõrval.

See on palju puhtamal kujul rahvusindividualistlik ja rahvuskultuuriline liikumine kui meil, kus sellega palju enam seguneb ka sotsiaalne võitlus ja peetakse naiivrahvalikult sõbraks ka nii võõrast vene võimu. Moodsa demokraatia, kõigi inimeste gi samaväärsuse mõiste on soomluse eestvõitlejatele veel üsna tagaplaanil.

Aga muidu on sarnasus Eesti ärkamisajaga ometi väga suur. Ka eri sugupõlvete ja -meelsuste vahetõrge moodustub varsti samuti (kuigi mitte nii väiklaselt) pinevaks nagu meil Jannseni ja Jakobsoni voolude vahel. Kaasaeglaste intiimsusega kujutab autor vanade „fennode“, Yrjö Koskise, A. Meurmani, Aleksander Järnefeldi jt. arusaamatut ja pahast taandumist ägedalt pääletungivate noorte, eriti üliõpilaste ringide eest, kelle hüüdsõnaks „K(ogu) P(rogramm) T(äide)!“ Näeme põlvete vahelise võitluse seda alatüüpi, kus „pojad“ pole mitte „isade“ aadete vastu, vaid „üle pakkudes“ nõuavad nende radikaalsemat teostust.

See rohke kultuuriline element ei tähenda ometi, et romaani teises osas puuduks ka huvitavat psühholoogilist arengut. Vana vastolu soome ja vene hinge vahel püsib ja päätegelaste vananedes ilmub veelgi selgemalt ja teeb nad üksteisele üha võõramaks. Soomeline ja vana fennomaanilis-aristokraatne „õigus“ ei suuda mõista naiselik-intuiitivist „tõde“, mida päälegi nüüd tuleb toetama ka Tolstoi radikaalne armastuseõpetus.

Enam mõju võõrutab isalt ka pojad ning viimase soovitatud riikliku karjääri asemel nad anduvad oma sisetõele kunstide erialadel: Eero — maalis, Arvid — kirjanduses, Armas — muusikas. Kuigi just sel teel nende eneseteostus osutub kõige jõulisemaks ja varsti nende kõigi nimed vajutab jäädavalt soome kultuurilukku, on see ometi võõras Aleksandrile ja ikka üksildasemaks ja kinnisemaks ta muutub. Koos tavalise vanadussingumisega annab see romaani lõpule pisut traagilise, kuigi mitte masendava tundetooni.

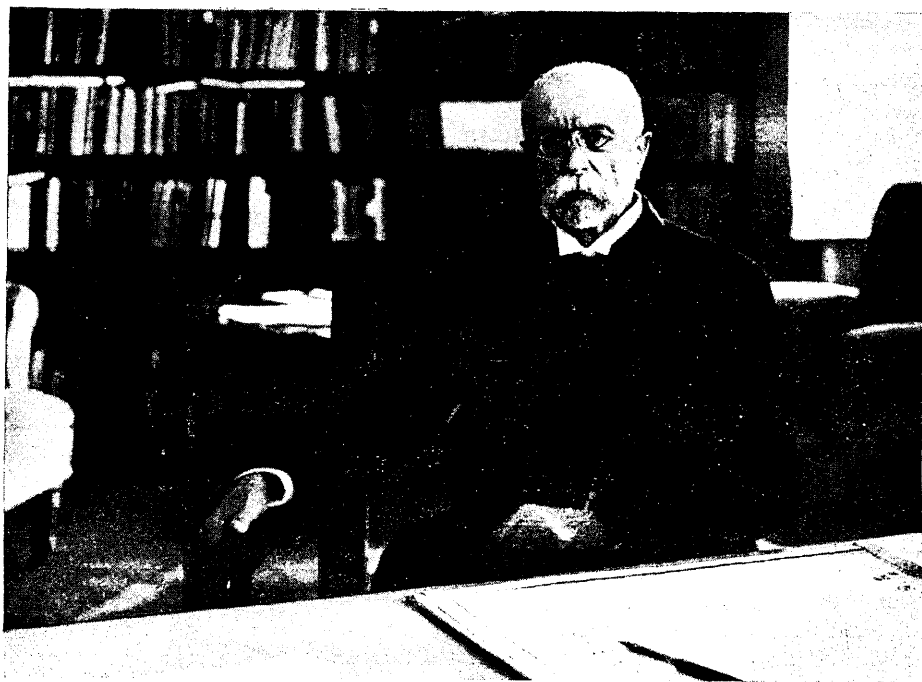
MIS puutub teose stiili, iseloomustab seda Järnefeldile nagu Tolstoilegi omane lihtsa ja olulise tõe taotlus enne kõike ja hirm iga võltsina tunduda võiva „ilusa“ sõna või žesti eest. Ja see tõde pole mitte kuiv välisfaktide nentimine, vaid sügav elu taga toimivate jõudude avastus, millega autor ise armastuslikus sümpaatia-kontaktis. Tema eneseanalüüsis ja sisevõitluses teritatud silm oskab teha memuaaridki tihedaks. Kuigi teatav kargus ja jahedus neid mitte just ei lase muutuda põnevaks.

Mis aga teose teeb erilisel sümpaatseks, see on, võime öelda ühes „Hels. Sanomate“ arvustaja Lauri Viljasega, „temale vajutatud avara, harmoonilise, imeteldavalt ärksa ja selgenägelise isiksuse aadlimärk“. See on haruldane väärtus ajal, kus ühekiilne mõistuse või meeltekultuur on ka kirjanduse alal annud niipalju — virilust.

Ja olgugi teatav osa õigust meil viimasel ajal siinsääl avaldatud protestides vastu liigest „soome-ülistust“, vähemalt seda eetilisreligioonse harmooniaga täisisiksust võime säält ometi õppida veel õige rohkesti. Eriti Järnefeldi kaudu.

Bernhard Linde

Tomas Garrigue Masaryk

TSEHHOSLOVAKKIA vabariigi president Masaryk on sündinud 7. märtsil 1850. a. vaeste vanemate lapsena, kes saades ainult alghariduse peab siirduma kehalise töö õppimisele — lukussepa juure. Töötades hiljemini sepa juures õnnestub noorel Masarykil viia lõpuni oma keskkooli-õpingud Brno saksakeelses õppeasutises, et siis alustada Viini ülikooli filosoofia-osakonnas oma hariduse viimistlemist. Ülikooli lõpetamise järele töötab Masaryk lühemat aega Viini ülikoolis abijõuna ja asub siis professori kohale Prahast tšehhi ülikooli. Seal algab tal teadusliku töö kõrval elav ajakirjanduslik ja ühiskondlik tegevus. See viib alguses noore õpetlase teravasse vastollu oma rahva rahvuslikumate kihtidega, kuna Masaryk oma häälekandjas „Čas“ („Aeg“) asub kindlalt nende väheste poolele, kes tunnistasid võltsituks Králové Dvůr'i ja Zelená Hora' käsikirjad, mis olid juba üle poole sajandi peetud ehtsaks, kuid mis oli võltsitud oskuslik filoloog, kes tahtis suure rahvuslasena viia oma rahva kirjanduslikkude mälestiste olemasolu kaugemasse minevikku ja sellise püüde õhutusel saigi võltsijaks. Selle võltsimise paljastamine, mis sündis ägedas võitluses, on tšehhi ühiskondlikkude ja kirjanduslikkude realistide teene ja selles pole väike prof. Masaryki osa.

Mõtteteadus tihedas seoses ühiskondlikkude küsimustega, kirjandusloolised küsimused tihendatud filosoofilistega — nii jätkub aina tõusu suunas Masaryki teaduslik töö, mis võidab talle oma rahva keskel aegamööda ikka suuremat poolehoidu, kuid see ei sünni kuigi järsult ega kiirelt. Sest kui ta lõpuks tahab maksma panna oma ühiskondlikud vaated poliitilise koondise kaudu, siis

moodustub alguses õige väike partei, mis omaks tunnistab Masaryki seisukohad, need sotsialismist mitte just kaugel seisvad, millele aga olid täitsa võõrad marksistlikud dogmad. Töötades teadlasena ka rahvasaadikuks olles on kasvanud Masaryki mõju kordkorralt, ja kui ta jõudis ilmasõja päevil ühel oma välismaisel külastusel veendumusele, et Austria lagunemine on paratamatu ja tšehhidel tuleb siduda oma saatus liitriikide omaga, kellelt tuleb hankida väikestele slaavi rahvastele enesemääramise õigusi, siis jäigi Masaryk välismaile ja alustas seal, Prantsusmaal, Belgias, Ameerikas ja peale revolutsiooni Venemaal ning Itaalias tšehhi iseseisva riikluse propagandat ja organiseeris Prantsusmaal, Itaalias ja Venemaal tšehhi ja slovaki sõjavangidest tšehhoslovakkide sõjaväe, kes asus võitlema oma endise isamaa vastu. Sellel organisaatorlikul tegevusel oli see tagajärg, et liitriigid tunnistasid tšehhoslovakkide leegionid sõdivaks liitlaseks ja tunnustasid Pariisis asuva tšehhoslovakkia rahvuskomitee, mille esimeheks oli Masaryk ja sekretäriks dr. Eduard Beneš, uue liitlase seaduslikuks valitsuseks. Väsimatut ja paigalpäsimatu organisaatorina reisib Masaryk ühest liitriigist teise ja tõuseb juba üldrahvuslikuks kangelaseks nii tšehhide kui slovakkide silmas. Õieti kuulubki Masaryk oma loodud riigi kahele suuremale rahvusele: sündinud lõunapoolses Moraavias, kus tõeliselt elavad slovakkid, kes aga on ühte sulanud tšehhidega, on Masaryk sünnipäralt slovakk, seega siis nagu sümboolne ühendusliili Tšehhoslovakkia riigi kahe kandvama rahvusharu vahel.

Nagu üldse kogu tšehhi vaimuelu on väga tihedalt

läbiimbunud slaavlaste sõprusaatest, selle sõna paremas ja kaunimas mõttes, nii läbibastab see tendents ka Masaryki kirjanduslik-ühiskondlikku tööd: enne ilmasõda näeme meie Masaryk'i vahemehena lepitamas bulgaarlasi ja serblasi peale Balkani teist sõda ja mitmed sõidud Belgradi tegi Masaryk, et lahendada konflikte endise Austria ja Serbia vahel, nagu kuulub suur teene poolakate ja tšehhide vahekorra teravuste likvideerimiselgi jälle president Masaryki sobivusele.

Kui peale Tšehhoslovakkia iseseisvuse väljakuulutamist Prahast Masaryk jõudis tagasi kodumaale, kujunes tema tulek nagu rahvuskangelase võidukäiguks, ja 27. mail 1920. a. valiti ta uuesti presidendiks ning seitsme aasta järele 27. mail 1927. a. veel kord, kuigi selleks tuli muuta Tšehhoslovakkia vabariigi põhiseadust, kustutades punkt, mis keelas presidendi uuesti-valimise. Ja käesoleval aastal võeti vastu seadus, mis ütleb lakooniliselt, et „Masarykil on teened riigi suhtes“.

Presidendina on Masaryk suundaandvalt juhtinud Tšehhoslovakkia riiklikust iseseisvusest kuni tänapäevani välisministriks olnud dr. Eduard Beneš'i kaudu peasjalikult välispolitikat ja andnud sellele õige ning stabiilse sihi.

Analüüsides filosoofiliselt ühiskondlikke ja kirjanduslikke küsimusi on Masaryk kirjutanud vanemas eas sellised avardunud vaatekohtadega teosed, nagu tema „Venemaa ja Euroopa“, „Maailma revolutsioon“ ja „Uus Euroopa“, et pöörduda oma elu 80-aastatele liginedes tagasi oma mooruse teaduslikule tööle: alates 1925. a. töötada uueks trükiks ümber oma „Konkreetset loogikat“. Oma isikus on president Masaryk andnud riigimehena uue tüübi: teadlane ja teoinimene koostatud samas isikus. Ei ole vist eksitus, kui nimetame praegust Tšehhoslovakkia vabariiklikku korda selle valitsemise laadilt monarhistlikumaks kõigest teistest uutest riikidest, ja ometi: kes kõneleb mingist diktatuurist Tšehhoslovakkias? Juba selle mainimine kõlaks mingi võimatu paradoksina! Ja ometi on Tšehhoslovakkias maksmas ainuvalitsejalikum kord kui mujal. Kuid selle korra teravad nurgad kaovad president Masaryki isikus, kelle vastu on julgenud üles astuda oma presidendi-kandidaadi esitamisega üksi tšehhi kommunistid, aga president Masaryki 80. aasta sünnipäevaks on kirjutanud ülistusluuletise ka Stanislav K. Neumann, kes oma loomingu suunalt seisab väga ligidal — kommunistidele.

Millega võib seletada säärast üldrahvuslikku ja koguni üldriiklikku poolehoidu, nagu selle on võitnud president Masaryk?

Kahtlemata peituvad selle põhjused teadlasest riigimehe isikus.

Vene revolutsiooni keerise aegadel on nende ridade kirjutajal olnud võimalus viibida koos prof. Masarykiga kahel Mohilevist Peterburi sõidul, matkates ühises kupees. Prof. Masaryk oli noil ajal vaid tšehhoslovakkia rahvuskomitee esimees, keda saatis tema reisudel adjudandina noor leitnant. Kiievis oli noil ajal, 1917. a., tšehhoslovakkide leegionide venemaaline keskkorraldus, Mohilevis vene sõjavägede ülemjuhataja peastaap ja Peterburis vene peale-revolutsiooniline valitsus ning nende kolme vahet matkaski tol ajal prof. Masaryk väga sageli, et hankida kahes viimasena nimetatud linnas vajalisi lubasid oma leegionide arendamiseks ning neile hädapärase varustuse

muretsemiseks. Oli osalt arusaadavgi see umbusk, mis valitses vene sõjaväelistes ja valitsus-asutistes väeosade vastu, kes olid moodustatud neist sõjavangidest, kes kas täitsa vabatahtlikult või jälle väga kergelt olid end vangi andnud. Mis sõdijad võisid nad olla vene vägedegi hulgas, kui neid uues olukorras oli pealegi ängistamas teadmine, et saksa või austria vägede kätte vangi langemisel ootab neid kui riigiäraandjaid oma kodumaal — poomisurmu? Need eelarvamused tulid võita prof. Masarykil, ja see polnud kerge ülesanne. Teiseks oli prof. Masaryk küllalt realselt nägev inimene, et talle ei jäänud tähelepanematuks suur lagunemisprotsess, mis algas kogu vene elus peale revolutsiooni, millele demokraadina oli pannud Masaryk niipalju ja suuri lootusi Vene ja kogu slaavlaste uuestisünnis. Neis muredes ja ümbruse vähe tiivustavas meeleolus kohtasin ma mõlemil korral tšehhoslovakkia rahvusjuhti nõndanimetatud staabivaguni kahekohalises kupees. Esimesel kohtamisel tundus mulle vähe võõrana see vene professoritest nii teravalt erinev, alguses vähe jutukas, kuid siis kordkorralt nagu ülesulades vagunikupee üksilduse igavuses austria professor. Meie vestlused, esiti vägagi ettevaatlikud, nagu see oli tingitud sõjalises olukorras, siis aga kuulnud, et minagi pole venelane ja suhtun revolutsiooniga kaasaskäivale venelisele anarhhiale vägagi arvustavalt, ei salanud oma seisukohti ka prof. Masaryk, olles aga kogu aeg professorlikult tasakaalukas, analüüsides nähiseid teadlaste objektiivsusega ja süveneda tahtva rahuga. Prof. Masaryki tolaegne vene keele praktiline oskus ei küündinud igakord kõigi mõtete täpsaks väljenduseks ja kupee üksilduses kujunes kõnelus vene-saksa segakeelseks. Peasjalikult keerles see vene revolutsioonile järgnenud olukorra käsitlel ja selle pea-esemeiks olid üksikud juhtumid frondil ja seljataguses, millega mul oli tulnud tutvuda tööliste ja sõdurite täidesaatva komitee poolt valitud juurdlus-komisjoni esimehena oma rännakutel kogu lääne rindel. Need juhtumid näisid huvitavat mu professorlikku kaasreisijat eriti ja nagu arendades eneses nende ühiskondlikku analüüsi sõnastas Masaryk üksikuid lauseid pikemate vaheaegadega, jättes öeldu vahelmisest vist paljugi enesele. Kui ma hiljemini lugesin tema raamatut „Rusko a Evropa“ („Vene ja Euroopa“), siis kohtasin tuttavaid mõtteid, mis katkendlikult oli lausunud ühise matka juhulik suur kaaslane.

Kui teist korda kohtasin samuti staabi vagunis tšehhi rahvusjuhti umbes kuu või poolteise vaheaja järele, mäletas ta veel selgelt meie esimest ühist matka ja jälle keerlesid meie kõnelused vene revolutsiooni kiirelt areneva lagunemisprotsessi üksiknähtel ja prof. Masaryk kurtis, kuidas parteilised erinevused ei lase vene elu juhte näha kõige hädapärasemaidki koostöö vajadusi ega luba nendest kinni haarata tegelikuks tööks, mis jääb unarusse kõikjal ja sellisel määral, et valgub laiaili tehtugi. Prof. Masaryki pettumused näisid olevat jõudnud haripunktile: kadunud oli lootus, et vene revolutsiooniline sõjavägi võiks mängida veel mingi osa ilmasõja üldises käigus ja võib olla septses juba tol korral tulevase vabariigi tulevane president oma salajastes kavatsustes siis veel nii võimatuna tunduvat plaani, kuidas vedada tšehhoslovakkide leegione prantsuse saksa väerindele läbi Siberi India ookeani kaudu.

Mulle tundus, nagu oleks see pettumus väljendunud

isegi mu kaaslaste välises olemuses: ta oli sõnaahtram, enesesse süvenenum, vähem jutukas ja rõhutum kui esimesel kohtamisel, kuigi ta sageli nagu ärgates püüdis olla mu vastu tuttavamaliskem kui esimesel matkal. Vist oli ta juba tulpinud otsides vene revolutsiooni tohuvabohus teid ja võimalusi oma organisaatorlikus töös, mille loovad ülesanded olid nii vastandlikud vene laialivalgumise tendentsidele. Mõttetuks muutuv keerlemine vene revolutsiooni rattas oli jätnud oma masendava mõju jäljed tšehhoslovakkide juhisse, mis oli seda arusaadavam, et olukord Venemaa liitlaste frondil polnud tol ajal veel kaugeltki küllalt võidukindel ega selgeks kujunenud. Ja millised võisid olla väljavaated selle slaavi väikerahva juhil keskriikide sõja viigiliselgi lõpetamisel?!

Kuid prof. Masaryki isikus oli midagi lepitavat, suurt usaldust ja rahu tekitavat, mis väljus kogu tema olemusest, eriti kui ta kõneles, kuid isegi vaikimise hetketel. See oli tema isiklik suggestioon, millele pidid tahtmatultki alistuma, kuigi noil aegadel oli mul veel vähe usku keskriikide täielisse vallutamisse ja seega ka Tšehhoslovakkia riiklikku iseseisvusse. Ja ometi kõneldes prof. Masarykiga uskusin ma tema rahvusriiklikusse aatesse ja selle teostamisvõimalustesse, võib olla usku-

sin ma seda sama kindlalt nagu lootis sama selle slaavi rahva juht ise.

Laenasin siis Masaryki adjudandilt tema professorliku ülema kirjutise Tolstoi üle ja lugesin vaheaegadel selle venekeelset tõlget, et tungida lähemalt selle rahva juhi mõtteilma, mis oli pärit veel tema varasemalt Venemaa külastuselt ja kajastas muljeid endisest tsaristlikust Venemaast ja aristokraatlik-kommunistlikust usufilosoofiast ning kahe viimase vastandlikkude suhete sisepõiminguist. Kuid see kõik oli nagu liiga kaugesse minevikku kuuluv ja mul oli raske ette kujutada, et selle kirjutise autor matkas tänapäeval rahvusliku sõjaväe organisaatorina. Aga juba teisel hetkel oli mulle selge veelgi ligematest nähistest, et sõda suudab inimesi kergemalt ja kiiremalt muuta ning teiseks kujundada, kui ükski muu siin maakeral.

Analüüsides Masaryki isikupärast mõju oma ümbrusesse on mul nii selgelt jäänud mällu püsima need kahe kohtamise päevad, mis on seletanud hiljemini mulle nii mõndagi nähist Tšehhoslovakkia riikliku ja vaimlise elu kujunemiskäigus, mille võrdkujuna kerkib alati mu vaimsilme ette selle vabariigi presidendi monumentaalne isik.

Bernhard Linde

Tallinna kunstikiri

LÕPETASIN oma eelmise kuu ülevaate sõnadega, et Riia Vene Draamateatri külaskäiguetendused Tallinnas on alati olnud kõigile teatrisõpradele pidupäevadeks ja et pea on jälle oodata nimeetatud teatri külaskäiguetendusi. Kuid see oodatud rõõm oleks seekord peaaegu nurjunud, kuna siseministri kohusteta tja keeldus luba andmast sissesõiduks Riia Vene Draamateatri näitlejaile, kellest paljud on Nansenipassilised ja Nõukogude Vene kodanikud. Minister ei toiminud siin omapead, vaid temale oli kaebamas ja kurtmas käinud „Estonia“ ühe-aastane direktor Kasemets; nimeetatud vene teatri iga külaskäiguõhtu toovad „Estonia“ teatrile kahju 50.000 senti ja kuna riialased kavatsesid Tallinnas anda kümme etendust, oleks seega „Estonia“ kahju olnud pool miljonit senti. „Estonia“ seisukohavõtt määraski ära siseministri seisukohavõtu ning sellele järgnes ministri eitav resolutsioon sissesõidu palvele. Õnneks ei jäänud see aga lõplikuks otsuseks ja seega häbiplekiks meie rahvuslikule kultuurpoliitikale, vaid minister on lasknud end veenda, kui absurdne ja idiootne oli „Estonia“ direktori seisukohavõtt selles küsimuses, ja hiljemini saidki riialased sissesõiduloo. Huvitava asjaoluna olgu märgitud, et „Estonia“ eelmine direktorgi võttis sõna oma praeguse ülemuse vastu: Hanno Kompuselt ilmus ühes siinses päevalehes kirjutis sellise tõkkeabinõu vastu.

„Estonia“ juhi teatrimetsmelik seisukohavõtt oleks ähvardanud areneda rahvusvaheliseks teatrikurioosumiks, mis oleks toonud meile päris afrikalise kuulsuse kultuurrahvaste peres.

„Estonia“ teater pole suutnud kuu kestes sõnalavastuse uudisena muud serverida, kui Paul Pinna näitejuhatusel Arnold-Bachi jandi kolmes vaatuses „Hoolidaja“. See saksa naljamängude suurtööstus on tuntud oma labase turukaubaga peajasjalikult küll ainult Saksas, aga kuna meie kõike sealt pärit olevat püüame ajalooliselt juba traditsiooniliseks kujunenud innuga istutada oma oludesse, siis on need jandi-vabrikandid Eestiski oman-

danud õige laialise kuulsuse, õigemini pärinud need sõbrad, kes varem moodustasid Blumenthal-Kadelburgi tarvitajaskonna, s. o. meie teatrisõprade kõige vähenõudlikuma osa. Neisse jantidesse toob meil elulist hoogu ükski Paul Pinna oma haarava koomikaga. Nagu varemgi oli ka seekord Pinna näitlejana see, kelle mängule koondu peatähelepanu ja seda täielise õigusega.

Kui „Estonia“ teatri möödunud kuu lõikus oli äärmiselt kehv, pidi Tallinna kunstiliselt nõudlikum teatri publik kasutama peajasjalikult välismaade sissevedu. Sellega oli meie oma lavakunsti bilanss läinud kuul täiesti passiivne, tarvitades tulunduslikku väljendust. Välis- maise teatrikunsti kandvam osa aga kuulus sellisele meie oludes haruldasele küllalisele, nagu olid Stokholmi Intiim-teatri külaskäiguetendused: „Surmatants“ ja „Preili Julie“. See August Strindbergi nimega seotud teater, mis 1906. a. rajas näitleja August Falk tol ajal vähe populaarse kirjaniku August Strindbergi töödele poolehoidu võitmiseks, kuulub tänapäeval kahtlemata juba minevikku, kuna tema õitseajadki on möödunud. Oma lavalises realismis on see teater tänapäeval küll jälle nagu ligemana tunduv, kui veel mõni aasta tagasi ekspressionistide Strindbergi lavaloomingut omaks tunnustamise aegadel, kuid siiski on selle teatri mängus praegu ka väga palju tardenud ja klišeeks muutunud, mis mõjub vägagi segavalt, eriti kui on olnud võimalus näha ja nautida selle teatri lavalist loomingut tema esimesel õitseajal, mil töötasid veel täielises üksmeeles Strindberg ja Falk. Oma esimestel Stokholmi-külastustel oli nende ridade kirjutajal õnn kaasa tuua „Preili Julie“ ühelt etenduselt oma varase nooruse kaunimad teatrimuljed selle teatri 150 inimest mahutavast saalist. Kui nüüd kõrvutasin need üle paarikümne aastased mälestused krahvipreili Julie tolleagegse kehastaja mängust praegu seda osa mängiva pr. Manda Björlingi mänguga samas osas, siis oli peajasjalikult just viimase rutiiniks muutunud ja sellisena paljudeks kohtades õõnsalt mõjuv mäng see, mis elustas minevikku kadunud nooruse roman-

tikat, lastes sellest kerkida uuesti tol ajal nii teravalt mällu muljutud kuju, kelle ebarealsus omandas laval täielise usutavuse just näitlejanna hingestuse jõult ja hoogsuselt. Praegu jäi meid külastanud neljaliikmelisest näiteseltskonnast näitlejana püsima vaid August Falk.

Kuid üldiselt oli Strindbergi teatri külaskäik huvitav ja õpetlik sellegi poolest, et juhtis meid oma näitlejate võimise hindamisel kasutama rahvusvahelisi võrdlusi, mis ei tarvitse igakord kaugeltki olla meie näitlejate kahjuks kõnelevad. Aga sealjuures ei tohi ka unustada seda, et võrreldavad teatrid on pärit eri ajastust.

Samuti ja veelgi rohkem minevikku kuuluv teatriline väliskülaline oli saabunud Berliinist dr. E. Fischeri muusikaliste komöödiate näiteseltskonna näol, andes Saksa Teatris rea etendusi. Dr. E. Fischer on eeskätt muusikaajaloolane, kes uurides arhiivides vanu partituure on leiutanud rea õnnestunud motive, mille musikaalsus oma lihtsuses on salgamatu, kuid mis siiski on vajunud unustuse hõlma. Nende päästmisele ongi asunud dr. E. Fischer saksa teadlastele omase erilise, kuid veidi ühe külse innuga. See ind on kannustanud leiutaja looma erilist musikaalsete komöödiate truppe ja sellega ongi siis dr. E. Fischer asunud päästma mineviku tolmu unarusse jäänud motive, kujundades neist ise saksa biedermeieri-ajastu maitset tabada püüvaid, kuid olevikule ligendatud ja mugandatud ühejargulisi laulumänge. Kuid dr. Fischeri teadlase entusiasmile ei näi vastavat tema võimised praktilise teatrijuhina trupi koostamisel ja selle kunstilisel juhtimisel: see jättis paiguti vägagi provintsilise mulje, kõigepealt oma kunstilistelt võimetelt.

KUNSTINÄITUSTEST osavõtul on nagu jalad alt löödud sest ajast, mil Kujutavate Kunstide Sihtkapitali valitsus võttis ruumid alaliste näituste otstarbeks ja millisest ajast on järgnenud näitus näitusele. Kui varemini iga kunstinäituse avamine oli ikkagi mingiks sündmuseks, kui ka mitte just suurele publikule, siis vähemalt näitusest osa võtvate kunstnikkude piiratumale tutvus- ja sõpruskonnale, siis näikse nüüd olevat kadunud näituse korraldajatelgi enestel huvi oma näituse vastu ja pole enam midagi erakorralist, kui avamispäeval näitusele tulles leiad eest vaid kassalaua taga istuja. Teisi näha soovides pead leppima vaid oma taskupeeglisse vaatamisega ja sealt vastu muigava näoga. Dekoratsioonide näituse avamisele oli siiski tulnud üks väljapanejaist oma kodakondsetega. Sagedased näitused on viinud ka väljapandud teoste arvu ja nende kunstilise väärtusegi, nagu näib, koguni alla. Selline oli dekoratsioonide näitus ja parem polnud ka sellele ajaliselt järgnenud Uue Kunstnikkude Koondise oma. Muidugi on siin mõeldud „Kunstnikkude Uut Koondist“, mis on saanud mingi ümberistumise teel endisest Kunstnikkude Liidust, kust on pärit vist kõik näitused esinejad. See uus koondis on rahvusvahelisema ilmega, kuigi selles venelastel näikse olevat tugev ülekaal; viimastele järgneksid eestlased ja siis kolmandal kohal sakslased.

Näitus ise on võrdlemisi õige kahvatu ja nigel. Väljapanekute arvult on rekordi võtnud B. Ottenberg oma Norra ja Haapsalu maastikkudega. Kuid kõigil neil maastikel puudub hingestus: nad pole nähtud kunstniku silmaga ja lõuendil edasiantu jätab kalgilt kuiva ja mingi luitunud mulje. Vaevast usub vaatleja, et need on pärit Norrast, mille mägede looduslik karge ilu kangestub mu silmade ette koguni teisena mälestuses noist juba kaugeist aastaist, kui koos Konrad Mägi'ga hulkudes Norra mägestikkude jalgadel ja harjadel püüdsime tungida selle võõra looduse omapärasesse ilusse. Ja noorel Konrad Mägi'il on see õnnestunudki oma tollest ajast pärit olevais maastikes. Muidugi võib läheneda sellele loodusele paljudest teistestki vaatluskohtadest ja näha neid koguni teisiti, kuid alaliselt jääb püsima nõue: need teisedki vaatluskohtad peavad andma kunstilisi elamusi.

Kui Ottenberg on maalide arvult rekordi-mehe, siis väljaspool jury'd näitusele asetatud R. Roots oma „Rahuga“ võtab maitsetuse ja kunstilageduse rekordi. Selliseid „kompositsioone“ ei panda välja nõudlikumal näitusel ka väljaspool jury'd!

Näituse väärtuslikum osa leidub J. Uttari tagasihoid-

likkudes joonististes ja monotüüpiates. Juba varasematest esinemistest on see noor kunstnik jäänud meele püsima oma õnnestunud graafiliste väljapanekutega ja käesolevalgi veendumega tema arengu tõusvas joones. Kindla graafilise tavavusega ühineb ka juba tehniline oskus. Tuleb aina kahetseda, et need graafilised vaesuse kujutlused kaovad näituse üldisesse ladvikulisel ilmesse.

Asjata otsid sel näitusel maalingut, mil tahaksid kauem peatuda. Vene peredvižnikute hall toon, kohati oleograafiline, tehniliselt nõrgad ja sisult labased, — nii mõjub rõhuv enamus näitusel välja pandud töödest.

ALGASIME teatriga ja lõpetame ka sellega: „Vanemuise“ külaskäigu-etendused on seekord kokku surutud vaid kahele õhtule, esimesel operett ja teisel draama. Kindlasti aga oleksid need külaskäigu-etendused leidnud osavõttu õhtute suuremgi arvu juures. Kahju oleks, kui etenduste piiratud arv oli tingitud saali ainult kahel õhtul vaba olemisest. Kuid selle tallinlaste kahju tasub tartlastele asjaolu, et nad siit lahkudes võisid kaasa viia tunnustuse nii publikult kui arvustuselt. Ja seda võib öelda nii opereti kui draamagi kohta, kuigi „Kilk koldel“ polnud just parim valik Tallinnsõiduks: selle eeskuju on siinsetel teatrisõpradel liiga selgelt veel meeles. Kui „Vanemuise“ teatri kunstiline juhatus oskaks ära kasutada seda lagunemise ja ladvikluse ajajärku, mis on alanud Kasemetsa direktoriks saamisega „Estonias“, siis võiks juba aasta paari pärast Eesti esimese teatri nimetust ühendada „Estonia“ nimega vaid pilgates.

VANA HÄÄ AERG

Kirjandus olgu noorsoo kasvatajaks

Have joonis

I sa Jannsen: „On see võimalik! — ma hakkam jälle moodi minema.“

V. VOLONŠEVIŠ

E. LITVINOVA

E. Litvinova balletistuudio

EUGENIA Litvinova balletistuudio on vanemaid Tallinnas. Ka on näidanud see kõrget tasapinda, kuigi käesoleval silmapilgul ei saaks sellest kõnelda erilisena.

Eugenia Litvinova, endisi Peterburi keiserliku ooperi balletitrupi esimesi balleriine, sattudes Eestisse nõutas enesele Saksa okupatsioonivõimudelt loa asutada oma balletistuudio. Selle sai ta 1918. aastal. Ja siit algabki Litvinova tegevus Tallinnas balleti alal pedagoogina.

Esimesi õpilasi olnud vaid mõni üksik. Kuid pea kogunes mõnekümne-päälise õpilastekogu. Tööd on tehtud innuga. Ja Litvinova võib oma õpilasteks pidada E. Holsti, Lilian Loringut ning R. Olbreid — meie pare-

STRAUSSI HELIDEL

LEIDA KULL

maid balleriine. Ta õpilastest hulk esineb praegugi välismaade balletitruppides Antverpenis, Berliinis ja Pariisis.

Litvinova stuudio tõusis oma võimete tippu 1924.—25. a. ümber, mil L. Loring ja E. Holts olid solistideks. Siis tehti külaskäik Riiga ja Stokholmi. Esineti divertismendi ja balleti „Nõiutud metsaga“. Arvustus ja publik võtsid vastu mõlemal maal tunnustavalt eesti balleti.

Kuid see trupp lagunes. Andekamad jätsid maha oma õpetaja, et omal käel lõigata loorbereid, mis aga ei teostunud vahest soovitud määral.

Litvinova on oma stuudioga lavastanud rea ballette. Loetleme vaid: „Nõiutud mets“, „Chopeniana“, „Vak-hantka“, „Ruslan ja Ludmilla“ (osa), „Straussi helidel“ jne. Ta on esinenud oma stuudioga mitte üksi teatrilaval, vaid teda on kutsutud esinema ka välissaatkondadesse piiratuma publiku ees.

Litvinova on jäänud truuks vanale vene klassilisele balletile. Ta usub sellesse ja selle võitu. Plastika näib talle enam negatiivse kui positiivse tantsüritusena. Viimane ei nõudvat täiuslikku tehnikat. Kuid ballett eriti rõhutab tantsija korpuse täielikku väljaarenemist, elastilisust, kindlust. Balletti tantsitakse pingul muskulatuuriga. Plastika aga võimaldavat musklite lodeval püsimit.

Väljaspool ei tunta, millise tee peab tegema läbi

balleriin, enne kui ilmub lavale. Ja sellest siis meie arvustusi ei oskavat õieti läheneda balletile, mis tunduvad väga valusana. Ei nähta seda, mis oluline. Kuid peatatakse täiesti juhuslikkudel või kõrvalistel asjaoludel.

Näiteks balleriini kinganinadel vaba kõnnak on suuri saavutisi, mis omandatakse alles kauase treeningu järele. Aga sellist momenti arvustus ei suudagi nagu näha.

Litvinova usub eesti balletti, kuigi ta täit tunnustust ei saa omistada meie balletiharrastusile sel kujul, nagu seda tehakse. Ta näeks, et olemasolevate veel nõrkade jõudude korral tuleks lavastada ka nõrgemaid ballette, kuid mitte kohe selliseid, nagu seda on kuulus „Chisell“, mille ta peab ebaõnnestunuks — vastavate balleriinide puudumise tõttu. Ka leiab ta, et ballett jäägu balletiks, seda ei tarvitseks segada plastikaga, nagu see sündis „Estonias“.

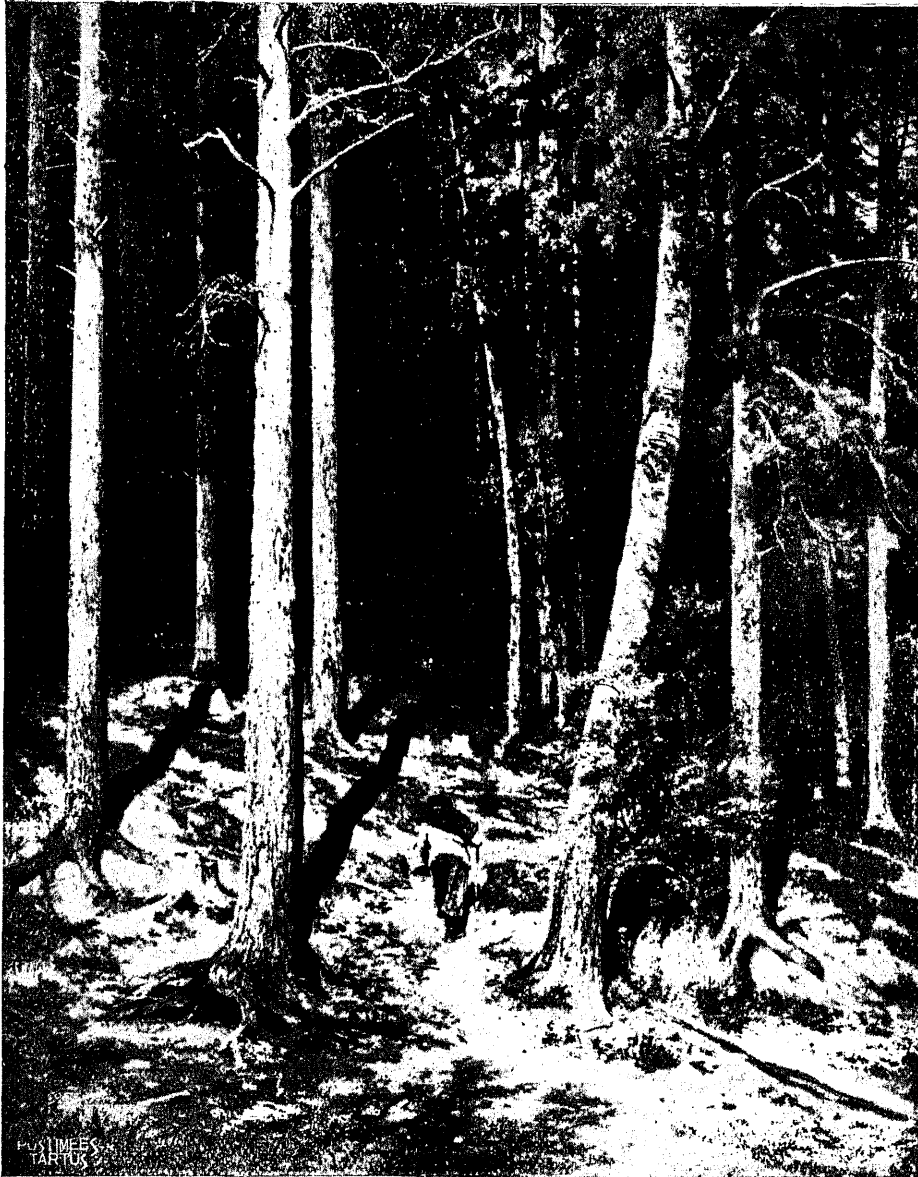
Et esineda balletis, on vähe, kui juba osatakse tantsida, see tähendab liikuda laval balleriinina. Peab olema veel tugeva kõneleva miimikaga. Kel see puudub, ei tohi saada lastud lavale.

Praegu õpib Litvinova juures hulgake balletiharrastajaid, kelledest mõnelgi võiks olla ees tulevikku, kui nad püsivad lõpuni stuudiumi juures ja kui neil võimaldub leida vääriolist väljapääsu harrastatavale alale.

J. P.

HOPA — EESTI TANTS. REIM

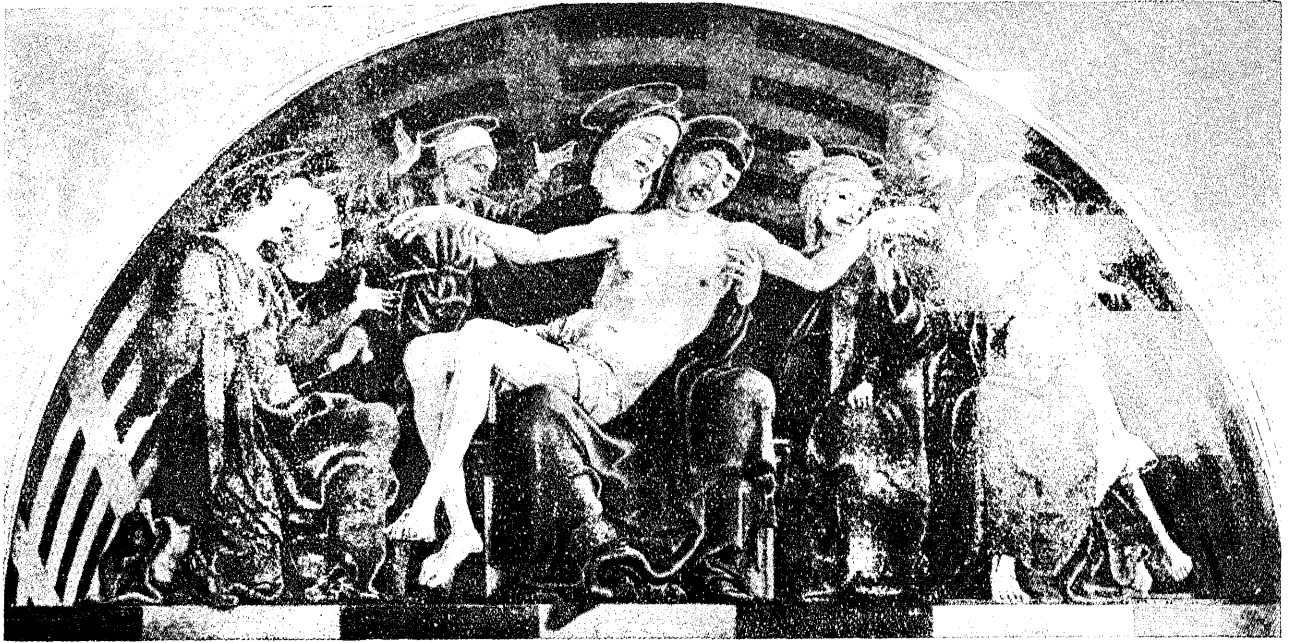

I. ŠIŠKIN

MÄNNIMETS ÕHTUL

I. Šiškin (1831—1898) — tuntuim vene maastikumaalija 19. s. teisel poolel; armastas maalida eriti männimetsa. Tööd tihti kuivad ja luulevaesed.

I. Rjepin (s. 1844) — tuntuim vene maalija 19. s. teisel poolel ja silmapaistvaim ideelise realismi esindaja.

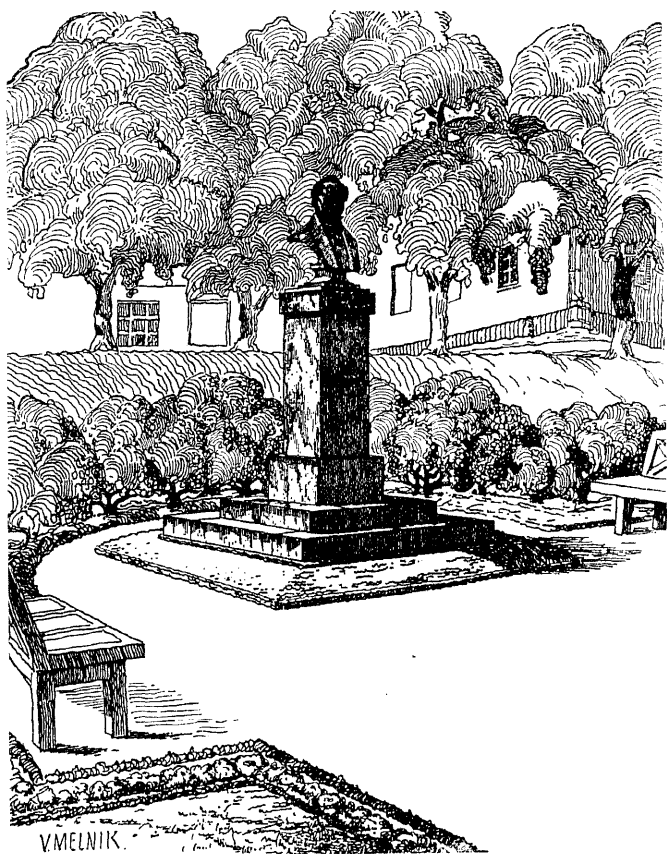
COSIMO TURA (1420—1495)

PIETA

J. RJEPIN

SÕDURI JUTUSTUS SÕJAST

F. R. FAEHLMANNI MÄLESTUSSAMBA PROJEKT

Faehlmanni mälestuse jäädvustamine

Kevadel 1927 moodustati Tartu Eesti Arstide Seltsi ja Eesti Kirjanduse Seltsi poolt Komitee, kellele ülesandeks tehti asuda Friedrich Robert Faehlmanni mälestuse jäädvustamisele, mis muidu ähvardab unustusse mattuda.

Komitee asetas oma tegevuskavasse aastakümneid õiendamata jäänud F. R. Faehlmanni hauaplatsi-arvete tasumise ja hauakalmu kordaseadmise ning varustamise mälestuskiviga Tartu Jaani kiriku kalmistul. Eriti tähtsaks ülesandeks pidas Komitee F. R. Faehlmanni mälestussamba püstitamist Toomemäel Vana Anatoomikumi ees, millises hoones dr. med. Faehlmann on teotsenud ülikooli õppejõuna.

Ühtlasi kerkis päevakorra F. R. Faehlmanni Albumi väljaandmise küsimus. Seejuures peeti silmas asjaolu, et Faehlmanni mälestamise õhutamise ja elushoidmise trükitud sõna kaudu on enam-vähem unustusse jäänud, kuna viimasel ajal pole raamatuturul saadaval olnud mingisugust Faehlmanni elu ja tegevust käsitlevat teost; pealegi vajasis mõnedki Faehlmanni tegevusse ja produktsiooni puutuvad küsimused lahendamist nüüdisaja seisukohalt.

Ühel ajal organiseeriti märgistatud ettevõtete täidesaatmise otstarbeks siseministri loal ülemaaline korjandus. Sellele tuli vahepeal lisandust müügile saadetud

F. R. Faehlmanni Albumist ja Kultuurkapitali Kujutavate Kunstide Sihtkapitali summadest.

Nüüd on korraldava Komitee tegevuskava teostatud kuni Toomemäele püstitatava mälestussambani, mille valmimine ette nähtud 15. maiks s. a. Sammas hallist kodumaa kraniidist ja sambale asetatav F. R. Faehlmanni büst pronksist on kujur Vold. Melnikule teha antud. Samba + kaju üldkõrgus ulatub ligi 12 jalani.

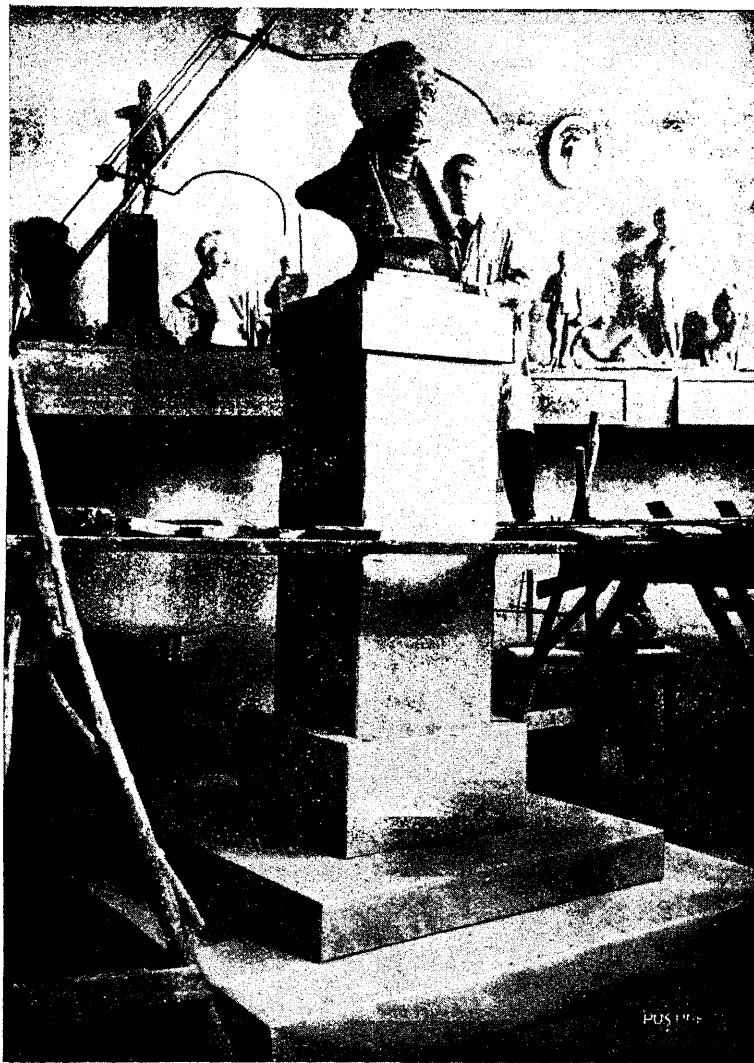
Büsti modelleerimine savisse jõudis lõpukorrale märtsikuu viimastel päevadel. Sellele järgneb nüüd kaju pronksi valamine — tehniline töö, mis kohalises tehases toime saadetakse. Rööbiti büsti valmimisega toimub kujuri juhatusel ja kontrollil ka kraniitsamba raietöö.

Kõigi ülalmainitud tööde üldväljaminekud tõusevad 5800 krooni ligidale, nende seas büsti ja mälestussamba kui tähtsama objekti hind 3350 krooni.

Praegune puudujääk on ümarikus summas 1700 krooni, mille tasumise suhtes on pööratud Haridusministeeriumi ja Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali valitsuse poole.

Tartus, 5. IV. 30.

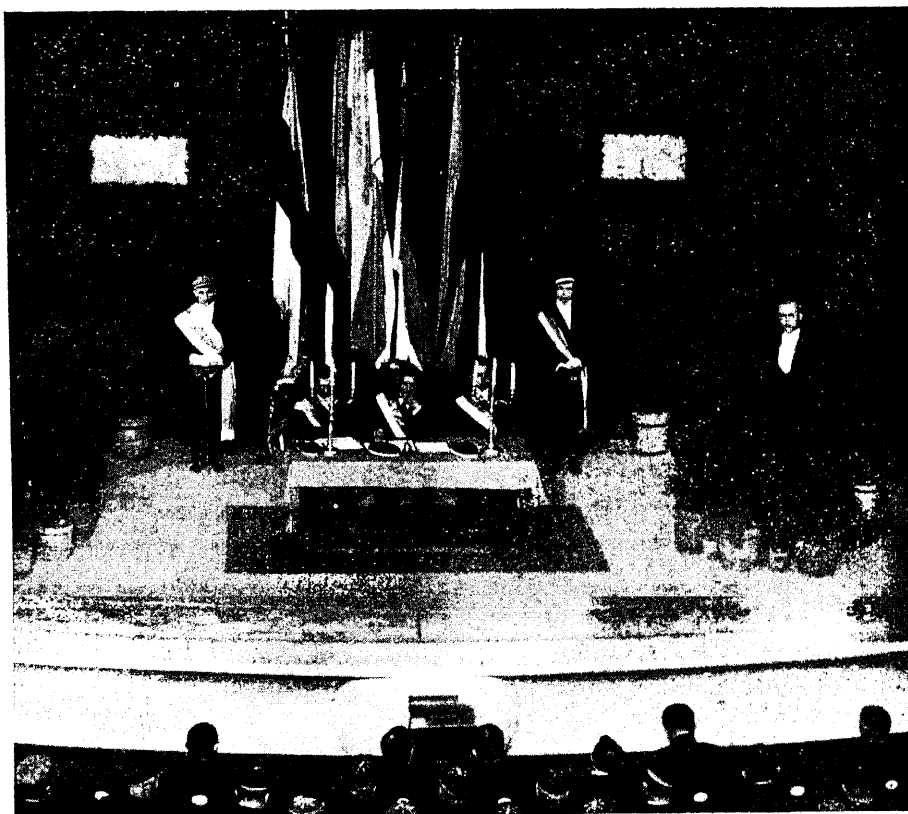
K. E. SÖÖT.

KUJUR V. MELNIK MODELLEERIB FAEHLMANNI BÜSTI

Ülal:
Eesti Korporatsioonide
Liidu Viliistlas-
kogude Liidu
lepingu alla-
kirjutamine
korp! *Vironia*,
Fr. Estica,
Sakala, *Ugala*,
Rotalia ja *Re-
velia* vil! kogu
esind. poolt
22. III. 1930.

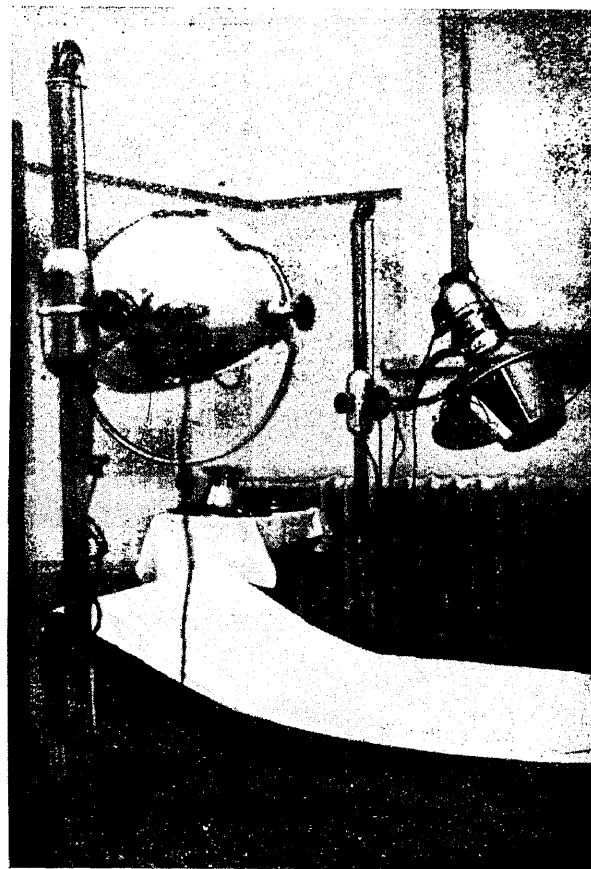
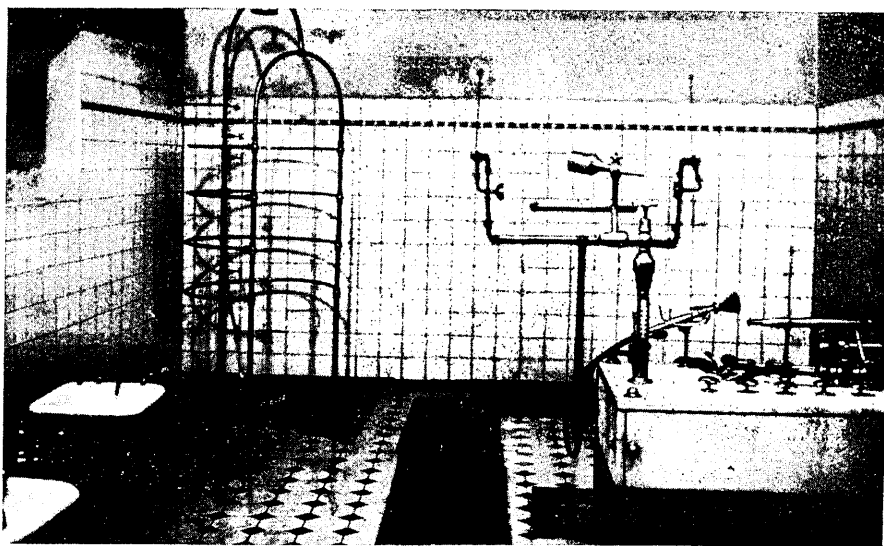
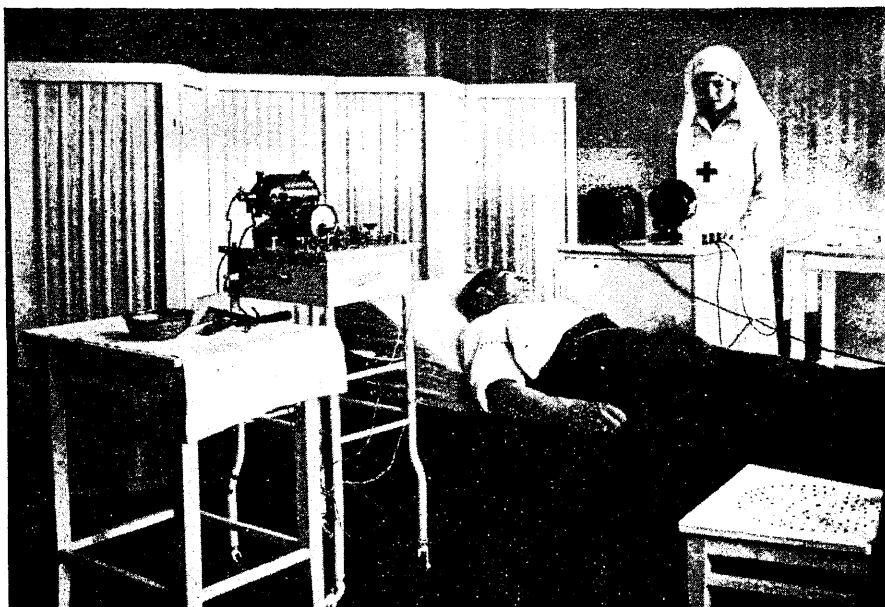
Keskel:
EKL-i 15. aastapäeva pidu-
lik aktus
23. III. 1930.

Korp! *Vironia*, *Fr. Estica*, *Sakala*, *Ugala*, *Rotalia* ja *Revelia* konventide eestseisused

TARTU VESIRAVILAS

ASUTIS, KUS RAVITAKSE
PÄRMIVEDELIKU, VEE,
ELEKTRI JA VALGUSEGA

(VT. „LAHTISED LEHED“ LK. 12.)

PEETER LUKSEP — JUUBILAR

11. skp. pühitses Peeter Luksep Tartus oma 50. sünnipäeva ja 35 a. äritegevuse juubelit.

P. L. on sünd. 11. IV. 1880 Puka valla „Kroonimäe“ talu perepojana. Alghariduse sai Restu „Kährimäe“

valla- ja Ilmjärve kihelkonnakoolis. 1896. a. astus Tartus J. Neumanni koloniaalärisse õpilaseks, saades alul 3 r. kuus palka. Tööpäev kestis homm. kella 6 kuni õht. k. 10. Puruväsinuna koju jõudes asus ta raamatu taha, et täiendada oma haridust erateel. 1898. a. läks Neumanni äri ostuteel k.-m. K. Holsti kätte. L. võeti siia teenistusse noorema sellina. Paari aasta pärast tõuseb ta juba selle äri hingeks ja juhiks, palgaga 100 r. kuus. 1905. a. on tal palgast kokku hoitud mõni tuhat rubla, ja ta asutab Peterburis vennaga koos kompvektivabriku. Kuid maja, kus asub tööstus, lõhutakse Nikolai vaksali laiendamise otstarbel maha, ja kompvektivabrik tuleb likvideerida. 1907. a. on P. L. jälle Tartus, et järgmisel aastal avada koos M. Grünbergiga riideäri. Viimase surma järele läheb äri täielikult P. L. omanduseks. Ühtlasi laiendab ta tegevust tubakasaaduste juurevõtmisega. Äri asub Kaubahoovis nr. 15.

1921. a. astus P. L. k.-m. Tschernovi riideäri osanikuks ja juhiks ning 1928. a. selle äri ainuomanikuks.

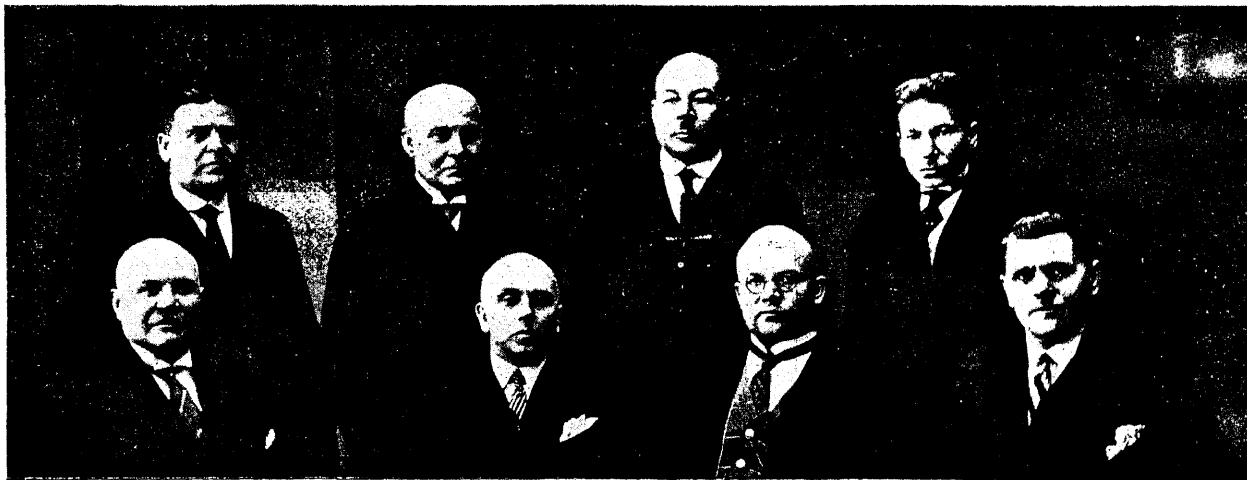
1910. a. alates on P. L. pangategelane, 1911. a. peale Tartu Pauluse kog. ja nõukogu l., hiljem „Vanemuise“ eestseisuse ja Tartu linna volikogu l. 1919. a. alates, pärast Tartu Kaupmeeste Ühisuse esimees ja Lõuna-Eesti kaupmeeskonna esindajana Kaubandus-Tööstuskoja nõukogu liige ja selle Tartu osakonna abiesimees.

Õiglane ja aus ärimees, lahke ja sõbralik inimene ning avara pilguga ja sooja südamega ühiskonna liige, vaikne ja tagasihoidlik iseloomult on Peeter Luksep, ja see ongi teda tõstnud tema praegusesse seisukorda.

Peeter Luksepale soovime tema päeval soojalt õnne ja edu tema otsekoheses töös ja tegevuses ning isiklikus elus.

G. N.

TARTU MAJAOMANIKKUDE PANGA JUHATUS

J. Aavik, E. Hold-Neumann, M. Pärn, J. Lill, P. Ingermann, O. Allik, A. Kullam, M. Massakas.

TARTU MAJAOMANIKKUDE PANK

on asutatud Tartu majaomanikkude poolt 7 aasta eest. Selle lühikese aja jooksul on pank nii kiirelt ja energiliselt oma tegevust arendanud, et tema üldine läbikäik möödunud aastal näitas juba peaaegu 2 miljardit 700 milj. senti, mis teeb välja 9 miljonit senti iga tööpäeva kohta. Ning liikmeid oli pangal aasta lõpul juba 2225, vaatamata raskele majandusaastale.

Oma hoogsat ja alalist kasvamist võlgneb pank direktor O. Allik'ule, kes juhtinud panga tegevust tema alguspäevist saadik osaval käel, ja panga juhatusel ning

nõukogule. Juhatusse kuuluvad: Jul. Lill (esim.), Joh. Aavik, A. Kullam, M. Pärn, M. Massakas, Ed. Hold-Neumann. Panga nõukogu liikmeteks on: P. Ingermann (esim.), J. Toom, K. Piirand, J. Villem, P. Ehrlich, Joh. Busch, Joh. Oss, A. Ehrlich, A. Vaher.

Pangal on oma maja ning ajanõuetele vastav panga sisseseade. Panga operatsiooniruumid on lahedad ja avatud ning võimaldavad liikumist korraga 50—60 inimesele, millisel arvul neid ka alatasa pangas näeme.

Vastutav ja tegev toimetaja: **David Karopun.** Väljaandja: **Georg Naelapea.** «Postimehe» trükk Tartus, 1930.

Klišeid

igasuguseid valmistab tuntud väärtuses

V. Jägeri tsinkograafia

TARTUS, KUÜTRI TÄNAV 16.

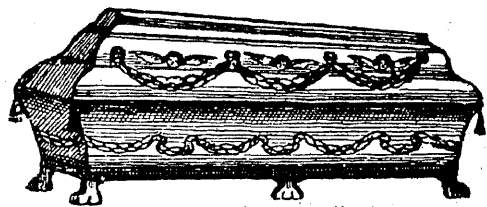
EESTI VANEM JA SUUREM

peeglitööstus

P. Loderaud

TARTUS, UUSTURG 11 · TELEF. 5-01

Puusärgi- ja pärjakauplus

K. Sotnik

TARTUS, RAEKOJA T. 15—17 (OMAS MAJAS)
Telefon 10-98

*soovitab tuntud headuses
ja suures valikus mõõdu-
kate hindadega kõiksugu*

matuse tarbeid:

saare- ja tammepuust puusärke,
metall- ja kunstpärgi.

A.-S. Tartu Pärmivabrik

„Vesiravila“

Dir. prof. dr. med. L. PUUSEPP.

Tartus, Pikk tän. 60/62. Kõnetraat nr. 34.

Ambulatoorne ja statsionaarne (kliiniku) ravimine.

Ravitakse:

Närvihaigusi, nagu närvide nõrkus, kõiksugn närvipõletikud, išias jne.

Ainevahetuse haigusi: podagra, liigrasvumine.

Reumatismi: lihaste reumatism, liigeste põletik ja selle kroonilised vormid.

Terapeutiline osakond: pärmivedeliku-, süsihappe-, vahu- ja teised arstl. vannid, raba-massaažid, dušid — charcot ja teised, ravimine elektriga, valgusega ja massaažiga.

Asutis on avatud kella 12—8 õhtul.

Arsti vastuvõtmine kella 12—2, 5—7 õhtul.

JUHATUS.

„Eesti Kirik“

ilmudes igal neljapäeval, seisab püsivalt eesti vaba rahvakiriku teenistuses.

„Eesti Kiriku“ veergudel leiavad ruumi hingekosutavad kirjutised, päevaküsimusi käsitlevad juhtkirjad, jutustised, luuletised, ülevaated väliskirikute elust ja misjonitööst, sõnumid kodu- ja välismaalt, pildid, noodid jne.

„LASTE SÕBER“, ilmudes kord kuus, tahab ka 1930. a. valmistada lastele palju rõõmu, juhatades neid laste sõbra Jeesuse juure.

„Eesti Kiriku“ ja „Laste Sõbra“ peatoimetajaks on prof. H. B. Rahamägi ja vastut. ning tegev toimetaja õp. J. Aunver. Kaastöölisteks on tuntud rahvakiriku tegelased, õpetajad, köstrid.

„Eesti Kiriku“ tellimishind: aastas kr. 2.50, poolaastas kr. 1.25. Üksiku numbri hind 5 senti. „Laste Sõbra“ tellimishind aastas 35 senti. Üksik number 3 senti.

„Eesti Kiriku“ ja „Laste Sõbra“ toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Konsistoorium; peatoimetaja aadress: Tartu, Vallikraavi tän. 25; telef. 1-89. Tegeva toimetaja aadr.: Jüri kirikla, Rae p.-ag.; telef. 25-60.

EESTI KAUB.-TÖÖST. A.-S.

D. Mirvitz & Pojad

Tartu

Raekoja tn.
nr. 6
telefon 3-83.

Tallinna

Suur Tartu
mnt. 13
telef. 306-81.

Portselan-	Alumiinium-
Kristall-	Alpakka-
Fajanss-	Nikkel-
Klaas-	Lambi-
Email-	Ilu-

maja-, köögi-, valgustustarbed.

„Erika“

Wennad Tõnissoni seemnekauplused

TARTUS, Suurturg nr. 2,
abikauplus Söögiturul, Auvärava majas.

VILJANDIS, Tallinna tän. 6, Milli majas.

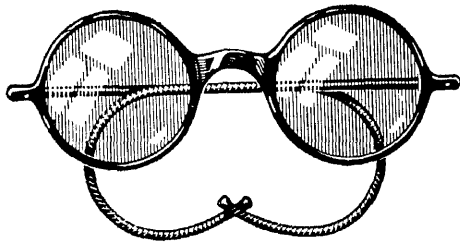
ooo

Soovitame:

Aiatõlja	} seemneid.
Söödajuurikate	
Lilled	
Põlluhelna	

ooo

Rikkalik valik aiataõriistu ja mesindustarbeid,
viljapuid, marjapõõsaid ja ilupuid.

Soovitan suures valikus

prille ja näpitsprille

I sorti klaasidega.

Valmistatakse prille arsti
tähe järele täpsalt ja
mööduka hinnaga.

G. Saks

RIIA TÄNAV NR. 39.
Telefon 6-12.

Täielikum ja kõige suurem

naiste ja meeste

valmisriiete ladu.

Tellimiste vastuvõtmine. Töö äri vastutusel ning valmistatakse I järgu juurelõikajate ja meistrite poolt.

Hooaja uudiste alaline juurevool.
Hinnad võistlemata odavad.

Karl Abeli

riide- ja valmisriietekauplus

Kaubahoov nr. 8, Tartus.

Suitsetajad, teie huvides

on proovida ja nõuda igalpool uuesti müügile lastud kõrge headusega

väljaspool tubakatrusti

seisvate vabrikute saadusi:

Paberosse:

<i>Antik.</i>	20 tk.	35 s.	<i>Amok</i>	25 tk.	25 s.
<i>Eva</i>	20 "	35 "	<i>Boy</i>	10 "	10 "
<i>Konak</i>	25 "	35 "	<i>Torn.</i>	25 "	15 "
<i>Rokoko.</i>	20 "	25 "	<i>Eesti paberossid</i>	25 "	15 "
<i>Avio</i>	25 "	25 "	<i>Mahdi</i>	25 "	15 "
<i>Bene</i>	25 "	25 "	<i>Raa</i>	25 "	15 "

Tubakaid:

<i>Angora.</i>	50 gr.	1 kr.	<i>Prima nr. 4</i>	50 gr.	50 s.
"	50 "	80 s.	<i>Jõudu</i>	50 "	30 "
<i>Bermuda</i>	50 "	65 "	<i>Sesam</i>	50 "	30 "
<i>Piramiid</i>	50 "	50 "			

Tubakatehased: A-s. „SIRENA”, A-s. „TUBAK”.

Suurim ladu Lõuna-Eestis

G. F. LIBLIK

Tartus, Suurturg 10. Telef. 6-30.

Alati saadaval värsked kirjutuspaelad.

Kevade hooajaks

inglise ja kodumaa vabrikutest moodsaid meesterahva

ülikonna- ja palituriideid.

+

Prantsuse vabrikutest viimaseid uudiseid

kleidisiidi.

+

Soovitame suures valikus võistlemata hindadega

RIIDEKAUBALADU

TSCHERNOV, LUKSEP & Ko

Tartus, Kaubafoov nr. 6-7.
Telefon 156.

KOHALE JÕUDNUD

viimased moeuudised

kodumaa ja prantsuse kostüümi- ja mantliriietest.

Suurim löökartikkel suviseks hooajaks

kirju jaapani pesusiid.

Kirju siid-chiffon ja crêpe georgette.

Prantsuse kirjud villased musliinid.

Oma eesõigustatud mustrid.

Hinnad ja valik võistlusetu.

M. Jänese suuräri

TARTUS, KAUBAHOOV 10-11-12. KÕNETRAAT 5-91.

Asutatud 1899. a.

Kohale jõudnud viimased moeuudised

|
soliidses ja fantastilises maitses kodumaa ja inglise

meesterahva ülikonna-, palitu- ja püksiriietest.

Suurem partii minevasest hooajast järelejäänud meesterahva ülikonnariideid müüakse 40%—50% hinnaalandusega.

HINNAD JA VALIK VÕISTLUSETU.

Oma eesõigustatud mustrid.

M. Jänese suuräri

TARTUS, KAUBAHOOV 10-11-12. KÕNETRAAT 5-91. ASUTATUD 1899. A.